

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE
GÖÇ, KENTLEŞME VE KADIN
(1950-1960)**

EMİNE ORKUT

**KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

HAZİRAN 2017

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE
GÖÇ, KENTLEŞME VE KADIN
(1950-1960)**

Emine ORKUT

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

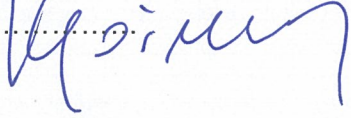
HAZİRAN 2017

Emine ORKUT tarafından hazırlanan "Demokrat Parti Döneminde Göç, Kentleşme ve Kadın (1950-1960)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Gazi Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

Kamu Yönetimi / Gazi Üniversitesi

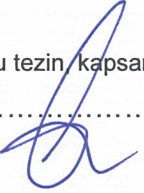
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Belma TOKUROĞLU

Kamu Yönetimi / Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇOLPAN KAVUNCU

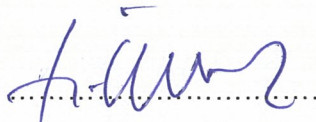
Çevrelik Bilimler / Polis Akademisi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

.....

Tez Savunma Tarihi: 19.06.2017

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Hilmi ÜNSAL

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Emine ORKUT

19/06/2017

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE KADIN (1950-1960)

(Yüksek Lisans Tezi)

Emine ORKUT

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2017

ÖZET

Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyeti'nin Meclis içerisinde kurulmuş ilk muhalefet partisidir. 1950 yılında gerçekleştirilen genel seçimler sonucunda iktidarı CHP'nden devralmıştır. DP, Türkiye'de siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda önemli değişimlerin yaşandığı on yıllık bir iktidar dönemi yaşadı. Bu dönemde Türkiye'nin en önemli meselelerinden biri olarak göç olgusu önem kazandı. Ekonomik alandaki pek çok hamle Türkiye'de köylerden kentlere yönelik göçleri hızlandırdı. Göç, beraberinde kentleşmeyi doğurarak, kırdan göç eden insanların kentleşme sürecini başlattı. Kentleşme süreci, kırsal alanda geleneksel değerleri özümsemiş göçmenler için çeşitli alanlarda sıkıntılı süreçler yaşamalarına neden oldu. Kentte kırsal alana yönelik geleneksel değerleri korumaya yönelik refleksler geliştiren göçmenler, diğer yandan da kente adapte olabilmenin yollarını aradılar. Göçmenlerin kırsala yönelik yaşam biçimleri özellikle ekonomik alanda büyük değişime uğradı. Kentin kendine özgü ekonomik ve kültürel yapısı göçmen davranışları üzerinde önemli tesirlere neden oldu. En önemli etkisi ise, yeni mekanlar olarak kentlerde yaşamak durumunda kalan kadınlar üzerinde oldu. Çalışmamız, DP döneminde yaşanan göçler, göçlerin meydana getirdiği kentleşme ve kentleşmenin Türk kadını üzerindeki etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. DP'nin ortaya koyduğu siyasetin kadın üzerindeki etkisini net olarak değerlendirebilmek için, erken cumhuriyet dönemi uygulamaları ile DP dönemi uygulamaları karşılaştırılmaya çalışıldı. Öyle ki, erken cumhuriyet döneminde kadın, Türk siyaseti için önemli bir mihenk taşı olarak görülmekteydi.

Bilim Kodu : 1145

Anahtar Kelimeler : Siyaset, Demokrat Parti, Göç, Kentleşme, Kadın

Sayfa Adedi : 153

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

MIGRATION, URBANIZATION AND WOMEN IN THE DEMOCRAT PARTY
PERIOD (1950-1960)
(Master Degree Thesis)

Emine ORKUT
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
June 2017

ABSTRACT

Democratic party is the first opposition party established within the parliament of the Republic of Turkey. As a result of the general elections held in 1950, the government took over from the Republican People's Party. The Democratic Party experienced a decade of power in Turkey, where political, social, economic and cultural changes were significant. In this period, immigration phenomenon became important as one of the most important issues of Turkey. Many moves on the economic area have accelerated migration from villagers to cities in Turkey. Migration, by bringing urbanization together, began the process of urbanization for those who migrated from the village. The process of urbanization has caused troublesome processes in various areas for immigrants who have not absorbed traditional values in rural areas. Immigrants who develop reflexes to protect traditional values for the rural area in the city, on the other hand, are looking for ways to adapt to the city. The lifestyles towards the rural area of the migrants has undergone a major change, especially in the economic field. The unique economic and cultural structure of the city caused significant impacts on immigrant behavior. The most significant impact was on women who had to live in cities as new places. Our work is trying to reveal the immigrants living in the Democrat Party period, the urbanization brought by the migration and the effect of urbanization on Turkish women. To clearly assess influence on woman of the Democratic Party politics, the early republican period practices and the Democratic Party period practices were compared. Such that, in the early Republican period, women were seen as an important cornerstone for Turkish politics.

Science Code : 1145

Key Words : Politic, Democrat Party, Migration, Urbanization, Women

Page Number : 153

Supervisor : Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ

ÖNSÖZ

Demokrat Parti dönemi, Türk siyasi tarihi açısından önemli bir zaman dilimini oluşturmaktadır. 1950 yılı itibariyle, erken cumhuriyet döneminin pek çok mirasını devralan DP, bu mirasın üzerinden Türkiye’yi biçimlendirme gücünü elde etti. Eksileri ve artılarıyla iktidarda bulunduğu süreçte kendileri açısından Türkiye lehine politikalar geliştirmeye çalıştılar. Ancak, dünyada ve Türkiye’de gelişen ve değişen ekonomik ve siyasal düzen, sosyolojik açıdan da büyük dönüşümlere sahne oldu.

Türkiye tarihimizin hem ekonomik hem de sosyolojik manada önemli bir dönüm noktası niteliğinde bulunan göçler, kentlere büyük insan kitlelerinin yerleşmelerini sağladı. Kırsal alandan kopan göçmenlerin kent yaşamına uyum sağlamaları sancılı bir süreci doğurdu. Bu süreçte özellikle kadınlarımız büyük değişim ve gelişim geçirmekle birlikte büyük ıstırapların yaşandığı kent içerisinde var olmaya çalıştılar. DP döneminde yaşanan göçün ve kentleşmenin birbirleri ile olan ilintilerinin kentlerde yaşamak durumunda kalan kadınlar ile ilişkisinin ele alındığı çalışmamız, elbette ki pek çok kişinin destek ve yardımları ile son aşamasına ulaşabildi. Bu anlamda özellikle tez danışmanım Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ hocama sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Ayrıca, tez yazım sürecinde benden desteklerini esirgemeyen eşim Levent ORKUT’a sabrından ve özverisinden ötürü minnet borçluyum.

Emine ORKUT

Ankara-2017

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEK PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE KADIN

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	7
1.1.1. Göç Kavramı: Tanım ve Göçün Nedenleri, Kente Göç	7
1.1.1.1. Göç kavramı	7
1.1.1.2. Göçün nedenleri	9
1.1.1.3. Kente göç	11
1.1.2. Kent Kavramı ve Kent Kavramının Tarihsel Gelişimi	11
1.1.2.1. Kent kavramı	11
1.1.2.2. Kent kavramının tarihsel gelişimi	15
1.1.3. Kentleşmenin Tanımı ve Kentleşme Nedenleri	18
1.1.3.1. Kentleşmenin tanımı	18
1.1.3.2. Kentleşme nedenleri	20
1.1.4. Aile, Kadın ve Kadın Hakları	22
1.1.4.1. Aile	22
1.1.4.2. Kadın ve kadın hakları	27
1.2. Tek Parti Döneminde Göç, Kentleşme ve Kadın.....	34
1.2.1. Tek Parti Döneminde Yaşanan Göçler	34
1.2.1.1. Dış göç	34
1.2.1.2. İç göç	37
1.2.2. Türkiye’de Kent ve Kentleşme	39
1.2.2.1. Tek parti iktidarının kent algısı ve yönetimi.....	39
1.2.2.2. Tek parti iktidarının yerel yönetim anlayışı.....	41
1.2.2.3. Yerel yönetim anlayışının kentleşmeye etkileri	42
1.2.2.4. Tek parti döneminde köy ve kent nüfusu	43
1.2.3. Kadın ve Kadın Hakları	44
1.2.3.1. Tek parti iktidarının kadına bakışı ve kadın hakları	44
1.2.3.2. Eğitim alanında kadın	44
1.2.3.3. Sosyal ve ekonomik alanda kadın.....	46
1.2.3.4. Siyasal alanda kadın	49

İKİNCİ BÖLÜM DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇ VE KENTLEŞME

2.1. DP Döneminde Yaşanan Göçler ve Göç-Kent Etkileşimi.....	51
2.1.1. Dış Göç	51
2.1.2. İç Göç: Köyden Kente Göç.....	52
2.1.3. DP Döneminde Köyden Kente Göçün Nedenleri	52
2.1.4. Köy ve Kent Arasındaki Farklar	55
2.1.5. Kentleşme, Kentlileşme Sorunları ve Köyden Kente Göçün Kent Yaşamına Etkisi	59
2.2. DP Döneminde Göç, Kent ve Kentleşme	70
2.2.1. DP Döneminde Köy ve Kent Nüfusu.....	70
2.2.2. DP İktidarının Kent Algısı ve Yerel Yönetim Anlayışı.....	75
2.2.3. Yerel Yönetim Anlayışının Kentleşmeye Etkileri	78
2.2.4. Kentleşme Politikaları, Yerleşme Politikaları, İmar Politikaları	79
2.3. DP'nin Siyasi ve Ekonomi Politikasında Köy ve Kent	83
2.3.1. Tarımda Makineleşme ve Kente Göç	86
2.3.2. Göçün Kente Sürüklediği Yeni Yoksullar	94
2.3.3. Yoksul Barınağı: Gecekondu	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DP DÖNEMİNDE KENTLEŞME VE KADIN

3.1. DP Döneminde Kentleşme Süreci İçerisindeki Kadın.....	107
3.1.1. DP'nin Kadına Bakışı (DP Döneminde Kadın ve Kadın Algısı).....	107
3.1.2. Siyasal Alanda Kadın.....	108
3.1.3. Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın	111
3.1.4. Eğitim Alanında Kadın	116
3.1.5. Köyde ve Kentte Kadın.....	120
3.2. DP Döneminde Kent, Aile ve Kadın	122
3.2.1. Kente Uyum Sürecinde Aile ve Kadın.....	122
3.2.2. Gecekondu Alanlarında Aile ve Kadın	127
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	141
ÖZGEÇMİŞ	153

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Türkiye’de Göç Hareketleri-bin kişi- (1923-1960).....	38
Çizelge 1.2. Nüfus Kümelerine Göre 1927-1940 ve 1950 Yıllarında Türkiye’de Kentsel Nüfus ve Kent Sayısı.....	40
Çizelge 1.3. Türkiye’de Kent ve Kırsalda Yaşayan Nüfusun Sayısal Değerleri.....	43
Çizelge 1.4. 1935-1950 Yılları Arasında Mecliste Kadın Milletvekilleri.....	49
Çizelge 2.1. Türkiye İş Kurumu’na Başvuru Yaparak İş İsteyenler, İşe Yerleştirilenler ve Kayıtlı İşsiz Sayıları.....	64
Çizelge 2.2. 1935-1960 Yılları Arasında Okur-Yazar Oranları.....	66
Çizelge 2.3. Brüt Okullaşma Oranı (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 262).....	67
Çizelge 2.4. Eğitim Kademeleri İtibariyle Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 265).....	68
Çizelge 2.5. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Kadın Erkek Nüfusu.....	71
Çizelge 2.6. 1927-1960 Yılları Türkiye’de İl ve İlçe Merkezlerinde Kadın-Erkek Nüfusu (http://www.tuik.gov.tr).....	73
Çizelge 2.7. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Belde ve Köylerde Kadın-Erkek.....	73
Çizelge 2.8. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Kent-Köy Nüfusu.....	74
Çizelge 2.9. 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Seçilmiş Tahılların Üretim ve Ekim Alanı Göstergeleri.....	88
Çizelge 2.10. 1952-1960 DP Yıllarında Seçilmiş Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı.....	92
Çizelge 2.11. Türkiye’de Gecekondulaşmaya İlişkin Sayısal Değerler.....	101

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Ana Bilim Dalı
AÜSBF	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DiE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ed.	Editör
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
Haz.	Hazırlayan
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
M.Ö.	Milattan Önce
s.	Sayfa
S.	Sayı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	ve benzerleri
vd.	ve diğerleri
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Araştırma konumuz “Demokrat Parti Döneminde Göç, Kentleşme ve Kadın (1950-1960)” başlığı olarak belirlenmiştir.

Demokrat Parti, 1923-1946 yılları arasında ülkeyi tek partili bir sistem içerisinde yöneten Cumhuriyet Halk Partisi’nin ardından, 1950 genel seçimlerinde TBMM’nde çoğunluğu sağlayarak tek başına hükümet kuran bir siyasal partidir. Parti’nin CHP’ne muhalif bir parti olarak Türk siyasal sahnesine çıkıyor olması, iktidarının arkasından pek çok alanda geçmişe nazaran “yeni” ve “hür” politikalar üretme amacıyla varlığını ortaya koymuştur. Bu durum hem CHP’nin tek başına iktidarda bulunduğu dönem ile ilgili pek çok ayrışmayı doğurduğu gibi, bir takım ana meselelerde de farklı siyasal pozisyonlar benimsemeleri durumunu ortaya çıkarmıştır. Araştırma konumuz açısından Türkiye’yi yönetmeye talip olan ve seçimler arkasından Türk Milleti’nden bu gücü almaya hak kazanan DP’nin göç, kentleşme ve kadın konularında uygulamaya koydukları politikalar, stratejiler ve ortaya çıkan yeni sorunlara karşı üretebildikleri çözüm öneri ve uygulamaları ile çözülmesi mümkün olmayan ve ileride daha da genişleyerek sürececek problemler araştırma konumuzu oluşturacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan itibaren ortaya çıkan göç, kentleşme ve kadın ile ilgili her türlü çözüm ve stratejiler bu üç önemli başlığın birbiri ile iletişimi, neden ve sonuçları bağlamında irdelenerek, birbirleri ile ilişki durumları analiz edilmeye çalışılacaktır. Göçün kentleşme üzerindeki etkisi, bu etkinin kadının siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki yerine ne şekilde tesir ettiği, yaşam biçimini nasıl şekillendirdiği araştırmamızın amacını ortaya koymaktadır. Öyle ki bu dönemden kalma pek çok sorunun halen varlığını sürdürüyor olması, bu dönemde ortaya koyulan politik yaklaşım ve uygulamalar ekseninde, yeniden aynı sorunların yaşanmaması adına, hem siyasal erki elinde bulunduran iktidarlara hem de bu alanda mesai harcayan bilim insanlarına temel bilgi sunmayı amaçlamaktadır. Geçmişte hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğuran uygulamalar irdelenecek ve ayakları yere basan sağlam teorik planlar, uygulamalar ve politik hareketler oluşturulmasına etki edebilmesi adına çalışmamız ortaya konmaya çalışılacaktır.

Dünyada ve pek çok ülkede genel bir kabul olarak ve daha doğru bir tabir ile bilgi ve bilmenin önemi her geçen gün artmaktadır. Bu dünya tarihi ile ilgili bilgi edinme gereksinimi olduğu kadar yaşanan ülkelerin siyasal, sosyal ve ekonomik geçmişleri hakkında bilgi edinme gereksinimi de olabilmektedir. Bu manada Türk siyasal arenasında önemli bir döneme damgasını vuran DP'nin, çeşitli olgular üzerindeki çeşitli bakış açılarını ortaya koymak çalışmamızın önemi hakkında yeterli ipucunu vermektedir.

Bahsedildiği üzere, DP dönemi Türk siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamı adına önemli bir siyasal süreci içerir.

1923-1946 dönemi Türkiye'nin topyekun bir Kurtuluş Savaşı'ndan çıkıp, bu savaşın içerisinde yer alan askeri ve sivil bürokratik kişilikler ve toplumu oluşturan pek çok meslek dalları ile sınıfsal zümrelerin birleşiminden oluşan CHP iktidarının, Kurtuluş Savaşı'nın yaralarını sarma ve bir atılım yaratma dönemi olarak telaffuz edilebilir. Bu dönem itibariyle gerek iç ve gerek dış etmenler dolayısıyla ülkenin demokratik yaşamı içselleştirme hususundaki kaydettiği ilerleme, beraberinde DP'yi ortaya çıkarmıştır. DP iktidarı elinde bulundurduğu 1950-1960 döneminde Türk siyasal hayatı ekseninde ortaya koyduğu politikalar anlamında incelemeye değer bir dönemi içermektedir. Dolayısıyla araştırmamız bağlamında DP'nin; hem göç, kentleşme ve kadın başlıkları ana temelinde, bu üç birbirini tetikleyici etkisi bulunan konulara yaklaşım tarzı hem de göç, kentleşme ve bu başlıklarla ilişkili DP'nin siyasal, sosyal ve ekonomik alanda ortaya koymaya çalıştığı politik duruş açıklığa kavuşmuş olacaktır. Dolayısıyla üç ana başlık olarak göç, kentleşme ve kadının Türk siyasal, sosyal ve ekonomik hayatındaki yerinin önemi ve birbirleri ile ilgili olumlu ya da olumsuz etkileşimleri üzerinde durulması gereken ana parametreler olarak önem arz etmektedir.

Araştırma konumuzu oluşturan göç, kentleşme ve kadın ana başlıkları doğrultusunda ilk olarak göç kavramı üzerinde durularak göçün tanımı, göç olgusu, ülke siyasal, sosyal ve ekonomik dengelerinin değişimi açısından göçün önemi; yine kent, kentleşme kavramlarının anlamsal mahiyeti ve siyasal, ekonomik, sosyal alanlara etki gücü; ve kadının toplumlar tarafından algılanış biçiminin dünyada genel kabul gören kadın algısı ile kavramsal temelde hangi önemli ana temellerde ortak söylem ve duruş sergilediği, dönemin siyasal erkini elinde bulunduran politika yapıcılarının kavramsal olarak kadına bakış biçimi kuramsal çerçeve olarak ortaya konacak tanımlamaları içerecektir.

Göç ülkelerin dolayısıyla da toplumlarının belleğinde büyük izler bırakan bir olgu olarak tarihsel sahnede her zaman yaşanagelmiş önemli bir siyasal, toplumsal ve ekonomik olaydır. Dış güçler ülkeler arasında yaşanan bir takım problemler ya da çözüm arayışları neticesiyle ortaya çıkıp ülkeler arası bir ilişki yumağını ortaya koyarken, iç göç bir ülke içerisinde yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik bir olguya işaret eder. Yine yaşanan toplumda büyük izler bırakan göç, beraberinde yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olan bir süreci ifade ettiği varsayılarak kentleşme üzerindeki etkisi söz konusu edilmeye çalışılacaktır. Göçün kentleşme üzerindeki büyük etkisi varsayımından yola çıkılarak, aynı bağın bir sonraki adımı olarak kentleşmenin kadın üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisi varsayımı üzerinden DP döneminde yaşanan göç, kentleşme ve kadın başlıkları irdelenecektir. Bu başlıkların birbiriyle olan ilintileri varsayımından yola çıkılarak DP politikalarının bu ilinti içerisindeki rolleri varsayımı ile veriler değerlendirmeye alınacaktır.

Bu bağlamda;

1. Göçün kentleşme üzerindeki etkisi varsayımı ile yola çıkılacaktır.
2. Göçün kentleşme üzerinde ortaya koyduğu etki bağlamında, kentleşmenin kadın üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkisi varsayımı ortaya çıkmaktadır.
3. Yukarıda değinilen iki ana başlık etkileşimi sonucunda da, göçün kadın üzerinde olumlu ya da olumsuz etkiler doğuracağı varsayılmaktadır.

Araştırmamızın başlığı içerisinde de belirtildiği üzere ilk kapsam ve sınırlama olarak zamansal bir süreç ortaya konmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak araştırmamızın hem kapsamı hem de sınırları tarihsel olarak 1950-1960 yıllarını kapsamaktadır. Bunun yanında 1950-1960 yıllarında ortaya konmaya çalışılan çözümler ya da daha da artan oranda devam edenler sorunların ve ortaya konan siyasal politik duruşların daha net anlaşılması adına 1923-1950 yılları arasında ortaya konan bir takım politik duruşlar da araştırmamızın içerisinde yer alacaktır. Ancak tarihsel bir arka plan verme amacıyla 1923-1950 dönemine ait bilgiler ve değerlendirmeler özet şeklinde ortaya konacak, belli alt yapı sağlandıktan sonra ana süreç olan 1950-1960 dönemi ayrıntılı bir şekilde irdelenecektir.

Zamansal kapsam ve sınırlamaların yanı sıra kavramsal çerçeve ortaya koymak adına yalnızca göç, kentleşme ve kadın konuları üzerinde yoğunlaşarak, söz konusu DP

döneminin yalnızca bu üç ana başlık üzerinde ortaya koymaya çalıştıkları bakış açıları ve politik uygulamaları konu itibarıyla irdelenecektir. Dolayısıyla DP, Göç, Kentleşme ve Kadın başlıkları genel sınırlamalar olarak varsayılmıştır.

Dolayısıyla bu araştırma;

1. DP dönemine kadar özetle göç, kentleşme ve kadın bağlantısı,
2. DP dönemini oluşturan 1950 ile 1960 yılları,
3. DP döneminde göç,
4. DP döneminde kentleşme,
5. DP döneminde kadın
6. ve son olarak göç, kentleşme ve kadın arasındaki bağlantı

ile sınırlıdır.

Ortaya koymaya çalıştığımız araştırma konumuz ile ilgili daha önce yayınlanmış kaynaklar üzerinde bir literatür taramasına dayanmaktadır. Bu anlamda temel kaynaklar; daha önce yazılmış kitaplar, makaleler, siyasi programlar, devlet bürokrasisi tarafından oluşturulmuş istatistiki veriler ve raporlardan oluşmaktadır. Yine 1950-1960 yılları arasında kamuoyuna yansımış çeşitli haber ve demeçleri içeren bir takım önemli süreli yayınlar (gazeteler, dergiler vs.) da araştırmamızın kaynakları arasında yer alacaktır.

Bu anlamda araştırmamızın anahtar kelimeleri olarak göç, kentleşme ve kadın kavramları seçilmiş ve bu kavramların 1950-1960 yıllarında ortaya çıkan veriler ışığında tarama yöntemi ile veri tabanlarından kaynaklara ulaşılmaya çalışılacaktır. Dolayısıyla birincil kaynak olarak daha evvel yazılmış orijinal inceleme ve araştırma çalışmaları kullanılacaktır. İkincil kaynaklar olarak yine konumuz ile ilintili bulunan çeşitli ansiklopedi, dergi ve gazetelerde yayınlanan makalelerden faydalanılacaktır. İnceleme altına aldığımız dönemin istatistiki verilerine dair rapor ve istatistik çalışmaları da yine araştırmamızda kullanılacak diğer kaynaklar olarak yararlanılması düşünülen veriler olacaktır.

Araştırmamızda veri olarak kullanılacak her türlü materyalin kullanımında değişik kaynaklar üzerinde farklı okumalar ve karşılaştırmalar yapmak suretiyle, ortaya konmuş

bilgi, belge ve değerlendirmeler üzerinde doğrulama, kanıtlama ekseninde çapraz okumalar gerçekleştirilecektir.

İnceleme yapmak istediğimiz “Göç, Kentleşme ve Kadın” kavramlarının ilk olarak dünya literatüründe ne anlamlara geldiği kavramsal temelde ortaya konacaktır. Sonrasında Türkiye’de ve Demokrat Parti döneminde bu kavramların algılanış biçimi üzerinde durulması planlanmaktadır. Temel kavramların net olarak ortaya konması akabinde de incelememizin zamansal sınırlamasını oluşturan dönem itibariyle ortaya çıkan göç, kentleşme ve kadın ile ilgili bir takım olaylardan ve ortaya çıkan gelişmelere DP’nin yaklaşımı ve çözümsel politikaları bağlamında yaklaşma planımız dahilindedir. Dönem içerisinde ortaya çıkan olaylar, belgeler ve politikalar ekseninde son olarak göç, kentleşme ve kadın konularının hem birbirleri ile olan bağlantısı hem de DP’nin bu bağlantı üzerinde ne kadar düşünüp çözüm üretme beceresi geliştirebildiği üzerinde tartışma planlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TEK PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇ, KENTLEŞME VE KADIN

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Göç Kavramı: Tanım ve Göçün Nedenleri, Kente Göç

1.1.1.1. Göç kavramı

Göç kavramını Türkçede çok yalın bir ifade olarak “ailenin, bir grubun evi-barkı, çoluk çocuğu ile bir yerden başka bir yere taşınması, yani yer değiştirmesi olayı” olarak tanımlayabiliriz (Çakır, 2011: 210). Aynı kavramı Türk Dil Kurumu (TDK) “ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlamaktadır (www.tdk.gov.tr/). Bu öz tanımdan da anlaşılacağı üzere göçün ekonomik, toplumsal ve siyasi yönleri bulunup direk olarak birey ya da toplulukla ilişkili bir durumu arz eder.

İnsanoğlunun keşfettiği toprağı işleme eylemi onu göçebe yaşam düzeninden yerleşik yaşam biçimine geçiren en önemli etken olmuştur. Toprağı işlemede kat edilen mesafe arttıkça yerleşik hayata geçme süreç hızı da aynı oranda artış göstermiştir. Bu durum, tarih boyunca insanların değişik bölge, yöre ve insanlar arasındaki dolaşımı, çeşitli nedenler ile süregelmiş ve bu süregelen durumu günümüzde de halen devam etmektedir. Göç olgusunu ortaya çıkartan en önemli neden bireylerin ya da toplulukların daha iyi bir yaşam standardına ulaşma ve bunu sürdürme çabasıdır. Kısa tanımdan da anlaşılacağı üzere ekonomik, toplumsal veyahut da siyasi nedenli ortaya çıkan göç hareketleri ortaya çıkış nedenlerine göre zorunlu ya da gönüllü olabileceği gibi ülke sınırları içinde ya da ülkeler arasında da ortaya çıkabilmektedir (Aksoy, 2012: 292-293).

Bir mekan değiştirme işi olan göçte kişiler birtakım nedenlerle içerisinde yaşadıkları coğrafyadan diğer bir coğrafyaya gitmektedir. Ortaya çıkan bu olgu süreklilik arz edebileceği gibi geçici bir nedenle de gerçekleşebilir. Çalışma ya da eğitim amaçlı kısa

süreliliğine gerçekleştirilen ve ardından geri dönülebilir yer değiştirme hareketleri de göç olgusu içerisinde yer alır. Bunların ötesinde ise tarih boyunca insanlığın yaşadığı göçler, yaşanan coğrafyaya eşit olmayan bir şekilde dağıtılmış ekonomik fırsatlardan faydalanma isteğiyle ortaya çıkabilir. Ayrıca ekolojik ya da devlet benzeri sosyal bir otoritenin zorunlu kıldığı iskanlar, sürgünler ve savaş sebebiyle de meydana gelebilir (Koçak, Terzi, 2012: 165). Her ne nedenle olursa olsun dünya tarihinin hiçbir döneminde göç hareketlerinin durduğu bir zaman diliminden söz etmek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla göç olgusu hem nedenleri hem de sonuçları itibarıyla hem ülkeden ülkeye hem de kültürden kültüre değişiklik arz etse de her daim olması muhtemel coğrafi yer değiştirmelerdir (Öztürk, 2007: 246).

Göç zaman, mekan, sebep, sonuç gibi farklı düzlemlerde değerlendirilerek birbirinden farklı ekonomi-politik kuramlara ve bilim dallarına da konu olmuştur. Diğer yandan insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan göç olgusu için çok boyutlu dinamik bir süreç olduğu da göz önüne alındığında kesin bir tanım yapmanın zorluğu ortaya çıkmaktadır (Özyakışır, 2013: 5). TDK'ye benzer nitelikte göç tanımı “genellikle yerleşmek amacıyla, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine, bir ülkeden bir başka ülkeye gitme eylemi” olarak da tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 58). Göçü; nedenleri, amaçları ve hedefe varmakta kullanılan yöntemleri gibi çeşitli kriterlere uygun olarak da tanımlamak mümkündür. Bununla birlikte “farklı bilimsel disiplinler olarak ekonomi, sosyoloji, demografi, tarih, psikoloji, coğrafya, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve diğer bazı ilgili disiplinler göçle ilgili konulara farklı bakış açılarıyla değinirler” (Yılmaz, 2014: 1686).

İnsanoğlu varoluşundan bu yana yeryüzü üzerinde yer değiştirme hareketleri içerisinde bulunmuştur. Sahip olduğu yaşam koşullarından daha iyisini elde edebilmek amacıyla bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmiştir (Özyakışır, 2013: 14). Bu durum toplumların gelişimine katkı sunmuş, insanlık tarihi üzerinde çok önemli etkiler bırakmıştır. Dünyanın farklı bölgelerinde yer alan toplulukları, ekonomileri, kültürleri bütünleştirerek birbirine bağlı hale getirmiştir (Özdemir, 2008: 7). Göç hareketinden bahsederken burada en önemli temel faktörün insan unsuru olduğunu unutmamak gerekir. Dolayısıyla göç hareketlerini gerçekleştiren insanların bu hareketlerinden dolayı tanımlandıkları kavramlar da önem arz etmektedir. Bu açıdan göçü gerçekleştiren ve kendi öz memleketini terk edip başka ülkelere giden kişilere en geniş manasıyla göçmen tanımı yapılmaktadır. Göçmen tanımına

ek olarak göç eden insanların yapmış oldukları göçün nedenlerine göre de sınıflandırıldıkları görülür. İnsanlar, göçün yapılış amaçlarına göre “sürgünler, antlaşmalara tabi göçmenler, milletlerarası göçmenler, tahliye olunanlar, milli göçmenler, mülteciler, siyasi mülteciler, geri gelenler, yurtsuzlar, devletsizler” gibi birtakım sıfatlarla tanımlanabilmektedirler. Bu tanımlamalara karşın Osmanlı Devleti bünyesinde yer alan bürokratların göçmen kavramı yerine daha çok muhacir ya da mülteci terimlerini kullandıklarını görüyoruz. Bu terimlerden muhaciri “*tabi oldukları devletin izniyle göç edenler*” anlamında kullanırlarken mülteci terimini “Türk topraklarına iltica edip Osmanlı tabiiyetine dahil olmayı talep edenler” için kullanmışlardır (İpek, 2013: 1).

1.1.1.2. Göçün nedenleri

İnsanlar göçe birtakım tetikleyici faktörler dolayısıyla yönelirler. Bu yönelimde en önemli faktörler olarak yaşanan coğrafya üzerindeki topraklarda düşük verim, ücretlerin yetersizliği, iş alanlarının ve olanaklarının darlığı, sağlık ve eğitim gibi temel yaşam gereksinimlerinden mahrumiyet, kıtlık, yoksulluk, düşük ve sınırlı toplumsal dinamizm, kültürel ve toplumsal çatışma ile terör gibi olumsuz durumlar sıralanabilir. Pek çok alanda ortaya çıkan yetersizlikler ve kaos yaratıcı faktörler beraberinde bireylerin ve toplulukların yaşadığı koşullardan memnun kalmaması ve katlanamaması durumunu yaratarak, göç olgusu tek yol olarak görülmektedir (Keleş, 1992: 73).

Sosyo-ekonomik imkanların dağılımında ülkede çeşitli mekânsal farklılıklar görülmesi göçün temel nedenidir. Bu temel neden, iller ve bölgelerarası gelişme farklılıkları olarak da ifade edilebilir (Başel, 2007: 520). Bölgesel dengesizlikler olarak söz edilen bu gelişme farklılıkları; coğrafi veya tabii dengesizlik, ekonomik veya fonksiyonel dengesizlik ve sosyal dengesizlik olmak üzere üç kategoride incelenebilir. Söz konusu kategoriler gelişmiş olan ülkeler için olduğu kadar gelişmekte olan ülkeler için de geçerlidir (Keleş, 1964: 4). Söz konusu bölgesel dengesizlikler nedeniyle göç hareketleri bölgesel zenginliğin sınırlı olduğu yerlerden bölgesel zenginliğin yoğun olduğu yerlere doğru seyredecektir.

Göçleri birkaç kategori altında sınıflandırmak, temel özellikleri bakımından ayırtmak anlamına da gelir. Bu ayrımда ilk kategori olarak, göçleri iç ve dış göçler olarak ayırt etmek mümkündür. Herhangi bir ülke içerisinde bulunan bireylerin ya da ailelerin

hareketleri ile (örneğin kırsal bölgelerden şehirlere) bir ülkeden başka ülkeye gerçekleştirilen göç hareketleri birbirlerinden farklılık arz ederler. İkinci kategori olarak ise göçleri gönüllü (ya da serbest göç) ve zorunlu göç (ya da mecburi göç) olarak ayırt etmek mümkündür. Göçün türü fark etmeksizin çoğu gönüllü göç, daha iyi ekonomik fırsatlar ya da konut arayışı için yürütülmektedir. Zorunlu göçler ise genellikle ya hükümet tarafından savaş esnasında ya da hükümlü veya kölelerin siyasi ayaklanmaları neticesiyle zorla taşınarak ihraç edilen insanlardan oluşmaktadır. Bu iki kategori arasındaki farkı; doğal afetler, kıtlık ve savaştan kaçan gönüllü göçmenler oluşturmaktadırlar (www.britannica.com/topic/human-migration).

İki kategori ortaya konarken dikkat çekici noktalardan birisi; göç kavramı içerisine mülteciler, sığınmacılar, ekonomik göçmenler, düzensiz göçmenler ve çeşitli nedenlerle yerinden ayrılmak durumunda kalan insan gruplarının dahil olduğu gerçeğidir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 5). Genel ayırım itibari ile iç ve dış göç olarak verdiğimiz göç ayrımı; özelde serbest, zorunlu, ilkel, yöneltilmiş, kitlesel göç gibi başlıklar altında sınıflandırılmaktadır. Özelde yapılan ayırımın temel argümanını ve ortak noktalarını göçlerin gönüllü veyahut da zorunlu bir mekansal değişme süreci olması oluşturmaktadır (Çakır, 2011: 210). Göçlerin sınıflandırılması yapılırken söz konusu göçe katılan insanların sayısının dikkate alındığı ve buna dayanarak münferit ve kitle göçleri olmak üzere farklı iki sınıflandırmanın da yapıldığını görüyoruz. Belli küçük grupların çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleştirdikleri göçler münferit göç olarak tanımlanırken, ihtilal, savaş, doğal afet ve isyanlar gibi birtakım olayların akabinde insanların kitleler halinde gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareketlerine de kitle göçü adı verilmektedir (İpek, 2013: 1).

Göç olgusu nedenleri, sonuçları ile birlikte yarattığı problemler göz önüne alınarak ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulduğunda pek çok yönüyle çeşitli karakterlere bürünen bir yapı ortaya koyduğu görülmektedir. Bu yapı, toplumların kültürel, ekonomik ve toplumsal dinamikleri ile iç içe bulunarak bir bağıntı halindedir. Nüfus dinamikleri üzerinde gerçekleştirdiği etki oldukça yüksek olmakla birlikte bu etki nüfusun hem niceliksel hem de niteliksel özelliklerine de sirayet etmektedir. Bunun yanında göç hareketleri göç edilecek ülke ya da göç edilmiş ülke nüfuslarının gelişmesini ve ilerlemesini sağlayabilme gücünün yanı sıra azalmasına ve gerilemesine de etki edecek gücü bünyesinde taşıyabilmektedir. Bu durum göç olgusunun çok yönlülüğünü ortaya koyan bir karakter

olarak görülürken pek çok kavram ile de ilintili bir durum ortaya çıkarır. Bu durumun, göçün evrensel boyutunun bulunmasından kaynaklandığını söylemek mümkün olabilmektedir (Özdemir, 2008: 9).

1.1.1.3. Kente göç

Tarihte göçlere katılan insan sayısının en fazla olduğu dönem Sanayi Devrimi'ne denk düşmektedir. Bu dönem kırsal alandaki insanlar iş imkanlarından dolayı kentlere doğru yöneldiği bir dönem olduğu için, kente göç sanayi toplumunun bir özelliğidir. Göç hareketleri gelişmiş ülkelerde 18. yüzyılın ortalarında sanayileşme ile ortaya çıkarken, Türkiye'de 20. yüzyılın ortalarından itibaren etkili olmuştur (Koyuncu, 2012: 379).

Kentlerde nüfus; doğumlar ve ölümler gerçekliğinde, doğum-ölüm dengesinin doğumlar lehinde olması sonucunda ve köylerden, kasabalardan gelenlerle, kısaca göçlerle artmaktadır (Keleş, 2008: 25).

Türkiye'de kente göç konusu özellikle Demokrat Parti (DP) dönemi içerisinde değerlendirileceği için bu kısımda sadece tanım yapılmıştır. Ayrıntıları ise ileriki bölümlere bırakılmıştır.

1.1.2. Kent Kavramı ve Kent Kavramının Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Kent kavramı

Kenti, bir yerleşme biçimi ya da bir topluluk türü olarak yeni bir olgu sayabiliriz. Kent, insan toplumlarının gelişme süreci içerisinde yakın çağların ve belli bir aşamanın ürünüdür. Kısa bir dönem içinde göstermiş olduğu yığılma, gelişme ve büyümeyle, kent hemen hemen günümüz dünyasının egemen bir yerleşme ve topluluk tipi haline gelmiştir (Sencer, 1979: 1).

Dünyada yerleşme ve topluluk tipi olarak oldukça egemen hale gelen kent için çeşitli tanımlamalar yapmak mümkündür. Öyle ki; kent sözcüğü TDK tarafından oluşturulan Coğrafya Terimleri Sözlüğü'nde "başta tecim, işleyim, yönetim, ve eğitim olmak üzere çeşitli görevleri bir araya toplayan ve bu görevlerden daha egemen olanına göre yaşam biçimi ve çevresine etkileri bakımından ayrımlı büyük yerleşim özeği" olarak tanımlanmış

ve Türkçe eş anlam olarak “şehir”, İngilizce eş anlam olarak da “town” sözcüğünün karşılık geldiği ifade edilmiştir. Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde ise “sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinmelerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” olarak tanımlanıp Türkçe eş anlam olarak yine “şehir” ve İngilizce eş anlam olarak ise “city” sözcüğü karşılık olarak gösterilmiştir. Toplumbilim Terimleri Sözlüğü’nde ise “tarım dışı etkinliklere, özellikle işleyim ve hizmet etkinliklerine dayalı, 10.000 den daha kalabalık nüfuslu yerleşme yeri” olarak ifade edilmiştir (www.tdk.gov.tr).

Yukarıda ortaya konan tanımlardan anlaşılacağı üzere kent kavramı birçok bilim dalı tarafından sorunsallaştırılarak çeşitli yönleri ile tanımlanmıştır. Avrupa Kentsel Şartı’nda ise; “etimolojik olarak “kent”, “citta”, “cite” ve “ciudad” (latince kökü “civitas”) *sözcüğü* iki temel kavramı içerir: yapısal, arkeolojik, topografik ve kent planlama açısından insan topluluklarının bulunduğu bir mekan ve Treccaniltalien Ansiklopedisi’ne göre ise, “toplum hayatının temel çekirdeği ve karakterini oluşturan tarihi ve yasal bir oluşum” olarak tanımlanmaktadır (www.migm.gov.tr).

Farsça “şehir” kelimesine karşılık gelen kent sözcüğü; “çalışma yaşındaki nüfusunun çoğunluğu ticaret, sanayi ve yönetim gibi işlerle uğraşan büyük yerleşim merkezlerini ifade eder. Türkçede XI. yüzyıldan itibaren halk dilinde şar biçiminde telaffuz edilen şehir karşılığında Soğdca kökenli kent ile (kant) “kale ve saray” gibi anlamlara da gelen balık kelimeleri kullanılmıştır” (Küçükaşçı, 2010: 441). Kent, anlam olarak çeşitli manalar kastedilerek kullanılabilen bir kavram olmuştur. Bunlar genellikle “ilerleme”, “uygarlık”, “aydınlanma”, “özgürlük”, “üretim”, “zenginlik”, “çeşitlilik” gibi olumlu yüklemeler olmakla birlikte “toplumsal hastalık”, “kaos”, “ahlaki çöküntü”, “düzensizlik”, “yoksulluk”, “suçluluk” vb. anlamlarda da kullanılabilmektedir (Bal, 2011: 26). Kentin tarihsel gelişimi ve devinimi içerisinde kavramsal olarak değişimi süreklilik arz eder. Geçmiş dönemlerde “cite”, “polis”, “medine” ve “kent” gibi yaklaşık olarak yakın anlam ifade eden sözcükler yerine günümüzde “bourg”, “ville”, “city” ve “urban” gibi kelimeler daha çok kullanılmaya başlanmıştır (Topal, 2004: 277).

Farklı bilim dallarınca, kendi disiplinlerinin perspektiflerinden, kente dair yapılan tanımlarda ilk vurgu genellikle demografik içerik taşımaktadır (Tümtaş, 2012: 19-20). Demografik boyutuna göre kent, belirli bir nüfus büyüklüğüne sahip yerleşim yeri olarak nitelendirilse de bir kent kavramsallaştırmasında nüfus yeterli ölçüt değildir (Pustu, 2006: 130). Diğer bir ölçüt olan yönetsel sınır ölçütünü kullananlara göre ise, belirli bir yönetsel örgüt biriminin sınırları içinde kalan yerleri kent, bu sınırların dışında kalan yerlere köy denilmektedir (Keleş, 2008: 109). Kentler sosyal hayata dair pek çok faaliyetin bulunduğu, özellikle kültürel ve iktisadi birikimin yoğunluk gösterdiği önemli yerleşim alanlarını içerip hem fiziksel hem de sosyal çevreyle toplumsal yaşamın merkezine oturur (Küçükaşçı, 2010: 441).

Kent tanımları sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan sınıflandırılabilir. Kent kavramını siyasi açıdan ele aldığımızda, kent ile uygarlık ve siyaset arasında pek çok dilde yakınlık olduğunu görürüz (Yıldırım, 2004: 8-9). Yönetsel ve siyasal bir içeriğe sahip olan kent, Latince aslı olan civitas'ın ifade etmek istediği anlamı tam olarak karşılar (Keleş, 2008: 111). “Uygarlık”, “hemşerilik”, “siyasal olma”, “devlet” kavramlarının kökeni kent kavramına dayanır. Latince’de kent anlamına gelen “civitas” sözcüğü uygarlık anlamına gelen “civilization” teriminin dayanağı ve aynı zamanda Batı dünyasında kentli olmanın da bir göstergesidir (Akkoyunlu Ertan, 2014: 5). Bu durum kibarlık ve görgünün kent insanının özellikleri olarak algılandığı gerçeğini yansıtmaktadır (Keleş, 2005: 10).

Kent kavramını sosyal açıdan ele alan tanımların merkezinde köy-kent karşıtlığı yer almaktadır. Kent, köy topluluğunun özelliklerinden farklı niteliklere sahip bir sosyal grup olarak tarif edilmektedir (Yörük, 2006: 39, aktaran: Kaya, 2014: 20). Bağlı oldukları ekonomik ve toplumsal sistemin birer parçası olan kentler, genel yapının tüm niteliklerine sahiptir (Keleş, 2005: 9). Bu yüzden kentleri birer yerleşme biçimi olarak vurgulamak yerine kendine özgü kültürü ve yaşama tarzı olan bir toplum olarak nitelendirmek daha doğrudur (Bal, 2003: 1). Bu anlamda kent, bireylerin toplum içerisinde “ben” olarak yer aldığı, toplumda sosyal baskı mekanizmasının azaldığı, mesleki olarak örgütlenmenin ön planda olduğu örgütlü bir toplumdur (Tatlıdil, 1994: 386, aktaran: Bal, 2003: 2).

Kent kavramını ekonomik boyutu ile ele alan tanımlara göre ise kent, tarım dışı faaliyetlerin gerçekleştiği ve kentte yaşayanların bu faaliyetler ile geçimlerini sağladığı

yerleşim birimidir. Weber'in ekonomik bakış açısı ile kent, sakinlerinin geçimlerini ticaret yaparak sağladıkları yerleşim yeridir (Tümtaş, 2012: 22-23).

Sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan, Keleş'in ortaya koyduğu tanımla, kent; çeşitli kültürel gruplara göre organize edilen, toplumsal yaşamın meslek dallarına, iş bölümüne ayrıldığı, kurumlaşmanın arttığı ve insanlar arasındaki ilişkilerin karmaşık bir hal alarak günlük yaşamın hemen hemen tamamını etkisine aldığı bir yerleşim merkezi olarak tanımlanmaktadır (Keleş, Unsal, 1982: 2, aktaran: Yıldırım, 2004: 9).

Kentlerin fiziki, fonksiyonel ve siyasi açıdan da incelenmesi mümkündür. Fiziki açıdan incelendiğinde kentler, farklı amaçlar adına kullanılabilen çok miktarda binalar ile ulaşımı sağlayan yollardan oluşmaktadır. Fonksiyonel olarak kentler; ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerleşme alanları olarak tanımlanır. Siyasi açıdan şehirler ise belirli idari sınırlar içerisinde görev yapan yönetimlere sahip birimlerdir (İsbir, 1991: 5).

Sosyal bilimlerin farklı disiplinlerindeki bilim insanları tarafından kente ilişkin pek çok farklı kent tanımı yapılmıştır. Ancak söz konusu kent tanımlarının ortak noktaları vardır. Tarım dışı üretim biçiminin yaygınlığı, nüfus yoğunluğu, heterojenlik, uzmanlaşma, sosyal ve politik örgütlenme düzeylerinin varlığı şeklinde sıralayabileceğimiz bu öğelerin her birinin bir mekanı kent olarak nitelendirebilmek için belirli bir seviyede bulunması gerekmektedir (Kaya, 2014: 22).

Kentler, çok çeşitli unsurları içlerinde barındıran bir yapıya sahip olmaları nedeniyle üzerinde uzlaşılan tek bir tanımla sınırlanamaz (Akkoyunlu Ertan, 2014: 11). Buna rağmen en genel anlamı ile bir tanım yapacak olursak kent, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme barınma, gidiş-geliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi çeşitli gereksinimlerinin karşılandığı, tarımsal uğraşılarda bulunan kişi sayısının çok az olduğu, köylerle kıyaslandığında nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998: 75). Diğer yandan Mumford'a göre; "Görünümlerinin hepsine uyan tek bir tanım yoktur ve tek bir betimleme onun embriyonik toplumsal çekirdek halinden olgunluk evresindeki karmaşık biçimlerine, oradan da son dönemlerindeki fiziksel çözülmeye kadar geçirdiği bütün dönüşümleri karşılayamaz." (Mumford, 2007: 13).

Kent genel tanımlaması içerisinde aşağıdaki unsurların ağırlık taşıdığı söylenebilir.

- a. Kentte yaşayan nüfusun çoğunluğu tarımsal uğraşılarda bulunmazlar,
- b. Belirgin işbölümü söz konusudur,
- c. Hizmet örgütlerinde yoğunlaşma vardır,
- d. Merkezi bir konumda bulunurlar,
- e. Merkezi niteliğinden kaynaklı olarak sanayi ve hizmet sektörlerindeki faaliyetlerde yoğunlaşma söz konusudur (Özdemir, 2008: 45).

Bu unsurlar dikkate alınarak ortaya konan tanımlamada Suher kenti şöyle tanımlar:

Kent bir yerleşme türüdür, yasal bir örgütsel birimdir. Yerel yönetime sahiptir, çevresi içinde bir merkez oluşturur, tarım dışı ve tarımsal üretimin denetlendiği ve dağıtımının, eşgüdümünün yapıldığı yerdir, ekonomik faaliyetler yönünden, tarım dışı bir üretime dayalı bir ekonomisi olan, teknolojinin ve teknolojik gelişmenin beraberinde getirdiği örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün yer aldığı, kentsel işlevler için yeterli ve gerekli bir nüfus büyüklüğü ve nüfus yoğunluğuna ulaşmış, toplumsal heterojenlik ve bütünleşme düzeyine erişmiş, doğal, beşeri ve yapılaşmış çevre öğeleriyle ve zaman içinde oluşan özgün karakteristikleriyle kendine özgü kimliğini kazanmış, bir toplama ve dağıtım merkezi olan bir insan yerleşmesidir (Suher, 1996: 42).

Günümüze dair kente ilişkin belki de en dikkat çekici yorumu “günümüzde kent olgusu devasılığı ile hayret uyandırmaktadır” diyerek Lefebvre yapmıştır (Lefebvre, 2013: 47).

1.1.2.2. Kent kavramının tarihsel gelişimi

İnsanların belirli bir yerleşim alanı oluşturup bu yerleşim alanında topluluk halinde yaşamaya başlaması binlerce yıl geriye götürülmekle birlikte bu yerleşim birimlerinin tarihsel köklerine dair kesin bir yargı ortaya konamamıştır (Eke, 1982: 6). Kentler insanoğlunun varoluşu ile birlikte dünyada hazır bulunduğu yaşam alanları değildir. İnsanlar yaşam amaçları doğrultusunda, kendi ilişkileri ve siyasetleri çerçevesinde, zamanla bu yeni yaşam alanlarını oluşturarak kentlerde yaşamaya başlamışlardır (Alver, 2012: 9). Dolayısıyla kent ya da kentsel topluluk yerleşme tarihi içerisinde çok yeni bir olgudur. İnsanlar her ne kadar yarım ya da bir milyon yıldır toprak ile bir yerleşme ilişkisi kurmuş bulunsa da neolitik çağın sonuna kadar ne kentlerin ne de köylerin kurulmuş olduğunu söyleyemeyiz (Sencer, 1979: 9). Bununla birlikte, kentin günümüzde ifade ettiği anlamı karşılayabilecek türden bir oluşum ortaya çıkmadan önce, bazı yerlere geçici olarak yerleşilmiş olabilir. Bu yerler kentin bazı amaçlarını karşıladığı gibi bazı işlevlerini de yerine getirmiştir (Mumford, 2007: 15).

Kentler oluşmadan evvel mezraların, kutsal yerlerin ve köylerin varlığı söz konusuydu. Köyden daha evvel ise obalar vardı. Yine ilkel sığınaklar, mağaralar ve işaret taşları mevcuttu. Tüm bu sayılanların öncesinde insan çevresinde yaşayan pek çok hayvan türüyle açık biçimde paylaştığı toplumsal yaşam eğilimi içerisindeydi (Mumford, 2007: 15). M.Ö. 3.000 yıllarına kadar insan topluluklarının yerleşik olduğu alanların çoğu küçük birimler halinde köy niteliğindedir (Sencer, 1979: 9). Bütün bunlardan önce ise, insanoğlunun diğer birçok hayvan türüyle açıkça paylaştığı toplumsal yaşam eğilimi söz konusudur. Kent, neolitik çağ kültürüyle ondan daha eski olan paleolitik çağ kültürünün birleşmesiyle ortaya çıkmıştır (Mumford, 2007: 41).

Kentlerin oluşmasını sağlayan karmaşık sosyal organizasyonlar ilk olarak Mezopotamya’da ortaya çıkmıştır. M.Ö. 3500-4000 yıllarında modern anlamda ilk kentler de yine bu bölgede kurulmuştur (Pustu, 2006: 131). Her ne kadar değinilen birtakım kaynaklarda bilinen ilk şehirleşmenin M.Ö. 4.400’lü yıllar itibariyle Suriye, Filistin, Mısır ve Mezopotamya’da oluşmaya başladığı söylenmekteyse de, gerçekleştirilen yeni arkeolojik araştırmalar Anadolu’da (Konya’nın 52 km. güneydoğusundaki Çatalhöyük’te) M.Ö. 6.800’lü yıllara kadar tarihlenen şehir yerleşmesi olduğu ortaya çıkartılmıştır (Küçükaşçı, 2010: 441). Şehirleşmenin birkaç farklı bölgede ortaya çıkma sebebi olarak bu bölgelerin elverişli kültür, ekonomik ve çevre şartlarına sahip olmasını söyleyebiliriz (İsbir, 1991: 15).

Kent ve kentin birey ve toplum üzerindeki etkisi hususunda pek çok bilim insanı çalışmalar ortaya koyarak kente özgü birtakım yorumlar getirmişlerdir. Mumford kentin olgunluk dönemine tarihin en başında ulaştığını belirtir (Mumford, 2007: 14). Childe ise yorumunda, M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, Mezopotamya ve İndüs vadisinde ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri “*kentsel devrim*” olarak açıklar (Childe, 1978: 146, aktaran: Karakaş, 2001: 125). Goldthorpe ise kentin yani şehrin medeniyet kadar eski olduğunu söyler. Raymond Williams’ın şehir-medeniyet eşitliği ise en öz tarifıyla “...organize edilmiş sosyal hayat”tır. Bu bağlamda organize edilmiş sosyal hayatı, ancak yaşama ve yerleşme şekli olarak şehirde görmek imkanı söz konusu ise “şehir medeniyet kadar eski ve medeniyet de... şehir kadar eskidir” (Sezal, 1992: 11).

Kent kavramının toplum yapısını tam olarak niteleyecek bir ağırlık kazanması ve farklı hayat kültürünü temsil etmesi 17. ve 18. yüzyıllarda sanayi devriminin ilk belirtilerinin

ortaya çıktığı dönemlerde görülmeye başlamıştır. Öyle ki bu dönem için dahi kentin toplumun tümüne kendini kabullendirmesi basit olmamıştır. Bu dönem içerisinde kent ve köy ayrımı şehrin lehine değil aleyhine bir durum olarak algılanmış ve köyün lehine değerlendirilmiştir (Sezal, 1992: 12). Kentin köy üzerinden değerlendirilmesi ekseninde olumlu yönde seyreden kent için sonraki dönemlerde farklı yorumlamalar ortaya çıkacaktır. Max Weber “kent havası insanı özgür kılar” sözü ile kentlerin bireyleri özgürleştirici ortamına dikkat çekecek ve kent köy ayrımında ibre kente yönelecektir. Weber’in bu sözüyle daha çok kentin bulunduğu ortamın yaratıcılığa olanak tanıyan, özgür olması gereken simgesel ortamına işaret ettiğini söyleyebiliriz (Akkoyunlu Ertan, 2014: 28).

İsbir, kentin tarihsel gelişimi noktasını, sanayileşme öncesi ve sanayileşme sonrası olarak ayırır. Sanayileşme öncesi kentin gelişim ve ilerleme seviyesinin özellikle Ortaçağ Avrupa’sında çok yavaş bir tempoda gerçekleşmesini şehirleşmenin karakteristik özelliğine bağlar. Bu dönemde çok yavaş bir seyir izleyen şehirleşmenin karakteristiğini yalnızca şehirlerin sayı olarak artış göstermesinin belirlediğini ortaya koyar. Dolayısıyla bu dönem için şehirleşmenin ortaya çıktığı yerleri daha çok haberleşme, ticaret, kültür ve idare merkezi olan şehirlerle sınırlar (İsbir, 1991: 15-17). Şehir ve şehirleşme, sanayileşme öncesi dönemde, tarımın ilerlemesi ve elde edilen ürün miktarındaki artış kaynaklıdır. Ancak, sanayileşme sonrasında kentte nüfus artmış ve nüfusun artış göstermesi işçilerin yapmış olduğu işlerde farklılaşmayı doğurmuştur. İşlerin farklılaşması ise beraberinde iş alanlarında uzmanlaşmaya yol açarak üretim artışı sağlayacak ve işçinin yaşamında önemli yönde etkiye sebep olacaktır. Kentte ortaya çıkan bu durum gelişmiş ülkelerde sanayileşme ile kentleşmenin ortak bir seyir izleyip birbirlerini tetiklediği olumlu yönde bir seyir izlerken; aynı durum ekonomik sistemini sanayileşme ile bütünleştiremeyip, tarım ekonomisinden sanayi ekonomisini atlayıp direk hizmet ekonomisine geçen gelişmekte olan ülkeler için aynı olumlu havayı estirememiştir. Dolayısıyla kentin gelişimi-ilerlemesi, kentleşme ve sanayileşme unsurlarını ekonomik sistemi içerisinde harmanlayan ülkeler ile bunu gerçekleştiremeyen ülkeler arasında aynı başarıya ulaşamamıştır (İsbir, 1991: 18).

1.1.3. Kentleşmenin Tanımı ve Kentleşme Nedenleri

1.1.3.1. Kentleşmenin tanımı

Goldthorpe, ilk şehirleşmenin/kentleşmenin insanoğlunun gıda ihtiyacını garanti altına almayı başarmasından sonra ortaya çıktığını belirtir. Ancak bu dönem için bu nitelikte başlayan kentleşme çağdaş kentleşme olgusunun gerisinde kalan ve sosyal yapıyı pek fazla etkilemeyen bir nitelikte görülmüştür. Zaten ise Goldthorpe'un işaret ettiği noktadan sanayi devrimi öncesi kentlerinin en büyüklerinin dahi 5.000-10.000 arasında bir nüfusa sahip olduğunu söyleyerek bu şekilde gerçekleşmiş bulunan kentleşmenin insan birikmesinden farklı olarak sosyal bir sürece işaret eden sınai kentleşmeden farklılığını ortaya koyar (Sezal, 1992: 24).

Kentleşmenin günümüz manasıyla değerlendirilmesine gelindiğinde, TDK'nin coğrafya terimleri sözlüğünde “Elverişli koşulların doğmasıyla kırsal yörede bulunan küçük bir yerleşim yerinin zamanla büyüüp kalabalıklaşması, kent niteliğini kazanması” olarak tanımlanmış ve Türkçe eş anlam olarak “*şehirleşme*” İngilizce karşılığı olarak da “urbanisation” kavramı karşılık gösterilmiştir. Toplumbilim terimleri sözlüğünde ise “Tarım dışı etkinliklerin, özellikle işleyimin gelişmesi sonucu nüfusun kentlerde toplanması ve kentsel alanların genişlemesi süreci” olarak tanımlanmıştır. Kentbilim terimleri sözlüğünde ise kentleşme, “İşleyimleşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumda artan oranda örgütlemeye, uzmanlaşmaya ve insanlar arası ilişkilerde kentlere özgü değişikliklere yol açan nüfus birikimi süreci” olarak tanımlanmıştır (www.tdk.gov.tr/). Bu tanıma Keleş'in de sadık kaldığını görmekteyiz (Keleş, 1998: 80). Tekeli'ye göre ise kentleşme, bir insan yerleşmesinin ya da kentin, tarım dışı üretim, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme derecelerinin artma yönünde değişmesi olayıdır (Tekeli, 2011: 20, aktaran: Kaya, 2014: 60).

Kentleşme, kırsal yerleşmenin kente dönüşmesi biçiminde ya da direk olarak kentin büyümesi biçiminde ortaya çıkabilir. Bu iki biçimden hangisi olursa olsun kentleşme nüfusun kent yerleşmelerinde yoğunlaşması durumudur (Sencer, 1979: 2). Dolayısıyla kentleşme, genel olarak kabul gören bir yorumla, her şeyden evvel demografik bir olgudur. Kent adı verilen yerleşim yerinin nüfussal oranında ortaya çıkan tabii artış ve göç netice

olarak kent nüfusunun artışına neden olmaktadır (Adıyaman, 2008: 16). Ancak; kentleşme en başta demografik bir olay olmakla birlikte salt bir göç, nüfus yoğunlaşması ve tarım dışı üretim süreci değildir. Bunların yanı sıra sosyal yapıda niteliksel değişimler, sosyal sınıf ve statülerde değişimler, sosyal kurumların fonksiyonlarında yaşanan artış, kültürün çeşitlenmesi, doğa ve insan ilişkilerinde değişimler, demokratikleşme, iş bölümü ve örgütlenmede farklılaşma gibi çok sayıda farklı özellikleri de içinde barındıran sosyal bir olgudur (Bal, 2003: 6-7). Sencer'in ifadesiyle kentleşme, "benzer nedenlerden ötürü fiziksel çevre ve yaşama koşullarında beliren bir değişimi" ifade eder (Sencer, 1979: 3). Kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğmaktadır. Bu nedenle kentleşmeyi yalnızca bir nüfus hareketi olarak değerlendirmek eksik kavranmasına sebep olur (Keleş, 2008: 25). Kentleşme yapısal değişim anlamına gelen bir iç göç hareketidir. Bu iç göç köylerde yaşayan insanların yaşamlarını kentlerde sürdürmeye başlamasını ifade eder (Tekeli, 2013: 49).

Kentleşme, toplumun yapısal değişimleri neticesinde gerçekleşerek günümüz dünyasının en temel gerçekliklerinden birisi olmuştur (Kaya, 2014: 64). Günümüzde sosyal değişimin en açık göstergelerinden birisi kentleşmedir. Bu durum özellikle gelişmekte olan ülkeler için geçerlidir (Yıldırım, 2004: 11).

Kentleşme, Bookchin'e göre, ilişkiler ve değerler üretiminde olumlu seyir izleyen kenti ve aynı zamanda kırsal alanları ölümcül bir nitelikte tehdit etmektedir. Dolayısıyla kentleşme; salt coğrafi bir genişleme olarak nitelendirilmeyip hem kentteki hayatın insani yön ve niteliğini hem de tarımsal hayatın tabii durumundan çıkarak kendi benliğinden uzaklaşması tehdidini yaratır. (Bal, 2003: 7). Kentleşme süreci içerisinde önemli sorunsal olan durumlardan biri ise göç eden bireylerin kentlilik kimliğini kazanmaları durumudur. Kentliliğin, kentte yaşayan toplulukların tipik olarak toplumsal yaşam biçimlerini anlatan bir terim olması kentli olma bilincinin çabucak gerçekleşecek ve içselleştirilecek bir durum olmadığının kanıtı mahiyetindedir. Çünkü kent içerisinde kentli yaşam biçimi ileri düzeyde uzmanlaşmaya dayanan işbölümünü, sosyal ve toplumsal ilişkilerde araç olma durumunun gelişmesini, hemşehrlik ve akrabalık bağlarının eskiye oranla zayıflamasını, gönüllülük esasına dayanan birlikteliklerin fazlaşmasını, sekülerleşmeyi, normatif çoğulculuğu, sosyal çatışmaların çoğalmasını ve kitle iletişim araçlarının gittikçe artan bir düzeyde önemli roller üstlendiği durumları içerisine almaktadır (Şensoy, 2005: 22).

Türkiye'ye kentleşme deneyimi açısından bakıldığında, bu deneyin başlangıcını 19. yüzyılın başlarına kadar götürebiliriz. Bu tarihlere Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'ya açılma ve kapitalist sürecin içerisine girişin başlamasıyla eş tutmak gereklidir. Öyle ki Batı'ya açılma ve kapitalistleşme sürecinin başlaması ile Türkiye'de hem kentsel nüfus artmaya başlamış hem de kentlerin yapısı dönüşmeye başlamıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısında ise yönetsel olarak geleneksel yapının yetersiz kaldığını ve bu yetersizliği ortadan kaldırmak amacıyla Belediye idarelerinin kurulmaya başladığını görüyoruz. Bu değişim süreci Kurtuluş Savaşı sonrasında birtakım değişikliklerle birlikte devam ettirilmiştir (Tekeli, 1982: 330).

1.1.3.2. Kentleşme nedenleri

19. ve 20. yüzyılda meydana gelen kentleşme, gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerde farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme; üretimdeki, ticaretteki ve hizmetlerdeki sürekli büyümeyi gerçekleştiren teknolojik yeniliklere paralel olarak ortaya çıkmış ve sanayi devrimi ile birlikte tarımda başlayan yapısal değişim ve üretim artışı halkın kentlere de toplanmasına yol açmıştır. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere ise kentleşme demografik, ekonomik ve toplumsal yönlerden farklı özelliklere sahiptir. Bu ülkelerdeki kentleşme, sanayileşmeden daha hızlı bir tempo ile ilerlemektedir. Bunun yanı sıra üretim sanayisinden çok hizmet sektörüne dayalı bir ekonomik yapıya sahiptir (Çan, 2016: 6).

Genelde kentleşme nedenleri olarak; özellikle idari, ekonomik, siyasal, sosyal ve teknik nedenler üzerinde durulmaktadır. Ancak bu sayılan etkenlere ilaveten, klasik kentleşme nedenleri olarak, tarımda meydana gelen teknik gelişim, kentlerdeki iş imkanlarının kırsala oranla yüksekliği, yine kırsala oranla ulaşım tekniklerinin kentlerde çok daha gelişmiş olması, hukuki, coğrafi ve göç etme eğilimi gibi sebepler sayılmaktadır. Çağdaş kentleşme nedenleri olarak ise ekonomik işbirliği toplulukları, serbest bölge uygulamaları, yabancı işçi istihdamı ve teknolojik gelişmeler ve ilerlemeler sayılmaktadır (Yücel, 2004: 49). Daha öz bir nedenler silsilesi olarak Keleş; kentleşme hareketlerini ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko-sosyolojik etmenlere bağlar. Ayrıca bu dört kümede toplanan etmenlerin bağımsız etkilerinden ziyade her birini birbiri ile etkileşim halinde ve birbirleri ile iç içe bulunan etmenler olarak sayar (Keleş, 2008: 30).

Kentleşme nedenleri arasında itme ya da itici faktörler olarak; nüfus baskısı, yetersiz ve kötü dağıtılmış toprak, gizli işsizlik, eksik istihdam, düşük üretim, tarımda makineleşme, mevsim dışı ekonomik faaliyetlerin mevcut olmaması, doğal afetler, eğitimde yetersizlik, kan davası, tarım arazisinin özellikleri, iklim şartları ve erozyon gibi kırsal alanda ortaya çıkan olumsuz durumlar sayılabilir. Bunun yanında çekme etkisi ya da teorisi olarak kentlerdeki imkan ve fırsatların kır ya da köye oranla çok daha cazip olması kabul edilir. Bu çekici etkiler arasında köy ile kent arasında gelir farklılıkları, daha ileri ve iyi eğitim alabilme şansı, şehrin kendi cazibesi, iş bulma umudu, daha üst standartlarda yaşama kavuşma imkanı ve ulaşım imkanları sayılabilir (Sezal, 1992: 35-36). Keleş, ulaşım araçları ve imkanlarından yararlanma durumunu kentleşmeye etki eden iletici nedenler arasında saymaktadır (Keleş, 2008: 30).

Ülkemiz açısından kentleşmeyi değerlendirmek gerekirse, kentleşmenin genel olarak sanayileşmenin yoğun olduğu ve insanların iş bulma umudunun bulunduğu yerlere doğru bir eğiliminin olduğu hemen göze çarpar. İkinci bir nitelik olarak ise ülkemizdeki kentleşmenin, uzun yıllara dayanan bir süreci kapsamak üzere, kırdan kente yönelik olmasıdır. Her ne kadar günümüz yapısı içerisinde kentlerden kentlere gerçekleştirilen göçler de önem kazanmış olmasına karşın, kentleşmenin yoğun yaşandığı dönemler kırlardan kentlere gerçekleştirilen göçlere dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum göç alan yerlerde hızlı bir biçimde nüfus artışı yaratırken, net göç oranlarının da yükseldiği görülmüştür (Işık, 2008: 160). Türkiye’deki kentleşmeyi dünyanın pek çok gelişmiş ülkesinde ortaya çıktığı şekliyle direk olarak sanayileşmeye bağlı kılmak mümkün görülmemektedir. Temel olarak sanayileşmenin ortaya çıkarmış olduğu bir toplumsal sınıf olmamasından kaynaklı olarak Türkiye’de kentleşme hareketlerinin ve kentleşme olgusunun “aşırı, sağlıklı” bir şekilde gerçekleşmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayrıca sanayileşme süreçlerinin yetersiz olmasından dolayı gelişmiş ülkelere nazaran az gelişmiş ülkelerde kentleşme hızının oldukça az olduğu söylenebilir (Özel, 2005: 120). Türkiye bu bağlamda gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin her ikisinin tipolojisine de girmeyip az da olsa sanayileşme faaliyetlerini gerçekleştiren bir ülke olarak orta seviyede kentleşme hızını ortaya serebilmiştir, denebilir.

Ülke nüfusunun kırsal alanlardan kentlere doğru hareket etmesinde kırsal alanlardaki olumsuz şartların, Keleş’in ifadesiyle “itici güçlerin” (push) ya da “olumsuz göç nedenlerinin” etkisi büyüktür (Keleş, 2008: 31). Kırsal bölgelerdeki tarımsal yapılar

üzerinde değişimlerin ortaya çıkması, tarım alanında gerçekleştirilen üretimde aile ekonomisi uygulamasının yerini pazar ekonomisinin alması, ilişkiler boyutunda küçük ve orta işletmelerin aleyhine yöneliş, tarım arazilerinin bölümlenmesi, yeterince faydalanamayacak seviyede arazilerin verimsizleşmesi, tarımda makineleşmenin işgücü fazlası oluşturması dolayısıyla işsizliğin ortaya çıkması, eğitim, sağlık, alt yapı kurumlarının noksanlığı, toplumsal cinnet biçimi olarak kan davası ve terör gibi etkenler kırdan kente göçün en önemli etmenleridir (Bal, 2011: 85).

Kentleşme hem nedenleri hem de sonuçları bakımından birçok toplumsal problemin temel nedeni olması sebebiyle, planlı ve programlı hamlelerin uygulamaya konmasının zorunluluk arz ettiği bir değişim sürecinin toplumsal boyutu olarak görülmelidir. Unutulmamalıdır ki kentleşmenin birtakım ekonomik ve toplumsal süreçlerin işlenmesi ile ortaya çıkan “bir sonuç” olması ve toplumsal değişim sürecini “etkileyen bir öge” olması, kentleşme olgusunun önemini ortaya koyan nedenlerdir (Es, Ateş, 2004: 212-214).

1.1.4. Aile, Kadın ve Kadın Hakları

1.1.4.1. Aile

Aile, “evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik” olarak tanımlanır. Başka bir ifadeyle “aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimseler”in tümüne verilen addır. Kısaca aile, “birlikte oturan hısım ve yakınların” tümünü içine alan bir birimdir (www.tdk.gov.tr).

Toplumsal kurumlar arasında en çok öneme haiz bir kurum olan ailenin esas görevi insan türünü üretmek ve onun devamını sağlamaktır. Bu açıdan aile kurumu diğer toplumsal grupların pek çoğunun kaynağını oluşturur. İnsan türünün uzun müddet boyunca bakıma ihtiyaç duyması ise aileyi kurumsallaştıran en önemli faktör olmuştur. TDK’nin tanımlarının yanında aile kurumunun işlevselliği ve özellikleri dikkate alınarak pek çok araştırmacı tarafından konuyla ilgili tanımlamaların yapıldığını görürüz. Bu anlamda Wrench aileyi, anne, baba ve çocuklardan oluşan bir grup; Nimkoff, anne, baba ve çocuklardan meydana gelen ve az ya da çok devamlılık arz eden bir birlik; Summer, iki neslin bir arada bulunduğu ve kan bağı ile karakterize edilen bir örgüt olarak tanımlar.

Genel olarak tanımlama yapmaya çalışıldığında ise aile, bireyleri arasında itibari veyahut da gerçek akrabalık ilişkisi bulunan ya da tüm sosyal ilişkilerin merkezinde kan bağı bulunan en küçük grup ve belirli bir toplumun bütün özelliklerini içinde barındıran bir kurumdur (Özkalp, Kocacık, 1993: 66; İşçi, 2000: 34, aktaran: Soyuyiğit, 2002: 30).

Ailenin tarihsel olarak ortaya çıkışı insanın tarihi kadar eskidir denilebilir. İlk aile tipinin özelliklerini yine ilk cemiyet tipi olan klanda görmekteyiz. Burada ailenin ve klanın birbirine girmiş girift bir hali söz konusudur. Öyle ki siyasi bir cemiyet olan klan ile ev yaşamının özelliklerini barındıran aileyi ilk aşamada birbirinden ayırt etmek olanaksızdır. Bu açıdan klanın özelliklerini aynı zamanda en basit şekliyle ailenin karakteri olarak göz önünde tutmak gereklidir. Klanın siyasi ve ailevi kurumları kendinde toplayan yapısı, yapıcı değişime uğramasıyla farklılaşacak, özellikle klanın yerleşip toprağa bağımlı hale gelmesiyle kan bağı değer kazanacak ve bu durum siyasi cemiyet ve ev cemiyeti arasındaki başkalaşmayı derinleştirerek çeşitli aile tiplerini ortaya çıkaracaktır (Fındıkoğlu, 1945: 254-257).

Aile kurumunun günümüz biçimiyle oluşmaya başlanması ertesinde aile biçimlerine ilişkin analizler ortaya konmuştur. Bu analizler içerisinde klasik yaklaşım aileyi çekirdek, geniş ve dağılmış aile olmak üzere ayrıma tabi tutmuştur. Fakat hem dünyada hem de Türkiye’de değişen aile tipolojileri kaynak alınarak daha geniş bir ayrıma gitmek doğru olacaktır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti örneğinde de olduğu gibi hızlı sosyo-ekonomik ve demografik dönüşüm içerisinde olan ülkelerde yalnızca klasik yaklaşım baz alınarak aile tipolojisi belirlemek olanak dışıdır. Türkiye için yapılan analizlerde Türk aile tipolojisini üç aşamalı olarak değerlendirmek en ayrıntılı ve anlaşılır şekilde aile biçimlerini takip etmeye olanak sağlar niteliktedir. Buna göre birinci aşamada; çekirdek, geniş ve dağılmış aile olarak klasik yaklaşım temelinde ele alınan aile biçimlerini sayabiliriz. İkinci aşama olarak ise bu aile yapılarının ikinci derecedeki yapıları çocuksuz çekirdek, çocuklu çekirdek, ata-erkek geniş, geçici geniş, tek kişilik, tek ebeveynli, diğer dağılmış, akraba olmayan aile tipleri olarak kabul edebiliriz. Üçüncü aşamada üçüncü derecedeki aile yapıları için çocuksuz çekirdek (<45 yaş), çocuksuz çekirdek (≥45 yaş); çocuklu çekirdek -1 çocuklu, çocuklu çekirdek -2 çocuklu, çocuklu çekirdek -3+ çocuklu; tek kişilik -erkek, tek kişilik -kadın, tek ebeveynli -erkek, tek ebeveynli -kadın olarak sınıflandırmak mümkündür (Koç, 2014: 27).

Üç aşamalı aile tipolojilerinin yanı sıra; Lewis, Beaver, Gosselt ve Philips gibi birtakım kuramcılar aileleri işlevlerini beklenen düzeyde gerçekleştirebilen ve gerçekleştiremeyen olmak üzere ikiye ayırırlar. Bunlara fonksiyonel olan ve fonksiyonel olmayan aile tanımlaması diyerek nitelik ayrımına sokarlar. Bu tanımlamaya göre işlevlerini beklenen düzeyde gerçekleştirebilen ailelere fonksiyonel aileler tanımlaması yapmışlardır. Aile içi etkileşimin bozukluğundan kaynaklı olarak işlevlerini beklenen düzeyde gerçekleştiremeyen aileleri ise yine aynı kuramcılar fonksiyonel olmayan aileler olarak tanımlarlar. Nitelik olarak ise fonksiyonel olan ailelerin özelliklerini “üyeleri arasında açık iletişim ve kendiliğinden etkileşim oluşan, bireysel fikirlere ve kişisel farklılıklara saygı duyulan, üyelerinin birlikte olmaktan zevk aldıkları, birbirlerini destekledikleri, katı kuralların, aşırı kontrol ve üstünlüğün bulunmaması” olarak verirler. Diğer aile biçimi olan fonksiyonel olmayan ailenin özellikleri olarak ise “üyelerinde egoizmin hakim olduğu, iletişimin ve duygusal sorunların saklı kaldığı, açık ve net etkileşimin bulunmadığı, davranışların sahte olduğu” aile yapıları olarak sıralarlar. Bu nitelik saptamalarının arkasından fonksiyonel ailenin “sağlıklı aile”, fonksiyonel olmayan ailenin ise “sağıksız aile” olarak değerlendirilmesi mümkündür (Alacahan, 2010: 291).

İnsanlık tarihi kadar eskiye götürülebilmesi mümkün görülebilen en eski ve en evrensel bir kurum olan aile, dünya üzerinde yer alan hemen hemen her toplumun temel birimi ve çekirdeği niteliğindedir. Bu manada birey olarak insan, aile içerisinden ortaya çıkarak bu kurum içerisinde büyüyüp gelişir ve sonunda hayatı son bulur. Aile içerisinde gelişen bireyler münasebetiyle, toplumların varlıklarını sürdürebilmesi en temel birim olan aileye sahip olmalarıyla mümkün kılınabilir, dolayısıyla bu anlamda her toplum aileye ihtiyaç duyar. Ayrıca ailelerden oluşan toplumsal yapının ve toplumun sağlıklı oluşumu ve tam olarak gelişimini sağlayabilmesi o toplumsal yapıyı oluşturan ailelerin istikrarı ile doğru orantılıdır. Kısaca, toplumu oluşturan aile ne kadar sağlıklıysa ailelerden oluşan toplumlar ve belirli bir toplumsal düzene sahip bulunan devletler de bu oranda güvenli ve huzurlu olabilme imkanına sahip olabilirler. Ters bir durumda aile istikrarının bozulup yok olması, sorunlu ailelerin, dolayısıyla da sorunlu bireylerin, sayısının artmasına neden olur ki bu da toplumda sağlıklı ve huzurlu bir düzenin kurulmasını imkansız kılar (Ünal, 2013: 589). Öyle ki aile bireyin yaşam biçimine yön veren, ona rota çizen durağan vasıfları çizmesine ilave olarak olağanüstü durumlarda, kriz aşamasında ya da toplumun dönüşüm süreçlerinde hem kendini hem de üyelerini her türlü olumsuzluklara karşı muhafaza eden, problemleri

çözme ve ortadan kaldırma potansiyeli olarak da gayet dinamik bir yapıya sahip ana birim olarak karşımıza çıkar (Turgut, Feyzioğlu, 2014).

Türklerin aile yapısını incelemeye kalkıştığımızda bu yapının incelemesinin çeşitli dönemlerde farklı şekillerde ele alınması gereklidir. Öyle ki Türk aile sisteminin kader çizgisi üç uygarlık alanı içerisinde oluşmuştur. Buna göre ilki, İslamiyet öncesi Türk aile yapısı, ikincisi; İslamiyet sonrası veya İslamiyet kimliği içindeki Türk aile yapısı ve son olarak üçüncüsü; Batı uygarlık alanı doğrultusunda oluşan Türk aile biçimlenmesidir (Türkdoğan, 1992: 1). Eski Türk ailesinin yapısı ile ilgili olarak ilk bilgiyi Orhun anıtlarından edinebilmek mümkündür. “Üstte mavi gök, altta yağız yer kılındıkta, ikisi arasında insanoğlu kılınmış. İnsanoğlunun üzerine atam (dedem) Bumin Kağan oturmuş. Türk budunu (halkı) yok olmasın diye, halk olsun diye, babam İltişiş Kağan annem İlbişe Hatun'u göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmıştır” ifadelerinden Bilge Kağan'ın babasının İltişiş, annesinin ise İlbişe Hatun olduğunu anlıyoruz. Bu daha sonraki birtakım destanlarda görülebildiği gibi ailenin bir evrim ürünü olmadığını, ana-baba ve çocuklardan ibaret çekirdek bir aile (nuclear) tipini temsil ettiğini belirtmektedir. Eski Türklerde aileyi babadan sonra anne temsil ederdi. Bu yönüyle aile içerisinde annenin yeri, babanın diğer akrabalarından kıymetli ve ileri olurdu. Babanın mirası anneye geçer ve çocukların varisi yine anne olurdu. Türk tarihinde kadınların ülke yönetiminde hükümdarların naibi olabilmeleri ya da devlet içerisinde sözü dinlenir önemli bir şahsiyet olmaları belirttiğimiz özelliklerinden ileri gelirdi (Türkdoğan, 1992: 7-9).

Osmanlı toplumunda yer alan ailenin özelliklerine değinmek istenildiğinde, konuyla ilgili olarak miras tereke defterleri önemli bilgiler ortaya koyar. Bu kaynaklardan ölen kişinin geride bıraktığı mal varlığı, varislerinin kimlerden oluştuğu, aile fertleri ve sayıları hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Bu defterler aile içerisinde yer alan eşler, çocuklar, anne, baba gibi ailenin temel bireyleri hakkında bilgileri ihtiva ederler. Bu bilgiler ışığında Osmanlı klasik dönemi toplumunda ailenin karı-koca ve çocuklardan oluşan çekirdek aile olduğunu tespit edebiliyoruz. Dolayısıyla tereke defterleri Osmanlı'da miras bırakan kişinin bir eve sahip olduğu ve fiilen var olan karı-koca ve çocuklardan (anne ve baba da eklenebiliyor) oluşan çekirdek aile olduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra Osmanlı ailesinin çok çocuklu olanlarının istisnai bir durumu oluşturduğunu eklemek gerekir. Genel itibariyle Osmanlı ailesi bir, iki ya da üç çocuklu ailelerden oluşmaktaydı. Osmanlı aile

yapısı temel özellikleri bağlamında sonuç itibariyle ailenin nüfus ortalaması olarak 5 kişiyi dahi bulmadığını söyleyebiliriz (Tabakoğlu, 1992: 64-65).

Osmanlı klasik döneminden ayrı olarak daha sonraki dönemlerde Osmanlı ailesinde – İstanbul, Selanik ve İzmir gibi limanları bulunan ve ticaret hacmi geniş şehirleri hariç- geniş aile tipinin yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Bunun nedeni olarak “ailenin üretimi, yıllık üretim stoklarının hazırlanması, kırsal alandaki iş bölümü, ailenin güvenliğinin sağlanması bakımından” üç kuşağın bir arada barınacağı bir aile tipi gerekliydi. Bu durum aynı zamanda kültürel mirasın devri anlamında da gerekli bir durumdu. Üç kuşağın bir arada barındığı bina tipleri geniş aileyi barındırmaya müsait bir yapı arz ediyordu. Bunların dışında İstanbul, Selanik ve İzmir gibi imparatorluğun bünyesinde bulunan büyük liman ve şehirlerde geniş aile yapısının aksine -özellikle 19. yüzyılda- çekirdek aile yapısı yaygındı (Ortaylı, 2009: 20-21).

Osmanlı Devleti’nin Tanzimat ve beraberinde Meşrutiyet devirlerinde ortaya koymaya çalıştığı batılılaşma hamleleri aile ve kadın yaşamında önemli gelişmeler ortaya koymuştur. Sonrasında -İttihat ve Terakki iktidarı döneminde- savaşlar neticesiyle erkek nüfusundaki azalış iktidarı çok çocuğu teşvik edici politikalar üretmeye ve uygulamaya yönlendirdi (Tabakoğlu, 1992: 66). Bu durum aile yapısında nüfussal anlamda değişimler ortaya çıkarmıştır.

19. yüzyılın sonundan itibaren Türkiye’de sosyo-demografik ve ekonomik alanda yaşanan değişim ve dönüşüm, beraberinde aile yapısının da değişim ve dönüşümünü getirmiştir. Bu durum farklı aile biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlamakla kalmayıp ailenin oluşumunun temeli olan evliliğin kurulmasındaki belli başlı ana karakterlerin -evlilik yaşı, nikah türü, evlilik kararı, akraba evliliği vb.- süreç içerisinde değişimini sağlamıştır (Koç, 2014: 24).

20. yüzyılın başlarında Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında Türkiye’nin ekonomik ve sosyal yapısı kırsal ekonomiye dayanan ve geniş aile ya da ataerkil geniş ailenin hakim olduğu bir yapıya sahipti. Bu dönemde nüfus daha çok kırsal bölgelerde yoğunluk gösteriyor ve kentleşme olgusu da yaygın bir duruma erişmemiş bulunuyordu. Kentleşmenin yaygın bir vaziyet almadığı bu dönem, aile açısından pek çeşitliliğin bulunmadığı ve çağdaş toplum olma çabasının yoğunluk arz ettiği bir dönemi yansıtıyordu. Sonuç itibari ile Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk aile yapısında göreceli istikrarlı bir

dönem yaşanıyordu. Savaştan yeni çıkmış ve nüfusunun önemli bir kısmını yaklaşık 11 yıl art arda süren savaşlar neticesiyle yitirmiş olan genç Cumhuriyet yeni bir toplum inşa etme gayreti içerisinde nüfusu artırıcı politikalar oluştuyordu (Tezcan, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte uygulamaya konmuş olan pek çok toplumsal reform içerisinde aileyi etkileyen en önemli gelişme 4 Ekim 1926 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu olmuştur. Kanuna göre taraflar eşit boşanma hakkına sahip oluyor ve çocukların gözetimi anne ve baba ayırt edilmeksizin her ikisine birden veriliyordu (Eyce, 2000: 236).

1.1.4.2. Kadın ve kadın hakları

Kadın, TDK'nin tanımında “erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, erkek veya adam karşısı; analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri olan; hizmetçi bayan, bayan” şeklinde tanımlanır (www.tdk.gov.tr). Yüzyıllardan beri erkek ve kadın arasındaki etkileşim, farklılık ve iki unsur arasındaki güç dengesi hemen hemen her toplumun tartıştığı temel konulardan birisi olmuştur. Ancak konu üzerindeki asıl temel nokta genelde kadının bir sorun sözcüğü ile birlikte bahsedilmesi ve bu manada “kadın sorunu” kavramının ortaya çıkartılmış olmasıdır. Ancak burada aktarılması gereken önemli husus olarak “sorun çıkaran kadınlar mıdır, yoksa kadınların bazı sorunları mı vardır” sorusuna aranması gereken cevaptır (Karataş, 2009: 1654). Dolayısıyla tarihsel olarak kadın ve kadın hareketleri, kadını sorun olarak algılayan ve onu toplumsal hayattan dışlamak isteyen erkek egemen kültüre karşı verilen savaşımın tarihidir.

1960'ların sonu ve 1970'lerin başlarında çoğunlukla “Erkek Yeni Sol”un kuramlarına, kişisel üsluplarına ve örgütlenme yapılarına karşı bir direnç olarak geliştirilen “Radikal Feminist Kuram”, kendi öznellik sorunlarını “Yeni Sol”un uğraştığı toplumsal adalet ve barış sorunları ile eşit öneme, meşruiyete sahip olduğu fikrini kabule çalıştı. Radikal feministler Donovan'ın ifadesiyle; “Bütün bu sorunların birbirleriyle ilintili olduklarına, erkek egemenliğinin ve kadınlara hükmetmenin toplumdaki baskının kökü ve modeli olduğuna ve gerçekten devrimci olan bir değişimin temelini feminizm olduğuna inandılar” (Donovan, 2014: 265-266). Ayrıca radikal feministler kişisel olan bir durumun aynı zamanda politik bir durum arz ettiği görüşündedirler, dolayısıyla ataerkillik ya da

erkek egemenliğinin temelinde kadınların baskı altına alınmasının bulunduğunu savunurlar. Buna karşı kadınların kendilerini bastırılmış bir sınıf ya da kast olarak görmelerinin gerektiği, güç ve enerjilerini diğer kadınlarla beraber erkeklere yani onlara baskı uygulayan unsurlara karşı mücadele etmekte kullanmaları gerektiğini savunurlar. Bu tezin altında yatan önemli bir veri olarak ise temel manada kadınların ve erkeklerin farklı oldukları, ayrı kültür ve üsluba sahip olduklarına dayandırırılar. En önemlisi ise kadınların davranış biçimlerinin, tarzının ilerideki herhangi bir toplumun temelini oluşturması gerektiği düşüncesinde birleşirler (Donovan, 2014: 266).

Tarihsel olarak kadına baktığımızda ise; hiçbir kavim için kadın varlığını erkekten ayrı düşünmek doğru bir yaklaşım olmaz. Öyle ki nerede ve ne zaman olursa olsun toplum ve cemiyet her iki cinsin birliğinden oluşmaktadır (Afetinan, 1982: 1). Türk kadını özelinde konuya yaklaştığımızda, Türk kadınının tarihsel serüvenini dönemlere ayırarak değerlendirmek gerekir. Bu ayrıma göre ilk olarak Türk kadınını “İslamiyet öncesi ve göçebelik devri” üzerinden yorumlamak faydalı olur. Bu devirde Türk kadınının döneminin Türk erkeğinden pek farkının olmadığı ve erkek tipine yakın olduğu görülmektedir. Kadın da erkek gibi ok atabilmekte, ata binebilmekte, kılıç kuşanabilmekte ve düşmanla savaşabilmektedir. İkinci dönem Türk kadınını ise “yerleşik uygarlık ve İslam kültürü çevresine katıldıktan sonra” değerlendirmek mümkündür. Bahsedilen bu devirde kadının erkekten daha pasif bir konuma gerilediği, kahramanlık vasıflarını kaybettiği ve erkeğin ilgi duymasına vesile olan bir aşk konusu olduğu görülür. Üçüncü dönem olarak “Batı uygarlığının etkisi gözlendikten sonra” Türk kadınının durumuna bakmak faydalı olacaktır. Üçünü devirde kadının sosyo-ekonomik ve kültürel haklarının savunulduğu ve yeniden erkekle eşit bir düzeye gelmesinin sağlanmaya çalışıldığı dönemi ihtiva eder (Doğramacı, 1989: 7).

Birinci devir olarak nitelendirilen İslam öncesi Türk toplumunda kadın-erkek arasında aile bünyesinde yer alan ilişkilerde, evlâdın eğitilmesinde, mülkiyet hakkından ve siyasal haklardan faydalanmada kadın ile erkek arasında görece bir eşitliğin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu görece cinsiyet eşitliğinin Anadolu’nun kırsal kesimlerinde ve geleneksel kültüre bağlılığını sürdüren Türkmen topluluklarında halen varlığını sürdürdüğü görülmektedir. (Kaymaz, 2010: 335). Eski Türklerde kadının durumu diğer toplumlar ile karşılaştırıldığında oldukça ileri düzeydedir (Sarıkoyuncu, 1999). Örneğin; eski Türklerde çok evliliğe rastlanılmakla birlikte tek evlilik esas alınmıştı. Ayrıca çok evlilik söz konusu

olduğunda ilk eşten sonraki eşler “Katun” adı verilen ve hakanın yanında yer alan kadın konumuna gelemezlerdi, sonraki eşlerin çocuklarının da yönetimi ele geçirmeleri mümkün olamazdı. Hakanın eşi, daima hakanın yanında yer alırdı, hakan savaşa gittiğinde onun görevlerini eşi “Katun” yerine getirirdi. Bunlara ilaveten eski Türklerde karı-kocanın mal ve mülkleri ortaktı. Yine kadının kocasından ayrı olarak mal edinme hakkı mevcuttu. Erkek, eşine karşı tutumunda saygılı olmak durumundaydı, önce eşini arabaya bindirir ardından kendi yürürdü (Sarıkoyuncu, 1999).

Türkler; İslamiyet’i kabulünden sonra Arap ve istila ettikleri yerlerdeki Fars, Bizans ve Avrupa kültürünün etkisi altına girmişlerdir. Bu durum Türk toplumunda kadın-erkek eşitliği bağlamında kültürünün negatif olarak etkilendiği ve kadının erkekle olan görece eşitliğinin gün geçtikçe azalmasını ortaya çıkarmıştır. Bu durum Selçuklular ile devam etmiş ve Osmanlı toplumunda, ki özellikle Osmanlı’nın ilk dönemlerinde çeşitli medreselerin, tarikatların etkisiyle kadının toplumsal hayattaki rolü gittikçe azalmıştır. Bu dönem Osmanlı toplumunda kadının önceleri sahip olduğu yerini yitirmesinin sebebi olarak İslam’ın etkisiyle Arap geleneklerinin ve kültürünün etkisi altına girmesi görülebilir (Sağ, 2001: 14).

Kadın ve erkek yaratılıştan meydana gelen birtakım farklı biyolojik özelliklere sahip varlıklardır. Biyolojik özelliklerinin yanı sıra kadın ve erkek farklı yönelimler ve eğilimler, yetenekler, duygusal ve bilişsel karakter ve özellikler gösterirler (Metin, 2012: 84). Aslında bu özellikler temelde aile ve toplum tarafından da yüklenmiş misyonlar niteliğindedir. Örneğin, kadınlar genellikle şefkat, merhamet ve duygusallıkla özdeşleştirilirken; erkekler güç, kudret ve sertlik özellikleriyle anılır ve özdeşleştirilirler. Aile içerisinde anne-baba tarafından kız çocuklar bağımlı ve görece özgürlükten yoksun yetiştirilirken aynı durum erkek açısından söz konusu olmayıp görece olarak daha bağımsız yetiştirilirler. Dolayısıyla kız çocuğu daha fazla müdahale edilen ve hayatı kodlanan bir duruma itilir ve toplum tarafından da bu kodlar bir beklenti haline gelir (Metin, 2012: 86). Ancak bu farklılıklar kadın ve erkeğin toplumsal yaşam içerisinde çok farklı noktalarda bulunmasına neden olmayıp kadın da erkek gibi kamusal alanın her köşesinde bulunabilmeli, faaliyetlerini gerçekleştirebilmeli ve her türlü siyasal katılımın içerisinde özgürce var olabilmelidir. Kadının ne yaradılışı ne de fitratı kamusal alanda yer almasına engel bir durum teşkil etmemekle birlikte bu anlamda erkekle arasında en ufak bir fark gözetilemez. Ancak

kadının toplumsal yaşam içerisinde tam manasıyla var olabilmesi, yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız dönemlerin pek çoğunda mümkün olamamıştır.

Osmanlı Devleti'nde ise kadın hareketlerinin ilk öncülüğünü devlet ricali ve aydın kesimin ailelerine mensup olan kadınlar gerçekleştirmişlerdir. Öncelikle 19. yüzyılın ikinci yarısıyla başlayan kadın hareketi ilerleyen yıllarda yoğunluk kazanmış ve Osmanlı'nın hukuk ve eğitim alanında gerçekleştirdiği başkalaşım ve dönüşüm çabaları, kadını yalnızca ev mekanı içerisine hapsolan bir kişilik olmaktan çıkararak hem siyasallaşmasını hem de örgütlenebilmesini teşvik etmiştir (Gökçimen, 2008: 9).

Türkiye coğrafyası üzerinde kadının toplumsal statüsünün Meşrutiyet yılları itibariyle arttığı aşikardır. Bu dönemde kadınlar kamusal alan içerisindeki etkinliklerini artırmış ve çeşitli haklar elde edebilmişlerdir. Elbette ki bu sürecin geçmişe nazaran hızlı bir yükseliş trendine girmesinde Meşrutiyet yıllarında duyulan Batılılaşma özleminin büyük etkisi olmuştur (Karataş, 2009: 1652). Siyasi, askeri, idari, hukuki ve ekonomik alanda ortaya konulmaya çalışılan Batılılaşma çabaları, insan hakları bakımından da Batı'dan etkilenebilmesi durumunu doğurmuş; bu durum hem kadının kamusal alandaki etkinliğine ve bununla paralel olarak kadın hareketlerinin nitelik ve nicelik yönünden artmasına neden olmuştur.

Cumhuriyet dönemine ışık tutacak nitelikte Osmanlı döneminde ortaya çıkan birtakım yazar ve yayınlar Türkiye'de feminist hareketlerin ve feminist tarzın oluşmasında oldukça öneme sahip olmuştur. Cinsiyet ayrımını sorgulayacak biçimde bir eşitlik anlayışının ortaya çıkışı ise ancak 20. yüzyılın başlarında Jön Türk düşüncesinde filizlenebilmiştir. Feminist mücadelenin fikrîsel manada çerçevesinin yanında Osmanlı'da ortaya çıkan savaş koşulları, Türkiye'de kadının toplumsallaşmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Savaş koşullarının ortaya serdiği işgücü açığı, her türlü bağnaz düşüncenin üstesinden gelmiş ve kadın, erkeklerle beraber kamusal alanı paylaşabilmiştir (Toprak: 5).

Osmanlı son döneminde ortaya çıkan bir takım yazarlar ve yayınlar, Osmanlı'da feminist düşüncesin şekillenmesi anlamında önem arz etmektedir. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye ve yazarlığını yaptığı Hanımlara Mahsus Gazete; Ulviye Mevlan'ın Kadınlar Dünyası ve Sabiha Sertel'in Kadınlık Duygusu adlı yayınlar zikredilmesi gereken önemli yayınlardır. Hanımlara Mahsus Gazete'de yazdığı makalelerle kadınların dünyasına etki

etmeye çalışan saydığımız isimlerden Fatma Aliye, çok eşliliğe karşı duruşunu ortaya koyarak ailenin önemine değinip aile yaşamını kamusal hayatın içinde görüyordu. Fatma Aliye bununla da kalmayıp kaleme aldığı romanlarında aile yaşamını hem kamusal hem de ekonomik yaşamın temeline oturtuyordu. Her kesimden kadın Fatma Aliye'nin yazı dünyasına yansıyor. “Genç ve yaşlı kadınlar, efendiler ve köleler, önce köle sonra hanım kadınlar, önce hanım sonra köle olanlar, öğretmen kadınlar, zengin kadınlar, yoksul kadınlar” gibi her kesimden kadın onun için değerli ve önem arz ediyordu (Akşit, 2008: 85). Ulviye Mevlan'ın Kadınlar Dünyası ise çok daha net bir tavırla yayın dünyasında yer almıştı. “Hukukumuz, hukuk-ı umumiye arasında tanınmadıkça, Kadınlar Dünyası sayfalarını erkeklere açmaz” diyerek gazetenin yazar kadrosunun yalnızca kadınlardan oluştuğunu açıkça bir tavır alır biçimde ortaya sermişti. Ulviye Mevlan, Kadınlar Dünyası'nın en önemli kalemiydi. Erkeklerin kadınlara ne yapacaklarını belirten ve kendilerini bu hususta yetkili gören erkek bakış açısını eleştiriyordu. Ayrıca erkeklerin kendi üzerlerine aldıkları ve kendilerine mal ettikleri “toplumsal hayat, hukuk, aile teşkilatı, evlat terbiyesi, sanayi, ticaret” vb. konularda kadınların düşüncelerini ortaya koymalarını hareketinin ve mücadelesinin önemli parçalarından addetmekteydi (Akşit, 2008: 86).

Osmanlı'nın bir diğer önemli feminist bakış açısına sahip kalemlerinden biri de feminizmi Doğu ve Batı uygarlıklarının karşıtlığının içinde düşünen Sabiha Sertel'di. Sertel çoğu enerjisini feministlerin ve kadınların sorunlarını, meselelerini dile getirmekle harcıyordu. Ona göre feminizm akademik bir disiplin olmalıydı, öyle ki tamamen reel hayatın gereği olarak ortaya çıkan feminizm bilime bağlanarak ele alınmalıydı. Hayatı boyunca kadın konusu üzerinde önemli çalışmalar gerçekleştiren ve feminizmi “*aristokrasi*”den uzak kurgulayan Sertel, yalnızca Osmanlı döneminde değil sonraki dönemlerde de *marjinal muhalif* biçiminde var olmuştur (Akşit: 2008: 87).

Fatma Aliye, Mevlan Ulviye ve Sabiha Sertel gibi üç tip Osmanlı feministinin ortak noktalarını “Vatandaşlık, seçme ve seçilme, çekeşliliğin kalkması, evlilik yaşının yükseltilmesi kadınların çocukları üzerindeki velayet süresinin uzaması, boşanma hakkı ve erkekler için boşanmanın zorlaşması, eğitim ve iş olanaklarının artması konularındaki ilgileri, Orta Doğu feministlerinin aynı zamanda batılı örgütlerle ilişki halinde olmaları” olarak belirtmek mümkündür. Osmanlı döneminde, on dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başı- İstanbul kaynaklı olarak ortaya çıkan feminizm hareketi ve türleri, uluslararası

etkileşimi bulunan bir hareket olarak var olmuştur. Osmanlı döneminde kurulan bu bağlantılar cumhuriyet döneminde daha da güçlenmiş ancak ülke içerisinde de tepkilere hedef olmaktan kurtulamamıştır (Akşit, 2008: 88).

Osmanlı döneminde kadınların toplumsal düzenin inşasında yeterli düzeyde varlığından söz edebilmek mümkün görülmemektedir, ancak bu durum kadınların hiçbir güç ve etkiye sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Özellikle kadınlar, “içine sürüldükleri evde ya da ailede zevcelik, özellikle de dinsel olarak yüceltilen annelik rolleri sayesinde otorite ve etki uygulama olanağına sahiptiler”. Osmanlı son dönemi itibarıyla kadınların aile içerisindeki yasal konumuna ilişkin en önemli düzenleme olarak I. Dünya Savaşı içerisinde oluşturulan 1917’deki Hukuk-u Aile Kararnamesi’ni söyleyebiliriz. Öyle ki bu kararnameyle; Osmanlı toplumunda yapılan evlilikler yasal bir çerçeveye bağlanacak, kadınlara boşanma hakkı tanınacak ve erkeğin çok eş alabilme durumunu ilk eşin rızasına bağlayacaktır (Berktaş, 2004: 12). Türkiye’de kadın çalışmaları irdelendiğinde de, kadına yönelik çalışmaların yoğunlaştığı dönem olarak 1908-1935 yılları arası dikkat çekmektedir. Özellikle bu tarihler arasında kadın örgütlerinin faal olarak bulunması ve yine kadın-erkek siyasal haklarda eşitlik sağlanması gibi gelişmeler araştırmacıların bu döneme yönelik çalışmalarını arttırmaktadır. Ayrıca, ilk kadın yazarların da bu tarihler arasında ünlendiği ve kadının toplumda giderek etkin bir konum elde ettiği (Toprak: 5) düşünüldüğünde, 1908-1935 yılları arası dönemin ne kadar ehemmiyet arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

1908 tarihinden itibaren Osmanlı toplumsal düzeni içerisinde kadın hayatı çok farklı safhalar geçirmiştir. İlk olarak kadınların eğitim ve öğrenim hayatına girerek meslek edinebildikleri ve toplumsal yargının taassuptan uzaklaşmaya başladığı bir dönemden bahsedilebilir. En büyük kırılma ise 1914 ile 1918 yılları arasında gerçekleşen büyük harp ile ortaya çıkacaktır. Öyle ki bu savaş Osmanlı toplum hayatında yeni bir durumu ortaya çıkarır. Daha önce uygulanmamış bir mahiyette bu dönemde askere giden erkeklerden açık kalan birtakım memurluklara kadınlar getirilmiş, azalan erkek nüfus dolayısıyla kadınlara çalışma olanakları hazırlanmış ve Osmanlı’nın en önemli kurumları olan posta-tekeli idarelerinde, hastanelerde, laboratuvarlarda ve ayrıca bunlara ilave edilebilecek pek çok iş sahasında kadınlar istihdam edilerek kadın çalışan sayısı artmıştır (Gökçimen, 2008: 11). Burada bir ekleme daha yapmak yerinde olacaktır. Savaş esnasında pek çok iş kolunda istihdam edilen kadınlar yalnızca gönüllü olarak bu alanlara yönelmeyip, mecburi hizmet anlamına gelen birtakım kanunların kabulü ile de kadınların işçiliğe yönlendirilmesi

sağlanmıştır. Ayrıca “Kadın Amele Taburları” kurulup, buralarda kadınların çalışmalarını teşvik etmek maksadıyla dernekler açılmıştır. Enver Paşa’nın eşi Naciye Sultan’ın himayesinde kurulan “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi”nin amaçlarından biri de kadın emeğini savaş süresince yararlı bir biçimde değerlendirme arzusudur (Güzel, 1985: 871). Dolayısıyla Türkiye coğrafyasında kadın haklarına ilişkin en önemli gelişme ve düzenlemeler II. Meşrutiyet’ten itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde yeni kadın dergi ve gazeteleri yayıma girebilmiş ve çeşitli dernekler oluşturulabilmiştir (Güzel, 1985: 868). Türkiye’de ulusal kimliğin ortaya çıkmasında ayrı bir yeri olan olay ise I. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan Balkan Harbi’dir. Öyle ki Balkan harbi kadının siyasetle yakın ilgisinin ilk nüvelerinden birini oluşturmaktadır. Harp yıllarında Darülfünun konferans salonunda gerçekleşen konferanslar, ülkenin içerisinde bulunduğu buhran üzerine yoğunlaşmış ve buralarda çözüm yolları üzerinde tartışmalar gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı ise, hem Batı’da hem de Türkiye’de, kadının ülke sorunlarıyla bütünleştiği olay olarak kaydedilmektedir (Toprak: 5-6).

I. Dünya Savaşı ertesinde yeni bir Türk devleti oluşturma yolundaki en önemli adım olan Türk Kurtuluş Savaşı’nın başlamasıyla birlikte ise, bilinenin aksine kadın yalnızca iş kollarında istihdam edilmekle kalmamıştır. Kadın bu dönemde siyasal olayların içinde çok daha etkin şekilde görülmeye başlamıştır. Bu dönemde kadın siyasal hareketinin temsilcisi niteliğinde Halide Edip (Adıvar)’ın öne çıktığını görürüz. Halide Edip özellikle halka seslendiği mitinglerde başlı başına feminist ekolün temsilcisi olmuştur, denilebilir. Bu durum adeta, yeni kurulacak olan rejimin kadınlardan beklediği ideolojik ve sosyal formasyonunun yansıması niteliğindedir (Zihnioğlu, 2009: 811). Öyle ki bu dönemde ve beraberinde ortaya çıkacak uluslaşma sürecinde, kadın hakları veyahut da kadının kurtuluşu direk olarak kadın hakları temelinde ele alınmayıp memleketin kurtuluşu hedefinde gündeme gelmiştir. Bu gündemle birlikte Türk toplumunun “*işlemeyen organını canlandırmak*” ve “toplumsal çöküntüyü ortadan kaldırılmak” amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “çağdaşlaşma arzusu” ve “uluslaşma/ulus” yaratma fikri kadın kimlik tasarımı temel argüman olarak ortaya konmuştur (Nişancı, 2006: 108-109).

1.2. Tek Parti Döneminde Göç, Kentleşme ve Kadın

1.2.1. Tek Parti Döneminde Yaşanan Göçler

1.2.1.1. Dış göç

Türkiye ve onun öncüsü olarak tarih sahnesinde yer almış bulunan Osmanlı Devleti, tarihsel dönemlerinin pek çok safhasında çeşitli göç hareketleri ile karşılaşmıştır. Cumhuriyet ortaya çıkmadan evvel, Osmanlı'nın varlığını sürdürdüğü dönemde, bu manada gerçekleşen göçler vesilesiyle Osmanlı'ya; Akdeniz adalarından, Kırım'dan, Kafkaslardan ve Balkanlardan Türk, Tatar, Çerkez, Pomak, Arnavut gibi daha önceden Osmanlı'ya bağlı bulunan ancak dil olarak Türkçeden farklı dil kullanan çeşitli gruplar gelmişlerdir (Karpas, 2010: 96). Osmanlı döneminde yaşanan dış göçe ilişkin önemli göç hareketlerini Osmanlı tarihindeki kırılma noktaları olarak da değerlendirmek mümkündür.

Bu açıdan bakıldığında ve bir özet niteliğinde Osmanlı döneminde gerçekleşen göç hareketlerini incelediğimizde en önemli göç faaliyetleri olarak (göç idaresinin de belirttiği üzere) “1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi; 1672 Thököly Ayaklanması'nın ardından matbaacılığın öncüsü İbrahim Müteferrika ile itfaiyeciliğin öncüsü Kont Ödön Seçenyi (Seçenyi Paşa)'nın ve 1699 yılında Macar Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmeleri; 1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna sığınması; 1718 Pasarofça Antlaşması'nın ardından Macar Kralı II. Rakoczy Ferenc'in Osmanlı İmparatorluğu'na sığınması; 1830 Polonya İhtilali'nin liderlerinden bugünkü Polonezköy'ün kurucusu Prens Adam Czartorski'nin 1841 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'na iltica etmesi; 1848 Macar Özgürlük savaşını kaybeden Prens Lajos Kossuth ve yaklaşık 3 bin Macarın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri; 1858-1864 yılları arasında Rus kaynaklarına göre yaklaşık 493.000 Müslüman Kafkas nüfusun Osmanlı'ya sığınması; farklı istatistiki veriler bulunmakla birlikte 1864 senesinde ise Rus ordusundan kaçan yaklaşık 1 milyon Kafkas nüfusun Osmanlı İmparatorluğu topraklarına kabul edilerek, Balkanlar'a ve Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmesi (Çerkez Sürgünü); 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangeli'nin yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan koruma talep

etmesi” gibi bir takım göç hareketlerinin ve sığınma taleplerinin ortaya çıktığı görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 7-9).

Yukarıda ortaya koyulan göç hareketlerinin yanı sıra, Birinci Dünya Savaşı uluslararası göç dalgaları arasında en önemli yere sahip bulunan bir vaka olarak ortaya çıkmaktadır. Bu genel savaş ile birlikte Osmanlı, Habsburg gibi imparatorlukların dağılması Orta, Doğu ve Güney Avrupa’da yeni devletlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ancak ortaya çıkan bu yeni devletlerin sınırları genellikle kapsadıkları etnik toplulukların sınırları ile örtüşmüyor; bu durum da ulus devlet yaratma düşüncesiyle homojen bir topluluk oluşturma gayretini perçinleyerek zorunlu göç dalgaları yaratıyordu. Bu göçler beraberinde muazzam bir nüfus değişimiyle sığınmacı hareketlerini ortaya çıkardı (Abadan Unat, 2002: 32). Etnik, dinsel ve dilsel manada homojen bir toplum yaratma güdüsünün yanında devletlerin ulusal ekonomi ortaya çıkarma çabalarıyla birlikte kırsal tarımdan kentsel endüstriyel üretime geçmeleri, globalleşmiş ve özelleştirilmiş ekonomilerin karşısında refah devletinin çöküşü, geride bırakılan yüzyılda ortaya çıkan etkili politik ve küresel yönelimlerden birkaçıdır. Ortaya çıkan bu farklılaşma, “insanların bir zamanlar ev olarak bildikleri yerleri terk edip zorla ya da isteyerek” farklı mekanlara, bölgelere göç etmelerine vesile olmuştur (İçduygu, Biehl, 2012: 9).

Türkiye açısından cumhuriyetin ilanı ertesinde gerçekleşen göç faaliyetleri ulus devletin inşa sürecini kapsamaktadır. Öyle ki bu dönemde göç olgusu yeni çizilmiş bulunan sınırlar üzerinde politik manada işlevsel bir durum arz etmektedir. Eskiye nazaran, Osmanlıdaki gibi heterojen bir nüfus yapısının yerine, ulus devlet yaratma amacına uygun olarak yeni oluşturulan devlet nüfussal anlamda kültürel, dinsel, dilsel bir homojen Türk ulusu yaratma çabası içerisindeydi. Osmanlı’nın son döneminden itibaren başlayan çeşitli göç hareketleri ulus devletin kurulması esnasında 1922-1923 yıllarında Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi uygulamasıyla doruk noktasına ulaştı (İçduygu, Biehl, 2012: 10). Cumhuriyetin ilanı ertesinde Türkiye’de göç serbest bir biçimde değil de denetime tabi tutulan, ayrıca zorunlu ve toplumsal düzenin baştan inşası için iskan kurumundan faydalanan bir yapı ortaya sermekteydi. Dönemin karakteristik özelliği olarak ulusal sınırlarının düzenlenmiş ve belirlenmiş olması, ayrıca iç ve dış göç manasında iki ayrı göçün varlığının ortaya konması söylenebilir. Bu durumda cumhuriyetin ilk yıllarında hem dış göç hem de iç göçün varlığından bahsetmek mümkündür. Dış göç manasında en önemli gelişme Yunanistan ile yapılan anlaşma gereği uygulanan ve zorunlu göç kapsamında

bulunan mübadeledir. İç göç anlamında ise bu dönemde ortaya çıkan en önemli göç hareketleri ülkenin Doğu bölgelerinde yaşanan çeşitli kalkışma hareketleri sonrası gerçekleştirilen sürgün ya da zorunlu yerleştirme faaliyetleridir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 100).

Türk-Yunan mübadele anlaşması kararının alınmasında Türkiye açısından geçmişte yaşanan deneyimlerin özellikle etkili olduğunu söylemek mümkündür. Geçmişte yaşanan savaşlar, siyasi, dini, ve etnik sebepler dolayısıyla Müslüman-Hristiyan ayrımının derinleştiği göz önüne alınırsa cumhuriyetin ilk yıllarında geçmişte yaşanan acıların tekrar etmemesi vesilesiyle mübadele anlaşmasının iki devlet arasında yaşanabilecek pek çok olumsuzluğu engelleyici ve bir anlamda barışçıl manada değerlendirilmesi mümkün görülebilecek bir proje olarak kabul edilmiş sayılabilir. Daha sonraki farklı devletlerin uygulamalarından da anlaşılacağı gibi bu yöntem çeşitli nedenlerle en etkili ve barışçıl nitelikteki çözüm olarak çeşitli nüfus değişimlerinde de kullanılmış bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 101-102). Dolayısıyla zorunlu bir göç hareketi olan mübadele, her iki devletin uluslaşma süreci içerisinde homojen bir toplumsal yapı ortaya koymak adına oluşturdukları dönemin şartları itibarıyla en barışçıl çözüm yolu olarak değerlendirilebilir.

Mübadele anlaşması ertesinde Türkiye'ye yapılan dış göç anlamında en önemli sayılabilecek göç hareketinin 1934 tarihli ve 2510 sayılı kanun ile gerçekleştiğini görüyoruz. Türk ve Müslüman nüfusların Türkiye'ye göç hareketlerini düzenleyen bu kanun ile "Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı" bulunan hem göçmen hem de mültecilerin Türkiye'de iskan edilmelerine açıkça müsaade ediyor ve çeşitli kolaylıklar (vatandaşlık hakkına erişim, ekonomik bağıllık, tarımsal topraklar ve barınma için ev vb.) sağlıyordu. 1934 tarihli iskan kanunu uyarınca Osmanlı'dan kopan topraklardan (Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya) Türkiye'ye (1923-1997 yılları arası) 1.7 milyon insanın göç ettiği düşünülmektedir. Tek parti dönemini kapsayacak şekilde 1923-1945 yılları arasında ise Bulgaristan'dan 214.432, Yunanistan'dan 384.000, Romanya'dan 121.296, Yugoslavya'dan 117.098 ve diğer ülkelerden 9.003 Türk ve Müslüman'ın Türkiye'ye göç ettiği bilinmektedir (İçduygu, Biehl, 2012: 12). Dolayısıyla 1923-1945 yılları arasında Osmanlı'nın hakim olduğu topraklardan Türkiye'ye göç eden toplam Müslüman-Türk sayısı 845.829 olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye'ye yapılan göçler manasında, bir sonuç niteliğinde, 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384.000; 1923-1945 yılları arasında Balkanlardan 800.000 ve 1933-1945 yılları arasında Almanya'dan Türkiye'ye 800 insan göç etmiştir (T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2013: 9).

1.2.1.2. İç göç

Ülke sınırları içerisinde gerçekleşen iç göçlerin ana nedeni olarak ülkedeki sosyal ve ekonomik anlamda ortaya çıkan imkanların her bölgeye eşit olarak dağılamaması ve bu manada mekansal farklılık göstermesidir. Bu olgu bölgelerarası dengesizlikler vesilesiyle iç göçlerin bir yandan nedeni bir yandan da sonucu niteliğine bürünmektedir. Öyle ki bu durum bir kısır döngü oluşturarak çözülmesi zor bir problem niteliğine de dönüşebilmektedir. Bölgelerarası farklılıkların artması toplumsal refahın üretilen seviyede farklı bölgelere eşit dağıtılamaması vesilesiyle dengesizlikleri arttırmakta ve bu nedenle iç göç nedenlerinin en ana nedeni olmaktadır (Başel, 2007: 520). Sosyal ve ekonomik imkan ya da imkansızlıkların neden olduğu iç göçlerin yanı sıra siyasi niteliğe bürünebilecek ya da iç karışıklıklar nedeniyle ortaya çıkabilecek iç göç hareketlerinden de söz edilebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu akabinde iç göç olarak Türkiye'de, önemli bir göç hareketinden söz etmek mümkün değildir. Bu yıllarda ortaya çıkan göçler daha çok ya kırdan kente ya da kentten kente yaşanan göç hareketleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşanan bu göç hareketlerinin nedenleri olarak ise devlet memurluğunun zorunlu kıldığı tayinler, eğitim amaçlı olarak okullar için yaşanan göçler ve evlilik dolayısıyla yaşanan göçlerin öne çıktığı görülmektedir (Özdemir, 2012: 2-3).

Bunların yanı sıra insanların kendiliğinden ve gönüllü olmadıkları bir biçimde yer değiştirmelerinin üç ana noktada belirtilebilecek değişik nedenleri vardır. Bunlar “devletin belli amaçlarını gerçekleştirmek, savaşlar sonucunda yeniden uyum, doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak” olarak sıralanabilirler. Üç nedene de bakıldığında ilk iki neden direk olarak devlete bağımlı olarak ortaya çıkan nedenler, sonuncusu ise devlet eliyle gerçekleşmemiş olmasına karşın çözüm aşamasında devletin direk olarak yer almak durumunda nedendir (Tekeli, 2013: 141).

Türkiye'de iç iskan kanununa dayalı olarak çeşitli olaylar vesilesiyle iç göç hareketleri yaşanmıştır. 2510 sayılı kanuna dayalı olarak getirilen hükümlerin geri planında ülkede yaşanan bir takım karışıklıklar söz konusu olmuştur. Bunlar arasında 1925 yılında yaşanan Şeyh Sait isyanı, 1930 tarihli Ağrı ve 1937 yılındaki Dersim bölgesindeki Kürt kalkışmaları sayılabilir. Bu olaylar vesilesiyle ortaya çıkan göç ettirme faaliyetleri idari, askeri ve sosyal nedenlerle yapılmıştır. Devlet eliyle zorunlu göçe tabi tutulan nüfusun elinde bulunan taşınır ve

taşınmazlar devlet hazinesine devredilmiştir. Ağrı olayları vesilesiyle bir bölgeden başka bir bölgeye göç eden nüfus hakkında Anadolu'ya iskan ettirilenlerin sayısı ne yazık ki belirsizdir. 2510 sayılı kanun gereğince ve uygulamasına göre “Tunceli, Erzincan, Bitlis, Siirt, Van, Bingöl, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin, Çoruh illerinden 5.074 hanede 25.831 nüfus Batı Anadolu'ya” nakil edilmiştir. 1947 yılında ise çok partili sisteme geçişle birlikte göçe tabi tutulan nüfusun gönderildikleri yerlerde zorunlu olarak kalma yükümlülüğü ortadan kalkmış ve 4.128 hanede 22.516 kişi göç ettirildikleri yerlere geri dönmüşlerdir (Tekeli, 2013: 161-162).

Türkiye’de iç göçler ile ilgili olarak veri bazındaki istatistiki bilgileri, sınırlı da olsa ilk nüfus sayımından sonra gerçekleştirilen 1935 yılındaki nüfus sayımından elde edebiliyoruz. En önemli veriler başka vilayetlerde doğanlar olarak bir kalem açılması vesilesiyle öğrenilebilmektedir. Verilen istatistiki bilgilere göre 1935 yılında başka vilayette doğanların sayısının 1.104.177 olduğu görülmektedir, ki bunun genel nüfustaki payı %6.8’e tekabül etmektedir. Bu sayı 1945 yılında 1.347.402’ye çıkarken oran olarak da 9.3’e yükselmiştir. 1950 yılındaki duruma bakıldığında başka vilayette doğanların sayısı 1.692.933’e yükselir iken genel nüfustaki payı 8.3’e gerilemiştir (Tümerterkin, 1968: 1-3).

Çizelge 1.1. Türkiye’de Göç Hareketleri-bin kişi- (1923-1960) (Zaim, 1973: 139)

Yıllar	Farkı	Gelen	Giden	Fark	Nüfus Artışı
1927	1.559.2	505.0	149.9	355.1	22.8
1935	2.509.7	207.1	-	207.1	8.2
1940	1.662.9	124.3	-	124.3	7.5
1945	969.2	21.8	-	21.8	2.2
1950	2.157.0	71.0	30.4	40.6	1.9
1955	3.117.6	138.9	1.2	137.6	4.4
1960	3.690.1	135.9	4.1	131.8	3.6

1.2.2. Türkiye’de Kent ve Kentleşme

1.2.2.1. Tek parti iktidarının kent algısı ve yönetimi

Türkiye Cumhuriyeti’nin tek parti dönemi olarak niteleyebileceğimiz bir dönemi olarak ortaya çıkan 1923-1950 dönemi, daha sonraki yıllarda ortaya çıkan kent ve kentleşme algısından büyük oranda farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en önemli nedenlerinden birisi 1923-1950 yılları arasında kırsal bölgelerden kentlere doğru gerçekleşen göç faaliyetlerinin oldukça sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır.

Tek parti döneminde ortaya çıkan kent algısını inceleyebilmek ve ortaya somut bir bakış açısı koyabilmek manasında Ankara örneği önemli bir bakış açısı sunan veri olarak karşımıza çıkar. Kurtuluş Savaşı’nın ardından savaşın yönetim alanı olarak Ankara’nın öne çıkması, Meclis’in burada açılmış olması ve ardından Ankara’nın 13 Ekim 1923 tarihinde başkent olarak kabul edilmesi, Ankara’nın yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin gelişimini, ilerlemesini ve uluslararası camiada kendisini tanıttığı en önemli bir mekan halinde ortaya çıkması vesilesiyle ayrı bir önem arz etmiştir. Dolayısıyla Ankara’nın göstermiş olacağı başarı aynı zamanda rejimin başarısı anlamına da gelmiş olacaktı. Bunun en büyük nişanı ise Ankara’nın çağdaş bir kent olarak kurulması olarak görülüyordu. Bu açıdan Cumhuriyetin başarılı olduğunun somut göstergesi ve simgesi her açıdan gelişimi gösterecek şekilde Ankara kenti idi (Tekeli, 2009: 33).

Kurtuluş Savaşı öncesi ve hemen sonrasında küçük bir kasaba niteliğinde bulunan Ankara’nın kısa bir süre içerisinde gelişip bir kent hüviyetine kavuşması örneğini, tüm Türkiye’deki kentlere özgü bir yapı olarak görmemek gerekir. Öyle ki 1950 yılı öncesinin temel karakteristik özelliği olarak Türkiye’de güçlü bir kentleşme hareketinin bulunmadığını söyleyebiliriz (Işık, 2005: 60). Özellikle savaş yıllarında savunma güçlüğü sebebiyle çoğu kent merkezinin boşaltılmış olması kentlerin gelişim çizgisinde önemli sayılabilecek bir durum arz etmektedir. Bir başka önemli nokta ise, Cumhuriyetin ilk yılları ile II. Dünya savaşı arasındaki dönem göz önüne alındığında yalnızca kentlerin gelişim göstermesi nedeni veyahut da kentleşme sebebi olarak devlet eliyle gerçekleşen sanayi yatırımları vesilesiyle ufak çapta olabilmıştır (Adıyaman, 2008: 33). Kentlerin her manada gelişim göstermesi kentleşmeye bağlı olarak tek parti döneminde oldukça yavaş işleyen bir

durum ortaya koymaktadır. Bu durumun ana nedeni olarak ise kentlerin henüz “*itici, iletici ve çekici*” özellikleri barındıracak yerler haline getirilememesinden kaynaklıdır.

Tek parti döneminde kentlerin nüfus olarak yapılarına bakıldığında durumun çok daha net bir şekilde ortaya çıktığını görmekteyiz (Keleş, 2008: 65).

Çizelge 1.2. Nüfus Kümelerine Göre 1927-1940 ve 1950 Yıllarında Türkiye’de Kentsel Nüfus ve Kent Sayısı

Yıl	Nüfus Kümesi	Nüfus	%	Kent Sayısı
1927	10.000-20.000	533.762	24.0	38
	20.000-50.000	646.762	28.9	23
	50.000-100.000	208.820	9.3	3
	100.000 - +	844.781	37.8	2
	Toplam	2.234.085	100.0	66
1940	10.000-20.000	765.321	33.8	57
	20.000-50.000	921.674	28.7	31
	50.000-100.000	392.523	12.2	6
	100.000 - +	1.154.953	35.3	3
	Toplam	3.234.471	100.0	97
1950	10.000-20.000	835.886	22.9	61
	20.000-50.000	918.077	23.2	30
	50.000-100.000	397.275	10.1	6
	100.000 - +	1.732.647	43.8	5
	Toplam	3.883.865	100.0	102

Yukarıda tabloda verilen bilgilere göre 1927 yılında 100.000 ve daha fazla nüfusun yaşadığı kent sayısının yalnızca 2 olduğu görülmektedir. 1940’a gelindiğinde bu sayı ancak 3’e 1950 yılında ise 5’e çıkabilmiştir. 1927 yılında 50.000-100.000 nüfus aralığında bulunan kent sayısı 3 iken 1940 bu sayı iki katına çıkarak 6 olmuş ancak 1950 yılına kadar sayıda herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır. 20.000-50.000 nüfus kümesi içerisinde bulunan kent sayısı ise 1927’de 23 iken 1940’ta 31’e çıkmış ancak 1950 yılında 30’a gerilemiştir. Bu gerileyişin dünyada patlak veren savaş yıllarına denk gelmesi önemlidir. 10.000-20.000 nüfus kümesinde ise 1927 yılında 38, 1940 yılında 57 ve 1950 yılında da 61 kent sayısının olduğu görülmektedir. Dikkat edilir ise 1927’den 1940’a kadar bu nüfus

kümesinde bulunan kent sayısı yaklaşık 2 kat artmış olmasına karşın yine II. Dünya Savaşı'nın yaşandığı döneme denk gelen 1940-1950 yılları arasında ancak 61'e yükselbilmiştir. Bu durumu genel olarak kent sayılarında da görebilmek mümkün gözükmemektedir. Şöyle ki 1927 yılında Türkiye'de kent sayısı 66 iken bu sayı 1940 yılında 97'ye ulaşmıştır. Ancak 1940-1950 yılları arasındaki genel durağanlık vesilesiyle kent sayısı yalnızca 5 artabilmiştir.

1.2.2.2. Tek parti iktidarının yerel yönetim anlayışı

Tek parti iktidarı döneminde Cumhuriyeti kuran kadronun belediyeçilik algısı daha çok 1930'lu yıllar itibarıyla belirlenmiştir. Bu yıllarda Belediyeler, Hıfzısıhha, Belediyeler Bankası, Yapı ve Yollar ve İstimlak kanunlarının çıkartılıp yürürlüğe konmasıyla belediyeçilik alanında adımlar atılmıştır. Bahsedilen kanunların ortaya çıkması Şükrü Kaya'nın İçişleri Bakanlığı döneminde olmuştur. Şükrü Kaya daha önce İzmir belediye başkanı olarak yerel yönetim alanında tecrübeli bir isimdir. Genel olarak 1923-1930 yılları arası cumhuriyet döneminin, Tekeli'nin de belirttiği üzere, bir hazırlık dönemi olarak kabul edilebilir (Tekeli, 2009: 32). Bu dönemde 1924 Anayasası'nın kabul edilmesiyle birlikte yerel yönetimlerin tüzel kişiliği kabul edilmiştir. Anayasa'nın 93. maddesi "Vilayetlerle, şehir, kasaba ve köyler hükmi şahsiyetle haizdir" hükmü ile bu durum anayasal temele bağlanmıştır. Bu dönem ile ilgili genel bir yargı ortaya konmaya çalışılırsa tek parti döneminin yerel yönetim anlayışı Osmanlı'dan kalan miras üzerinden şekillenmiş ve ortaya konmaya çalışılan düzenlemeler yeterli derecede etki edecek mahiyete ulaşamamıştır (Bayraktı, 2001: 55).

Belediyeçilik manasında Ankara ayrı bir statüde yer almış ve şehrin ismi 417 sayılı kanun ile Ankara Şehremaneti olmuştur. Yeni başkent olan Ankara özellikle kentsel politikaların uygulama alanı bulduğu ve geliştirildiği belediyeçilik faaliyetlerinin ilk uygulamalarına kaynaklık etmiştir. 1930'lu yılların en etki gücü yüksek olarak ortaya çıkan kanuni düzenlemesi 1580 sayılı Belediye Kanunu'dur. Öyle ki her manada yerel hizmetin belediyeler tarafından yapılması gerekliliği üzerinde duran kanun görevler icra edildikten sonra da yerel halkın yararına gerçekleşecek her çeşit girişimde bulunma konusunda da belediyelere dikkat çekici görevler vermiştir. Tüm bunlara ilaveten dönemin ruhunu yansıtan merkezi yönetim algısı parti-devlet bileşimi sonucunda yerel yönetim birimlerine de sirayet etmiştir (Yörükoğlu, 2009).

1580 sayılı Belediye Kanunu'nda yer alan 15. maddeyle belediyelere 76 farklı görev sıralanmış ve belediyeler kentte ikamet edip yaşamını devam ettiren insanların günlük yaşantılarına direk etki eden bir kuruluş haline gelmiştir. Devlet, belediyeye yüklediği bu geniş hizmet alanı ile kente ve kenti yöneten idarecilere toplumu geliştirici, modernleştirici ve ilerletici her türlü misyonu vermekle kendisini sorumlu hissetmiştir (Elma, 2007: 170). Eryılmaz'ın belirttiği üzere bu dönemde devlet yani merkezi idare belediyeleri birer şubesi gibi görüp hizmet yürütmüştür. Özellikle 1580 sayılı Belediye Kanunu ortaya çıktığı dönemin politik etkisi altında ortaya çıkartılmış bir düzenleme olarak siyasi çevrelerin anlayışını tam manasıyla yansıtmıştır. Politik anlayışın parti-devlet bütünleşmesi, devletçilik ve modernleşme gibi üç temel ayağı da 1580 sayılı Belediye Kanunu içerisinde ana yapı malzemeleri olmuşlardır (Eryılmaz, 1995: 340-346).

Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bu yasa daha önce Osmanlı'da da olduğu gibi Fransız idari teşkilatlanmasından uyarlanarak ortaya çıkmıştır. Önemli işlevlerinden biri belediyelerin dağınık görev tanımlarının tek elde toplanmış olmasıdır. Ayrıca sanayileşmenin tüm ülke sathına yayılması hedefine paralel olarak ortaya çıkacak kentlerin yerel hizmetler ile düzenli hizmet götürülen birimler haline getirilmesi planlanmıştır (Uyar, 2004: 4).

1580 sayılı Belediye Kanunu'nun ardından yerel yönetimler alanında 1950'li yıllara kadar farklı düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve kanunlar oluşturulmuştur. Bunlar arasında 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, 1934'te Belediyelerce Yapılacak İstimlak Hakkındaki Kanun, 1943'te Belediye ve Resimleri Hakkında Ek Kanun sayılabilir (Bayrakçı, 2001: 57).

1.2.2.3. Yerel yönetim anlayışının kentleşmeye etkileri

1923-1950 döneminin kent politikası, kentleşme üzerinde yeterince etki sağlayabilecek nitelikte olamamıştır. Bu dönem daha çok savaştan yeni çıkmış bir toplumun nüfussal manada yeniden sayıca yetkin bir duruma gelmesi ve gelişmesi özelinde bir politika ortaya koymuştur. Bu dönemde kentler daha çok kendi iç dinamiklerine bağımlı olarak kentleşme hareketi yaşamıştır. 1950'li yıllar öncesinde göçlerden kaynaklı bir kentleşme hareketi ortaya çıkmamıştır. Ancak bu dönemde ortaya çıkan belirgin nüfus artışı beraberinde

sonraki yıllarda yaşanacak yapısal değişmelerin ana kaynağı olacak ve kentleşme olgusunun yaşanmasında önemli arka planı oluşturacaktır (Yılmaz, Çitçi, 2011: 258-259).

1.2.2.4. Tek parti döneminde köy ve kent nüfusu

Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen ilk nüfus sayımından itibaren 1950 yılı da dahil olmak üzere Türkiye nüfusunun kent ve kırsalda yaşayan nüfus istatistiklerine bakıldığında şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır (Özdemir, 2012: 2-3).

Çizelge 1.3. Türkiye’de Kent ve Kırsalda Yaşayan Nüfusun Sayısal Değerleri

Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Köy Nüfusu	Kır (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24.22	10.342.391	75.78
1940	16.158.018	3.802.649	23.53	12.355.376	76.47
1945	17.820.950	4.346.249	24.38	13.474.701	75.62
1950	18.790.174	4.687.102	24.94	14.103.072	75.06

Görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye nüfusu 13.648.270 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. I. Dünya Savaşı ve arkasından yaşanan Kurtuluş Savaşı akabinde ülkede temel problem olarak nüfus azlığının söz konusu olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda genç Cumhuriyet temel strateji olarak nüfus artış oranını yükseltecek politikalar arayışına girmiştir. Ülkenin geçmişte yaşamış olduğu kaos ortamı sanayisinin oluşturulmasında ve geliştirilmesinde en yoğun sorun olarak ortada durmaktadır. Sorunun hemen çözülme imkanının bulunmaması kentlere olan ilginin de yüksek düzeyde bulunmamasına en büyük nedendir. Tüm bu faktörler bir arada düşünüldüğünde tarımsal üretim tarzı ile geçimini sağlayan büyük toplulukların yaşadığı bir ülkede kentlerde %24.22 ve köylerde %75.78 gibi oranlarla toplumun büyük kesimlerinin kırsal alanları tercih etmesi olağan gözükmemektedir. Öyle ki bu durum aradan geçen 23 yıllık süre zarfında ancak kentlerde %0.72’lik bir artışa evrilebilmiştir. Bu dönemde tarımda makineleşme hareketinin gereken düzeyde olmaması ve toprağın aile içindeki bireyler arasında küçük parçalar halinde bölümlenme noktasına gelmemesinden kaynaklı olarak kırsal alanda yaşayan nüfusta etkili düzeyde bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu durumda kırsal alanda yaşamını sürdürmekle kentsel alanda yaşamını sürdürmek noktasında tercih yapacak olan

köylü için birinci seçenek daha mantıklı görünmektedir. Ayrıca dönem itibariyle kentlerin yeterince çekici bir güç olarak ortaya çıkmamış olması da kırdan köye yaşanacak göç hareketlerini tetikleyici niteliğe kavuşmamıştır. Ancak 1950’li yıllarda tarımsal alanda yaşamaya başlanan dönüşüm, ekonomik ve sosyal manada kentlerin olanaklarının yüksek düzeye ulaşması vesilesiyle kırdan kente yoğun göç faaliyetlerinin yaşandığı görülecektir.

1.2.3. Kadın ve Kadın Hakları

1.2.3.1. Tek parti iktidarının kadına bakışı ve kadın hakları

Batılılaşma yolunda atılan en büyük adımlardan biri olarak değerlendirilen II. Meşrutiyet döneminde yaşanan en büyük gelişmelerden bir tanesi kadının toplum içerisindeki sosyal statüsü ve aile hayatının değiştirilmesi olarak ortaya çıktı (Tabakoğlu, 1992). II. Meşrutiyet yıllarında ortaya konan bu duruş Cumhuriyetin ilanı ertesinde yoğun bir biçimde yeni Türkiye Devleti’nin hükümet kadroları tarafından da daha radikal bir biçimde ortaya konmaya çalışıldı. Ancak erken Cumhuriyet dönemi kendini ataerkil temelde ortaya çıkaran ve kadın hareketlerini uysal bir muhalefet biçiminde kontrollü olarak kurgulayan anlayışa sahipti. Kadına yönelik hakları, ataerkil bakış açısını tamamen dışlayarak gerçekleştirmekten uzak bulunan Cumhuriyet kadroları, aynı zamanda kadını rejime mal etmeye çalışan girişimler içerisindeydi. Tek parti döneminin önemli kadın simalarından biri olan Nezihe Muhittin ve onun çevresinde yer alan ve oldukça aktif bulunan kadınlar, Cumhuriyet elitlerinin arzu ettikleri biçimde yeni rejimin birer izleyicileri olma rolünü üstlenmeyip bizzat siyasi, iktisadi ve toplumsal destekleyicileri olmayı istiyorlardı (Zihnioğlu 2003, 261-262).

1.2.3.2. Eğitim alanında kadın

Cumhuriyet rejimini ortaya koyan kadro ve en başta da Mustafa Kemal Atatürk Türk toplumunda kadının hak ettiği mevkiye ulaşabilmesindeki en temel faktörün eğitim alanı olduğunun farkındaydı. Buna yönelik olarak Cumhuriyetin ilanının hemen ertesinde 1924 yılında eğitim ve öğretimin birleştirilmesini öngören Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kadınların da erkeklere eş değer nitelikte eğitim ve öğretim imkanlarından faydalanabilmesi imkanını yarattı (Sağ, 2001: 21).

Bu kanun ile çağdaş nitelikte laik bir eğitim modeli benimsenmiş ve buna yönelik olarak eskinin eğitim kurumları niteliğindeki medreselere son verilmiştir. Yeni eğitim sistemi bireylerde ulusal bilincin oluşmasını ön planda tutarak, karma eğitim modelinde bu bilinç kadınlara ve erkeklere aynı doğrultuda sunulmaya çalışılmıştır. Eğitim ve öğretimin ilk aşamasını oluşturan ilkokullar herkes için zorunlu tutulup bu okullardaki eğitim dinsel dogmalardan arındırılmıştır. Bu hususta dersleri verecek olan öğretmenler için hazırlanan müfredat programında özellikle kız çocuklarına yönelik özgür düşünce ortamı sağlanacak ve bu duyguyu içselleştirebilecekleri bir düzen işletilmeye çalışılmıştır. Eğitim sisteminin en önemli niteliklerinden birisinin toplum hayatını şekillendirmek olduğu göz önünde tutularak kadınların sosyal yaşamın içerisinde ve her alanında yer alıp etkin olarak faaliyet gösterebilecekleri bir sistem yaratılmaya çalışılmıştır. Buna yönelik olarak kız çocuklarının günlük hayatta karşılaşılabilecek sorunlarını çözebilmeleri adına aile bilgisi dersleri okutulmuştur (Kaymaz, 2010: 346).

Kadınların ve erkeklerin birlikte eğitim yaşamının içerisine çekilmeye çalışılarak bir aydınlanma projesi niteliğinde ortaya çıkan en önemli faaliyetlerden ve kurumlardan birisi de, Latin harflerinin kabulüyle paralel biçimde ortaya çıkarılan, Millet Mektepleri'dir. Millet Mektepleri ile Türkiye'de geniş perspektifte bir halk eğitim seferberliği yaratılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde açılan bu mektepler aracılığıyla halka yeni yazıyı okuma, yazma, temel yurttaşlık bilgileri ve sağlık alanına dair çeşitli bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bu seferberlik ile birlikte Türkiye'de 1928-1929 yıllarında 199.544, 1929-1930 yıllarında 82.168, 1930-1931'de 43.865, 1931-1932'de 23.350, 1932-1933'de 15.142, 1933-1934'te 5.668 ve 1941-1942'de 2.113 kadın millet mekteplerine devam ederek okuma yazma öğrenmiş ve okuldan mezun olabilmıştır. Kadının eğitim ve öğrenim alanında erkekler gibi aynı öğrenim derecesinden geçmiş olması bu dönemle birlikte eğitim alanında kadın erkek eşitliğini sağlamış olmaktadır (Afetinan, 1982: 155-156).

Kadınların cumhuriyetin kurulmasının ardından yaşadığı dönüşümü ortaya koymak anlamında ilköğretim seviyesinde resmi ve özel okullarda okul, öğretmen ve öğrenci sayılarına bakmak 1923-1950 arası dönemde hem kız çocuklarının eğitimi anlamında hem de kadın öğretmenlerin eğitim camiası içerisindeki istihdamı manasında gelişimi gösterecektir. 1923-24 eğitim yılında Türkiye'deki okul sayısı 4.894, kadın öğretmen sayısı 1.217, kız öğrenci sayısı 62.954'tür. 1933-34 eğitim-öğretim yılında okul sayısı

6.383, kadın öğretmen sayısı 4.803, kız öğrenci sayısı 205.922'dir. 1949-50 eğitim-öğretim yılında okul sayısı 17.106, kadın öğretmen sayısı 8.900, kız öğrenci sayısı 587.587'dir (Afetinan, 1982: 228-229). İstatistiklerden de anlaşıldığı üzere cumhuriyet rejiminin kadınların eğitim yaşamında yaratmış olduğu dönüşüm bir seferberlik niteliğindedir.

1.2.3.3. Sosyal ve ekonomik alanda kadın

Sosyal ve ekonomik hayat toplum içerisinde yaşayan kadın ya da erkek olsun tüm bireylerin muhakkak var olmasının zorunlu olduğu iki önemli alandır. Bu alan içerisinde herhangi birinin çekiliyor olması, sosyal ve ekonomik düzenin yeterli manada olgunluğa erişemeyeceğinin de kanıtını oluşturur. Nasıl ki biyolojik olarak erkek ve kadın birbirine bağımlı iki unsur ise sosyal ve ekonomik hayat için de aynı kanun geçerlidir.

Bu yazılı olmayan, ancak toplumun önünde yer alan ve toplumu şekillendiren güçlerin kavramasının son derece önemli olduğu toplumsal kurallar ve zorunluluklar farkında olduğu miktarda toplumlarda dönüşümü sağlayabilirler. Cumhuriyeti kuran irade bu bilinç ve algı ile toplumsal düzeni şekillendirebilecek ve kadını toplumsal yaşamın içerisine çekebilmek adına pek çok girişimde bulundu. Kılık kıyafet düzenlemesini de bu dönüşümün bir parçası olarak saymak mümkün görülmektedir. Her ne kadar bir kadın giysisi olarak çarşafın yasaklanması bir kanuna bağlı olarak gerçekleşmemişse de uygulama anlamında çarşafın özellikle yerel birimler tarafından destek görmeyen bir giyinme biçimi halini aldığını söyleyebiliriz. Kanunla yasaklanmayan çarşaf yerel birimlerin kararlarıyla toplumsal hayatın dışında kalabilmiştir (Kaymaz, 2010: 347).

Kendisini erkekten sakınmaya kurgulanmış bu giyim modeli elbette ki kadını kendi dünyasında da cinsel bir obje olmaktan öteye geçmesine fırsat tanımamıştır. Erkek bakış açısıyla yalnızca dışa kapalı olmayı niteleyen çarşaf, aslında erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün bir eseri olarak varlık göstermekteydi. Yalnız dini duygularıyla giyim türünü seçenler müstesna tutulmak şartıyla, bir toplumsal baskı aracı olarak kapanmaya zorlanan kadın, laik eğitim modeliyle birlikte bu baskıdan kurtulmuş ve kendi istediği biçimde giyim modelini belirleyebilecek ve toplumsal hayatta var olabilecek düzeye erişmiştir.

Cumhuriyet rejimi ortaya koymaya çalıştığı laik eğitim modeli ile yaşamın her alanına etki ettiği gibi bunun yanında İslami kimliğin geniş biçimde toplumsal hayatı şekillendirdiği bir yapıyı da ulusal bilinç ve kimlik yaratmak suretiyle değiştirdi. Bu anlamda 1926 yılında en önemli düzenleme olarak döneminin en ileri aile kanunnamesi niteliğinde bulunan İsviçre Medeni Kanununu kabul etti. Medeni kanunun kabulüyle birlikte toplumun en temel birimi olan ailenin laikleşmesi sağlandı. Yalnızca dini nikaha dayalı gerçekleşen aile sözleşmesi medeni nikah zorunlu kılınarak hukuksal bir zemine oturtuldu. Hem kadına hem de erkeğe çocuklar üzerinde eşit velayet hakkı sağlandı. Aileden kalan mirasın kız ve erkek çocuğuna eşit olarak dağıtılması zorunluluğu yine medeni kanunla gerçekleşti. Bu şekilde kadının toplumsal yaşam içerisindeki niteliğinde önemli gelişmeler ortaya kondu (Berktaş, 2004: 17). Medeni kanun özü itibarıyla kadın ve erkek eşitliğine dayanan bir toplumsal yaşam alanı oluşturma uğrunda yürürlüğe kondu. Bunu ortaya koymak amacıyla en önemli adımlardan birisi olarak erkek ile kadın arasındaki eşitliği sağlamak maksadıyla erkeklerin çok eşliliğini yasakladı. Daha da önemli bir adım olarak Türkiye Cumhuriyeti'nde hukuki nizam bakımından dini farklılıklar göz önünde bulundurulmayarak tüm vatandaşlar kadın ya da erkek aynı kanunla muhatap kıldılar (Fındıkoğlu, 1945: 274).

Kadınların siyasal yaşam içerisindeki yeri ve statüsünün yanı sıra toplum içerisinde ve sosyal hayatın kalbi durumunda bulunan ekonomik yaşantının içerisinde de var olması şarttı. Cumhuriyet rejiminin ortaya çıkmasının öncesinde Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu uzun süren savaş yılları ekonomik hayat içerisinde kadınların varlığını erkeklere ikame olarak zorunlu kılmıştı. 1920 yılında İstanbul'da Amerikalı araştırmacılar tarafından yapılan incelemeye göre 19 büyük perakende satış mağazalarında 785 erkeğe karşılık 350 kadın çalışmaktaydı. Araştırmaya göre bu bahsi geçen mağazalarda ilk olarak Yahudi kadınlarının daha sonra Rum kadınlarının ve son olarak da savaş neticesiyle erkeklerin askerlik hizmeti altında bulunması nedeniyle Türk kadınlarının istihdam edildiği görülmektedir (Makal, 2010: 19). Savaşlar neticesiyle oluşumu zorunluluk olarak görülen bu durum savaşlar ertesinde de devamlılığını sürdürdü. Cumhuriyet rejimi bunu özellikle devamla ve gelişerek daha geniş tabanlara yayılması girişimine yöneldi. Dolayısıyla Osmanlı'nın son devrinde kadınlar ekonomik yaşam içerisinde çalışma hayatına yönelik bir takım temel hak ve hürriyetler elde etmiş olsa da kamuda çalışma hakkına Cumhuriyetin ilanı ertesinde 3 Mart 1924 tarihinde kavuşmuştur (Ündücü, Türk, 2012: 40).

Kadınların Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik hayat içerisinde ne düzeyde bulunduklarını saptamak ancak 1927 yılında yapılan Sanayi Sayımı neticesiyle olabilmektedir. Daha önceki yıllara ilişkin kadının ekonomik hayattaki rolü hakkında istatistiksel olarak tatmin edici veriler sunmak mümkün görülmemektedir. Sanayi Sayımı verilerine göre bir değerlendirme yapılacak olursa işçi ve işveren kadınlarımızın çalışma yaşamı içerisinde var olmaya çalıştıklarını söyleyebiliriz. Öyle ki 1927 yılı verilerine göre 14 yaştan büyük olanlar içerisinde toplamda 124.444 işçiden 29.533'ünün yani %23.73'ünün kadınlardan oluştuğunu görüyoruz. Bu oran 14 yaş altı kız çocukları için 22.684 toplam çalışan işçi içerisinde 8.107 kişiyle %35.74 oranındadır. 14 yaş üstü ve altı toplam 147.128 işçiden 37.640'ı %25.58 oranla kadınlardan oluşmaktadır. Bu verilere göre çocuk olarak niteleyebileceğimiz kız işçiler kadın işçilerden daha fazladır. Erkek ve kadın olarak bir değerlendirme yapıldığında ise 4 işçiden 1'inin kadın ya da kız işçi olduğu görülmektedir. İşçi oranı itibariyle belli bir düzeye ulaşan kadın oranı işveren düzeyinde bakıldığında yok denebilecek kadar azdır (Makal, 2010: 21). 1937-1943 yılları arasında (tüm ücretlileri kapsamamakla birlikte) çalışan kadınların oranında %12'lik bir artış olduğu gözlemlenirken 1947 yılına gelindiğinde bu oran eski seyrine dönüş göstermiştir (Makal, 2010: 23).

Kadınların çalışma hayatında yer almalarının genel bir nedeni olarak temel manada ekonomik faktörler ön plana çıkar. Bunda ana sebep ekonomik koşulların aile içerisindeki tek bireyin çalışmasının yetersiz görülmesidir. Bu açıdan aileler, aile içerisinde birden çok bireyin çalışma hayatında bulunmasını gerekli görmektedirler. Buna ilave olarak yine kadınların toplumsal yaşama katılma istekleri, mutlu olabilmenin yolu olarak çalışma hayatının içerisinde var olma isteği, kişinin kendine olan güvenini artırma gerekliliği, kendilerinin boş olarak değerlendirdikleri zamanlarını doldurma isteği ve diğer birçok sosyal ve kültürel gereksinimler sayılabilmektedir (Ekici, 2014: 219).

Cumhuriyetin özellikle 1923-1950 yılları arasında kadın muasır medeniyete ulaşma yolunda bir anahtar olarak görülmüştür. Bunun yanında kalkınma için de en önemli beşeri unsur olarak kadınlar görülmüştür. Dolayısıyla bu dönemde kadın politik bir duruşun simgesi halini almıştır (Çaha, 2010: 133). Her ne kadar kadınlara bakış açısı bu denli olumlu bir süreci yaşamış olsa da yukarıda ortaya konulan veriler ekseninde Türkiye'deki kadınlarımızın ekonomik yaşamda işçi ya da işveren olarak varlık düzeyi sınırlı kalmıştır.

1.2.3.4. Siyasal alanda kadın

Türkiye’de siyasal partiler seçimlere ancak 1908 yılı itibariyle yani II. Meşrutiyet döneminde katılabilmişlerdir. Bu dönemde ve ertesinde seçimlere katılan partilere verilecek oylar sınırlı oy şeklinde ortaya çıkmış ve bu durum ancak Cumhuriyet döneminde yavaş yavaş uygulama alanı dışına çıkarılabilmektedir. Osmanlı’nın ilk meclisinin kurulduğu dönemde, 1877’de, oluşturulan meclise seçilecek vekiller için yalnızca emlak sahibi olan erkekler oy kullanabilişti; meşrutiyetin ilanı arkasından bu durum belli bir ücretin üzerinde vergi ödeyen erkekler olarak değişirken Cumhuriyet ile birlikte erkekler arasındaki oy kullanmada uygulanan ekonomik sınırlamalar kaldırılmıştır. Ancak kadınların siyasal alanda genel oy ilkesi bakımından bir seçmen olarak yer alması 1934 yılında gerçekleşebilmiştir (Yaraman, 1999: 43).

Kadınların siyasi yaşam içerisinde var olabilmek adına en önemli adımlardan birisi olarak elde ettiği hakların ilk hukuki zemini 1930 yılındaki Belediye Meclislerine Seçme ve Seçilme hakları ile olmuştur. Ancak Türk kadını bu hakkını 1933 yılında kullanabilme zemini bulmuştur. 5 Aralık 1934 tarihinde ise milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde ederek Türkiye’de eşit yurttaşlık hakkı tanınmış oluyordu (Sağ, 2001: 22). Öyle ki bu ortaya konan yasal düzenleme genel oy ilkesinin son aşaması niteliğine sahiptir. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda yapılan değişiklik ile artık “22 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçmek hakkını haizdir” ve “30 yaşını bitiren kadın, erkek her Türk mebus seçilebilir (lecektir)” (Yaraman, 1999: 50).

Kadınların seçilme hakkını elde etmelerini takiben Mecliste kadın oranları 1935-1950 yılları arasında şu şekilde olmuştur (Ündücü, Türk, 2012: 44).

Çizelge 1.4. 1935-1950 Yılları Arasında Mecliste Kadın Milletvekilleri

Seçim Dönemleri	Kadın Milletvekilleri	Yüzde
1935-1939	18	4.5
1939-1943	15	3.7
1943-1946	16	3.7
1946-1950	9	1.9

İstatistiklerden anlaşıldığı üzere 1935 gibi erken bir dönemde, kadın milletvekillerin Meclis'te ilk temsilinin görüldüğü yıllarda, Meclis'teki kadın vekil oranı %4.5 iken ilerleyen yıllarda Meclis'te yer alan kadın vekil oranı %1.9'a kadar gerilemiştir. Kadın vekillerin oranının bu derece düşüş göstermesi kadınların siyasal alana olan ilgisizliklerinden kaynaklı olabileceği gibi erkek egemen siyasal düzenin kadını yeterince içselleştirmemesinden de kaynaklanmış olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE GÖÇ VE KENTLEŞME

2.1. DP Döneminde Yaşanan Göçler ve Göç-Kent Etkileşimi

2.1.1. Dış Göç

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de uluslararası boyutta yaşanan göç olayları 1960’lı yıllara değin daha çok etnik ve dini unsurların etki ettiği olaylar neticesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak 1960’lar itibariyle uluslararası göçün niteliğinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Öyle ki bu dönem boyunca yaşanan göçlerin önemli ölçüde işgücü göçü olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki mihenk taşı ise ikinci büyük genel savaşın ertesinden yaşanan yeniden yapılanma sürecinin ortaya çıkmasıdır. Bu süreç içerisinde kendini sokabilen Batı Avrupa ülkeleri ortaya koymaya çalıştıkları endüstriyel gelişmeyi sürdürülebilir boyutta arttırabilmek ve bunun için gereksinim duydukları işgücünü kendi potansiyelleri üzerinde karşılayabilmelerinin olanaksızlığı vesilesiyle bu açıklarını bir takım yabancı ülkelere göç almak suretiyle aşmaya çalışmışlardır. Türkiye de bu devletler arasında önemli bir yere sahip olmuştur (Aksoy, 2012: 297).

Dolayısıyla II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde Türkiye’de uluslararası göç hareketi niteliğindeki en önemli dış göç faaliyeti 1950’li ve 1960’lı yıllarda gerçekleşmiştir. Türkiye’den yurtdışına göç hareketinin yaşanmasındaki en mühim etken ise Batı ülkeleri içerisinde önemli ölçüde endüstriyel yapılanmayı gerçekleştiren ve bu alanda gelişmeyi kendine hedef edinmiş olan Almanya vesilesiyle olmuştur. Bu durumu ortaya çıkaran etken ise Almanya’da baş gösteren işgücü açığıdır. Sanayileşen ve bu alanda işgücü bulmakta zorlanan Almanya, ülkedeki bu işgücü açığını yabancı devletlerden aldığı işgücü göçü ile karşılama yoluna gitmiştir. Bu ülkeler arasında önemli bir yer tutan Türkiye’nin, diğer Batı ülkelerine vermiş olduğu işgücü göçleri de söz konusu edildiğinde, bugün nüfusunun yaklaşık %6’sının çeşitli ülkelere yaşadığı görülmektedir (Aksoy, 2012: 296). Türkiye’den özellikle Batı ülkelerine yaşanan göç olgusunun temel olarak iki nedenden kaynaklandığı söylenebilir. İlk olarak ekonomik neden temel hareket nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ekonomik nedenlere ilaveten demografik sorunları da bu göç hareketlerinin

ortaya çıkışında önemli bir etken olmuştur. Yurtdışına işgücü göçü niteliğinde ortaya çıkan bu hareketler genel manada tekrar yurda geri dönüş yapmak üzerine planlanan hareketlerdir. İlk önce yurtdışına çıkan işgücü orada belli miktarda para biriktirecek, geleceğini garanti altına alacak ve dönecekti. İşgücüne iş imkanı ortaya koyan devletler dahi planlamalarını genel anlamda bu hareket tarzı düşünülerek gerçekleştirmişse de ne yurtdışına çıkan işgücü ne de onları yurdunda “misafir” eden ev sahibinin planladığı gerçekleşmiştir. Büyük oranda ülkesi dışına çıkan işgücü gittikleri ülkelerde kalıcı olmuşlardır (Nakhoul, 2014: 80).

Cumhuriyetin ilk dönemi açısından (1923-1950) Türkiye’nin dış göç özeti olarak yabancı ülkelerde yaşayan Müslüman-Türk nüfusun Türkiye’ye göçüne tanık olunurken Türkiye’deki gayrimüslim nüfusun da dışa göçüne tanık olunmuştur. 1950’lerden 1960’lara evrilirken ise durum etnik ve dinsel mahiyetten uzaklaşarak daha çok ekonomik sorunlar üzerinden işgücü göçü niteliğine bürünmüştür (Aksoy, 2012: 297).

2.1.2. İç Göç: Köyden Kente Göç

1950-1960 yıllarını ele aldığımız dönem içerisinde Türkiye’de yaşanan göç faaliyetleri içerisinde yaşanan gelişmelerin genel itibariyle iç göç şeklinde ortaya çıktığını görmekteyiz. Bahsi geçen iç göç olgusu ise kırdan kente yaşanan göçler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırdan kente yönelik yaşanan göç hareketinin pek çok sebebi olmakla birlikte temel etkenin ekonomik olduğu belirtilmelidir. Öyle ki bu dönemde gerçekleşen iç göç hareketleri incelendiğinde insanların kırlarda yaşam alanlarının daralarak ekonomik manada refah düzeylerini artıracaklarını düşündükleri kentlere doğru yöneldikleri görülür.

2.1.3. DP Döneminde Köyden Kente Göçün Nedenleri

Köyden kente göçün nedenleri arasında çeşitli etkenler söz konusudur. Bu etmenler itici, iletici ve çekici güçlerin etkisiyle oluşan ve beraberinde yaşanan nüfus hareketiyle kentleşmeyi doğuran nedenlerdir. Keleş’in belirttiği üzere, itici etmenleri genel itibariyle nüfusu köyden ve tarımdan köy dışına iten etmenler olarak sayabiliriz. İletici etmenler ile kastedilen ise köyünden kopan nüfusu kentlere, geniş ve büyük merkezlere sevk eden ulaşım araçlarındaki ve olanaklarındaki ilerlemedir. Çekici güçler dendiğinde ise köy

ortamından kopan ya da kopmaya hazır bulunanları kentlere doğru çeken ekonomik ve toplumsal etmenler olarak kabul edebiliriz. Türkiye’de çeşitli dönemlerde yaşanan göç ve kentleşme hareketlerinde, bu üç farklı etmenin her birinin payı vardır. Ancak bu payın etmenler arasındaki yoğunluğu konusunda net bir sonuç ortaya koymak güçtür (Keleş, 2008: 69-70).

Türkiye’de yaşanan kentleşme faaliyetini etkileyen en önemli sebepler iç etmenler olarak değerlendirdiğimiz nedenler içerisindeki itici etmenlerdir. Dolayısıyla bu itici etmenler arasında en başat neden kırsal alandaki hem ekonomik hem de sosyal yaşam şart ve olanaklarının insanları kente göçe zorlamasıdır. Ele aldığımız 1950-1960 yılları bazında düşündüğümüzde Türkiye’de tarımda makineleşmenin hız kazanması ve buna bağlı olarak da oldukça önemli bir düzeyde işgücü fazlasının ortaya çıkması, ayrıca tarım alanında yaşanan yapısal dönüşümler kırdan kente göçün temel ekonomik gerekçelerini oluşturur. Buna bağlı olarak tarımda daha önce var olan aile ekonomisi yerine pazar ekonomisinin ikame edilmesi, kırsal alandaki tarım arazilerinin küçük parçalara ayrılması ve niteliklerinin kaybolması, tarımsal orta ve küçük ölçekli nitelikte işletmelerin aleyhine gelişen ekonomik ilişkiler, işsizlik, yetersiz sağlık hizmetleri, eğitimin yetersizliği, kişi başına düşen milli gelirin kırsal alandaki payının azlığı, kırsal alanların kendilerine özgü kan davaları ve terör gibi nedenler kente yönelik göç hareketlerinin artmasında itici nedenler olarak temel rol oynamışlardır (Bal, 2011: 85).

Türkiye’de dünyanın diğer ülkelerinde pek de göremediğimiz bir takım iç dinamiklerin de kentleşmeyi etkileyen faktörler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kan davaları, kentliliğin bir statü değişimi olarak algılanması gibi birçok neden bunlar arasında sayılabilir. Elbette ki siyasi ve idari karar organlarının ortaya koymuş oldukları politik mekanizmalar da kentleşmeyi etkileyen nedenler olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu manada Türkiye’de Ankara, Karabük, Batman, Kırıkkale gibi kentler için belli dönemlerinde siyasi ve idari kararların kentleşme oranlarında etkili olduğunu söyleyebiliriz (Görmez, 1997: 15).

Bahsedilen siyasi kararlar içerisinde yine dönemin hükümetinin izlemiş olduğu kalkınma planları ve hükümetin kentleşmeye yönelik olarak uygulamaya koydukları siyasi rejimi kentleşmeyi olumlu ve olumsuz nitelikte etkileyen faktörler arasındadır. Ülke içerisinde gerçekleştirilen seyahat etme, yerleşme ve ticari faaliyetlerde bulunma serbestisi gibi temel

haklar içerisinde bulunan konularda ülke rejimin sınırlayıcı ya da sınırlayıcı olmayan politikaları kentleşmeyi etkileyen önemli unsurları oluşturacaktır (İsbir, 1986: 21). Bu manada Demokrat Parti dönemi için hem seyahat etme ve yerleşme hürriyeti hem de ticari faaliyetler gerçekleştirme konusunda bireylere tanınan hakların, ortaya konan liberal ekonomik politikalar neticesiyle özgürlükçü bir ortam sağlayıcı nitelikte olduğunu Adnan Menderes'in 1950 yılı hükümet programındaki iktisadi meseleler üzerine belirttiği "...Hususi teşebbüsün kendini hukuki ve fiili emniyet altında hissetmesini sağlayacak bütün tedbirleri almak ve onun süratle gelişmesine yardım etmek.." (Neziroğlu, Yılmaz, 2013: 753) sözlerinden de anlayabilmek mümkündür.

Karayollarının nicelik olarak artması ve nitelik olarak geliştirilmesi, beraberinde ulaşım araçlarında yaşanan çeşitlenme ve gelişme, Türkiye'de büyük kentlerle bağlantıyı sağlayan ve bu şekilde nüfusun yer değiştirme yüzdesini arttıran en önemli iletilici güçlerdir. Bunların yanı sıra mal ve hizmetlerin dolaşımı ile kitle iletişim araçlarının ve olanaklarının artması da göç faaliyetlerini etkileyen iletilici etmenler olarak görülmektedir (Mutlu, 2010: 75).

Kentlerin her daim çekici bir güç olarak ortaya çıkmasında istihdam olanaklarının çeşitliliği önemli bir yer tutar. Özellikle bazı kentler, İstanbul, Kocaeli, İzmir, Bursa vb., yoğunlukla sanayi merkezleri olduklarından nüfus çeken iller arasında ilk tercih edilenlerdendir. Bunların yanında Ankara gibi kentler ise daha çok hizmet üreten şehirler olduklarından göç hareketlerine maruz kalmaktadırlar. Bu iki tip şehirlerin yanı sıra Antalya ve Mersin gibi kentler ise her iki özelliği de barındıran şehirler olarak birer çekim merkezi durumundadırlar (Bal, 2011: 86).

Sonuç itibariyle Demokrat Parti döneminde hızlı nüfus artışının yaşanması, 1940'lı yıllar itibariyle –özellikle DP dönemi- tarımda traktörün kullanılmaya başlanması, kitle iletişim araçları arasında bu dönemin en etkileyici rolünü üstlenen radyonun yaygınlaştırılması, ulaşım araçlarındaki gelişmeler, DP döneminde en önemli yatırım alanlarından biri olan karayolu yapımındaki ilerlemeler ve etkisi bahsettiğimiz dönem için sınırlı olsa da sanayileşme de Türkiye'deki kentleşmeyi hızlandıran nedenler olmuşlardır. Son olarak saydığımız sanayileşme dünyadaki gelişmelerin aksine Türkiye için kentleşmeyi belirleyici temel aktörlerden biri olmamıştır. Bu manada gelişmiş ülkelerin kentleşme süreçlerinde yaşadıkları dönüşüm ile Türkiye arasında süreç bağlamında yapısal olarak addedilebilecek temel farklılıklar söz konusudur (Görmez, 1997: 14-15).

Az gelişmiş ülkelerin özellikleri olarak sayılabilecek tarımsal alan üzerinde gerçekleştirilen verimlilik düzeyi ve tarımsal alanda kişi başına düşen tarımsal gelir, doğaldır ki kırsal nüfusu kırdan tutabilecek düzeye ulaştırmaktan uzaktır. Daha önce belirtmiş olduğumuz nedenleri de buna ilave ettiğimizde az gelişmiş ülkelerdeki temel niteliklere bağlı olarak Türkiye’de de kırdan kente göç hareketleri yaşanmak durumunda kalmıştır. Kentleşmenin nedenleri arasında sayılan ve kırdan kente göçün en başat nedeni olan itici, çekici ve iletici etmenler arasında Türkiye için en belirgin olan etmenin kentlerin çekiciliğinden çok kırsal alanın iticiliğinden kaynaklandığı açıktır. Buna bağımlı olarak Türkiye’de yapısal değişimin ilk olarak kırsal alanda oluşan etmenlerin ortaya çıkardığı itici güçlerin işleyişiyle doğduğu anlaşılmaktadır (Sencer, 1979: 37).

2.1.4. Köy ve Kent Arasındaki Farklar

Kent ve köy arasındaki farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler köyden kente yaşanan göçlerin nedenleri sayılabilir. Bu doğal olarak kentleşmenin de nedenleri arasında görülür. Hem kent hem de köyün kendine özgü sosyolojik ve ekonomik özellikleri iki mekan arasındaki geçişin en temel nedenlerini oluşturur. Her iki mekanın da insanların daha yüksek refah düzeyine ulaşmaları anlamında olumlu rolleri oldukları gibi tersine bir durum da söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda kent ve köy arasındaki farklar bir yerden bir yere insanları gitmek zorunda bırakan nedenleri oluşturacaktır.

Kentleşme kavramını anlattığımız bölümlerde üzerinde durulduğu gibi, insanları bulundukları yerlerden iten ve insanları o yerden kendisine doğru çeken nedenler olabileceği gibi iletici nedenlerin de varlığından söz etmiştik. Kentleşmenin en büyük nedenleri olarak ortaya konan bu sınıflandırmanın kent ve köy arasındaki farkı ortaya koyması anlamında önemle üzerinde durulması gerekmektedir. Bu manada sınıflandırmalara girmeden kentin ve köyün neden yaşanılması gereken yerler ya da neden terkedilmesi gereken mekanlar olduğu hususunda genel mana itibarıyla değerlendirme yaparsak her iki mekanın algılanması konusunda açıklayıcı verilere ulaşabileceğimiz kanaatindeyiz.

Köy ya da kırsal alanda yaşayan insanlar tarafından, kırsalın terkedilmesine yönelik hareket etmeleri hususunda başat etken, tarımda gerçekleşen teknolojik dönüşüm yani tarımda makineleşme olmuştur. Tarım sektöründe insan etkenli üretim yerine traktör,

biçer-döver gibi makinelerin daha önemli bir konuma ulaşması tarım yapılması adına insana olan ihtiyacı azaltmış ve küçük toprak sahibi niteliğindeki köylüler işsizlik sorunuyla yüz yüze gelmişlerdir. Bu manada kentler kırsal alanlarda yaşayan ancak ekonomik gereksinimlerini karşılayacak istihdam alanından yoksun bireyler için çekici bir alan olmuşlardır. Kentler çekici güç olarak ortaya çıkarken tam tersi istikamette kırsal alanın itici bir etken olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Kongar'ın da belirttiği üzere Türkiye ve Türkiye özelliğinde bulunan ülkeler için kırsal alanın itici rolü oldukça büyüktür (Kongar, 2001: 551). Bu itici güce etki eden nedenlerden bir tanesi kırsal alandaki nüfus artışının oldukça yüksek oranda seyretmesidir. Özellikle 1950'lerden sonra gözlenen hızlı artış kırsal alandaki nüfusun büyük ölçüde kentlere yönelmesine sebebiyet vermiştir (Sencer, 1979: 42). Kırsal alan fazla nüfusu barındıracak bir yapıdan gün geçtikçe uzaklaşırken kentler bünyesine insan çeken bir hüviyete sahip olmuştur. Elbette ki bu durumun ortaya çıkmasında başat etken ekonomik nedenler üzerinedir. Ticaret ve alışveriş üzerine iktisadi gerçekliğini ortaya koyan kentler bunların yanı sıra ürettikleri ekonomik çok yönlülük ile de ayırt edici bir özelliğini ortaya koymuş ve kırsal alan ile en büyük farklarından birisini meydana çıkarmıştır. İlave olarak belirtmek gerekir ki bahsettiğimiz ayırt edici özellik kendi başına ve bağımsız sayılabilecek bir özellik niteliğinde değerlendirilmemelidir (Weber, 2010: 88).

Köy ile kent arasındaki önemli farklardan bir tanesi de kentlerdeki ulaşım araçlarının çeşitliliği ve bunların insan yaşamına kazandırdıkları kolaylıklardır. Dolayısıyla her geçen gün gelişen araç teknolojisi, karayolları ve otobanların inşası, ulaşım hızı ve verimlilik seviyelerinin yüksek olması ve bu hizmetten yararlanma maliyetinin düşüklüğü kenti kırsal alanla tercih edilebilir bir alan olması konusunda etkileyen önemli faktörlerdir (Şensoy, 2005: 34). Kentlerdeki işgücünün dolaşım kolaylığının yanı sıra bu alanlardaki mal ve hizmetlerin de aynı oradan dolaşım kapasitesine sahip oluşu ve buna paralel mahiyette kabul edebileceğimiz haberleşme ağının çeşitliliği ve olanaklarının gün geçtikçe artması kentlerde var olan fırsat ve imkanlardan haberdar olma gibi çeşitli etkenler de kırsal alan ile kent arasındaki farkı belirgin olarak ortaya koyan etmenlerdir (Bal, 2011: 86). Kentler belli bir büyüklük ve etkinlik alanına ulaştıktan sonra kendisini çevreleyen iç bölgelerine ve yine farklı kentlere mal ve hizmet ihraç ederler. Dolayısıyla bu durum kentlerin, kendi sınırlarını aşmak durumunda kalan kentin sınırlarını farklı bölgelere uzatabilmek adına güçlü bir ulaştırma ağına sahip olmasını gerekli kılmaktadır. Bu gereklilik ulaştırma ağına paralel olarak ulaştırma araçlarının da gelişimine gerekçe olarak kırsal alanlarda yaşayan insanların

kente çeken ve kırsal kent karşısında güçsüzleştiren bir durumu yaratacaktır (Sencer, 1979: 67).

Saymaya çalıştığımız pek çok fark kentleri olanak, fırsat ve imkan manasında kırsala oranla zengin addeden farklar olmaktadır. Kırsala oranla sağlık, kültür ve eğitim gibi pek çok alanda bu zenginliklerden bahsetmek mümkündür. Öyle ki bu alanların her birinde çok farklı ve çeşitli nitelikli, kaliteli ve muadili olan hizmetler kentsel alanların en önemli artıları olarak öne çıkmaktadır. Kırsal oranla insanların gelir seviyelerinin kentlerde yüksek oluşu, yaşam kalitesinin ve yine konforlu yaşama olanaklarının kentlerde mevcut bulunması kenti kırsal karşısında avantajlı duruma getiren nedenlerdendir. Kentlerde saydığımız bu avantajların bulunması turizm, ticaret ve sosyal yaşamın bu alanlarda gelişmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Tüm nedenler bir araya getirildiğinde, hem ulaşım hem de iletişim ve altyapı yeterliliği dolayısıyla, kentler kırsala oranla büyük sanayi kuruluşları gibi pek çok kuruluş tarafından tercih edilen mekanlar olmuş ve istihdamı artırıcı nitelikteki bu faaliyetler kırsal ile kent arasındaki farkı gün geçtikçe daha da açan bir rol üstlenmiştir. Dolayısıyla istihdamın kentlerde yoğunlaşmasından kaynaklı olarak kentler, yavrularına daha iyi eğitim olanakları sağlamak isteyen, hem kendisi hem de ailesi adına kaliteli sağlık hizmetinden yararlanmak isteyen ve kırsal oranla daha ümitvar olarak istihdam alanı bulmak isteyen bireyler için birer cazibe merkezi olarak görülmüşlerdir (Kaya, 2007: 46).

Türkiye’de zaman içerisinde tarım sektörü daralan bir seyir içerisine girerken hizmet ve sanayi sektörü gelişim kat etmiştir. Türkiye ekonomisinde gerçekleşen sektörler arası bu etkileşim doğal olarak kırsalın en önemli istihdam alanı olarak var olan tarım sektörünün daralmasıyla kentler karşısında cazibe merkezi olma olanağından uzaklaşmak durumunda kalmıştır (Bal, 2011: 86). Bu durum kentin iktisadi tanımıyla da birebir alakalı mevzular arasında sayılabilir. Öyle ki iktisadi tanım itibarıyla sakinlerinin hayatlarını tarımdan değil esas itibarıyla ticaret ve alışverişle kazandıkları bir yerleşim alanı olmaları münasebetiyle kent ile kırsal arasındaki farklar oldukça açık görülmektedir. Ancak burada Weber’in de eklediği üzere ticaret ve alışverişin hakim olduğu tüm mahalleri şehir ya da kent olarak tanımlamak doğru olmaz (Weber, 2010: 88).

Kırsalın kentlere göre daha az tercih edilen yerler olmasında ve bu iki alan arasında siyasal olarak etki etme mahiyetinde farklar oluşturma çabası da söz konusu olmuştur. Bu durum

her iki yaşam alanı üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yaratan politikalar olarak var olmuştur. Biliyoruz ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulduğu başlangıç döneminde ülkeyi yöneten merkezi idare kır ve kent arasındaki seçiminde kırdan yana tavır ortaya koymuştur. Bu bağlamda kırdan kente nüfus aktarımını gerçekleştirecek hem sosyal hem de ekonomik her türlü farklılaştırmalardan rahatsızlık hissederek nüfusun kırsal alanda yani köylerde barınması noktasında politik duruşunu sergilemiştir. Cumhuriyetin ilk döneminin aksine kendisini destekleyen ve en geniş tabanını kırsal kesimden oluşturan Demokrat Parti kendisini sırtlayan kırsal tabanın istekleri mahiyetinde kentleri öne çıkaran ve kentleşmeyi destekleyen bir politik duruş ortaya koymuştur. Ülkeyi yöneten politik zihniyetin köye oranla kente doğru yönelim arzusu aynı zamanda 1950'li yıllardaki kentlerin hızlı gelişiminin de bir nedeni olmuştur (Kaya, 2007: 48). Bu manada kır ve kent arasındaki diğer bir fark politik gücü elinde bulunduran yöneticilerin kente kır ya da köye oranla daha çok önem vermeleridir.

Kentleri kırsal alanlara oranla daha çok öne çıkaran nedenler arasında sosyo-psikolojik nedenlerin de var olduğunu belirtmek gerekir. Öyle ki bu etmenler yine kentin çekici özelliklerine dayanılarak ortaya çıkmaktadır. Bu manada gerçekten de kentlerin sahip bulundukları pek çok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler oldukça çekicidir. Bu anlamda kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin elemanı, üyesi olma hissi, kentli olmanın gururunu yaşama ve paylaşma gibi etmenleri kentleri kırsal alanlara oranla çekici kılan sosyo-psikolojik etmenler olarak sayabiliriz (Keleş, 2008: 37).

Bahsetmiş olduğumuz üzere kır ve kent arasında ortaya çıkan farklılıklar kentleşme üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Bu manada kent ve kır arasındaki bir takım farklar kırdan insanları kopararak kente iten itici nedenler olarak, kırdan insanları kente çeken nedenler olarak ve iletici nedenler olarak etki eden farklılıklar olmaktadır. Bu farklılıklar arasında itici etmenlerin en önemli rolü üstlendiği belirtildi. Bunun yanında çekici nedenler arasında olup kır ile kent arasındaki ayrımı etkili bir şekilde ortaya koyan kentin çekici unsurlarını özetlemek gereği hissedildiğinde şöyle bir sıralama yapmak mümkün olabilir:

1. İş olanakları kentlerde işgücü artış hızının çok üstünde gelişir.
2. Kentleri kırlara oranla tercih edilen bir yaşam alanı olarak ortaya çıkartan önemli sebeplerden bir tanesi büyük kentlerdeki marjinal sektör adı verilen istihdam alanının oldukça gelişmiş olmasıdır. Bu vesileyle köyden kente göç eden insanlar marjinal sektör

adı verilen bu çalışma alanlarında kendilerine yer bularak kentte yaşamlarını sürdürebilmektedirler.

3. İnsanların gelecekleri ve yaşadıkları dönemde sağlık hizmetlerinden hem kendisinin hem de ailesinin faydalanabilmesi mahiyetinde kentlerdeki iş olanaklarının sigortalı çalışmaya elverişli olması, kırdan kente göç eden insanlar için cazip görülmektedir. Dolayısıyla kıra oranla kentlerde sigortalı çalışma oranı oldukça yüksektir. İstatistiki verilere baktığımızda 1950-1960 yılları arasında sosyal sigorta programlarının kapsadığı nüfusun artış gösterdiğini takip edebiliyoruz. Öyle ki 1950 yılında emekli sandığına bağlı bulunan sigortalı çalışan sayısı toplamda 841.342 iken bu sayı 1955 yılında 1.230.808'e, 1960 yılında ise 1.612.385'e yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 253).
4. Aile büyüklerinin çocuklarının geleceğini teminat altına almak üzere yapmış oldukları yatırımların en büyüğü onların iyi bir eğitim süreci yaşamış olmalarıdır. Dolayısıyla her ne kadar kentlerde de eksiklikler bulunuyorsa da daha iyi bir eğitim almak açısından ve yine sağlık hizmeti almak açısından kentler kırlara oranla oldukça avantajlıdır. Bu anlamda ailelere çeşitli olanaklar sağlama gücünü bünyesinde barındırmaktadır.
5. Daha önce üzerinde durulduğu üzere sosyal ve kültürel değerler de kentlere göçü hızlandıran nedenler arasındadır. Türkiye'deki toplumsal kültür insanları kırdan kentlere yönlendirici bir mahiyet arz etmektedir.
6. Son olarak ise kırsal alanın iticiliği ile kentlerin çekiciliği çerçevesinde ele alınabilecek olan güvenlik sorunu da insanları kırsal alandan kentsel alana yönlendiren önemli bir nedendir (Erkan, 2002: 117, aktaran: Adıyaman, 2008: 41).

2.1.5. Kentleşme, Kentlileşme Sorunları ve Köyden Kente Göçün Kent Yaşamına Etkisi

Kentleşme, daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere belli bir plan ve program dahilinde sanayileşmenin gerekliliği olarak ortaya çıkan bir toplumsal ve ekonomik olgudur.

Kentleşmenin doğurduğu ekonomik, toplumsal, siyasal ve toprak kullanılışıyla ilgili sorunlara çözüm yolları bulmak; ya bu sorunları teker teker ele alıp her biri için çözümler aramakla ya da hepsinin temelini oluşturan, ülkenin genel yerleşme düzenini uzunca bir dönemde değiştirmeyi amaçlayan genel politikalar uygulamakla olur. İşte, köylerden kentlere olan nüfus akınlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılışını, ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen eşgüdümlü politikaların tümüne kentleşme politikası adı verilmektedir (Keleş, 2008: 55-56).

Ne yazık ki Demokrat Parti döneminde tanımlaması yapılan kentleşme politikasına dair bir yol haritası ortaya konup köyden kente göçün her iki yerleşim alanına da olumsuz yansımaması üzerine ortaya konmuş bir politik duruşla karşılaşmamaktayız.

Politik olarak iktidarı elinde bulunduran hükümetlerin kentleşme politikaları üretememeleri ile her geçen gün hızlanan kırsal alandan kentlere göçün her iki yerleşmede de derin sorunların ortaya çıkmasına seyirci kalınmıştır. Süreci kendi doğal akışına bırakmak kendiliğinden çözülmesi durumunu yaratmadığından gün geçtikçe çözülebilmesi daha güç bir duruma doğru evrilmektedir. Öyle ki 1927-1950 yılları arasında Türkiye'deki kent yerleşmelerinin sayısı 66'dan 102'ye, 50.000'den fazla nüfuslu kentlerin sayısı 5'ten yalnızca 11'e ilerlerken; 1950-1960 arası dönemde kent sayısı 147'ye, orta ve büyük kentler ise 27'ye çıkmıştır (Yavuz, Keleş, Geray, 1973: 29, aktaran: Sencer, 1979: 74).

Bu durum Türkiye'nin kentleşme serüveninin doğal seyrinde gerçekleşmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Kıray'ın da belirttiği üzere sanayileşmesini tam manasıyla yaşayamamış bulunmasına rağmen köyden kente göçün yaşandığı ve halen de sürüp gittiği, plan dahilinde olmamasından kaynaklı olarak örgütlü uzmanlaşmış işlerin sınırlı olduğu ve hızlı bir kentleşme süreci yaşayan toplumlarda doğaldır ki insan adına kentin uyumlu bir çevreyi yaratabilmesi mümkün olmayacaktır. İnsanların eski toplum yapılarından çabucak çıkıp başka bir toplumsal yapı içerisine girememelerinden kaynaklı olarak bu durum hem insan hem de kent için ekonomik ve toplumsal problemler doğuracaktır (Kıray, 1982: 59).

Kıray'ın kentleşme serüveninde üzerinde durduğu önemli noktalardan bir tanesi hızlı kentleşme sürecinin Türkiye'de de yaşanmış olmasıdır. Özellikle Demokrat Parti döneminde yoğunlaşan hızlı kentleşme belirtilen sorunların ortaya çıkış aşamasındaki en başat neden olmalıdır. Türkiye'de 1940-1950 yılları arasındaki on yıllık dönemde nüfus artış hızı %17,5 olurken kentli nüfus artışı %20,1 seviyelerinde seyretmiştir. Bu oran 1950-1960 Demokrat Parti'nin iktidar yıllarında genel nüfus artışı olarak %32,5 iken kentli nüfus artış hızının %80,2 gibi oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Burada dikkati çeken özelliklerden birisi nüfus artışı ile kentleşmenin aynı eğilim içerisinde bulunduğudır. Ancak farklılık gösteren durum kentli nüfus artış hızının daha yüksek bir hıza sahip olduğudur. Buna bağlı olarak kentleşmenin, kentli nüfusun doğal artışından kaynaklanan bir durum olmadığı aksine kırsal yerleşmelere nazaran kentsel alanlara yerleşimin daha çok olmasından kaynaklandığıdır. Kentli nüfus oranında meydana gelen bu hızlı artışın nedeni

ise kırsal nüfusta ortaya çıkan doğal artışın, tarım kesiminde önemli bir yığılmaya yol açarak kente yönelik hızlı bir iç göç olayını hazırlamış olmasıdır (Sencer, 1979: 71). Elbette kente yönelik gerçekleşen bu göç olgusu beraberinde köy yaşamını terk edip kentlerde yaşamak zorunda kalan önemli bir nüfusun kente intibak problemini ortaya çıkartacaktır.

Bu manada en azından kentsel problemlerin yaşanmasını en aza indirgemenin en temel yolu kentlerde yaşayan insanların kentlileşebilmelerini sağlamaktır. Öyle ki kentlileşme kavramı kent büyümesi ve kent sayısının artmasından kentlilerde gözlenen değişimleri de içerisinde barındıran bir mahiyete haizdir (Görmez, 1997: 20). Dolayısıyla kentlileşme “çoğu kez kentleşmeyle karıştırılmakla birlikte ondan ayrı olan ve kentleşme akımı sonucunda, toplumsal değişimin insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, tinsel ve özdeksel yaşam biçimlerinde değişiklikler yaratması süreci”ni tanımlamaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Dolayısıyla kentlileşme kent ile bütünleşmek manasında da düşünülebilir. Öyle ki kentin kültürel, toplumsal ve psikolojik yapısı ile kırsal kültürel, toplumsal ve psikolojik yapısı çok derin farklılıklar arz etmez ise bütünleşme daha kolay gerçekleşebilir. Tersi bir durum söz konusu olup her iki yapı derin farklılıklar arz ediyorsa doğal olarak intibaksızlık sorunlarının ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır (Es, Ateş, 2004: 215). Elbette burada karşımıza çıkan en önemli tanım ve kapsam kentlilik üzerine yoğunlaşmaktadır. Artık kentli kavramı genel manasını ihtiva eden kentlerde yaşayan kent üzerinde hak ve sorumlulukları olan bireyleri ifade eden bir kavram olmanın oldukça ötesine sıçramıştır. Kavram kentleşmenin hız kazanması ile birlikte durmaksızın devam eden, pek çok boyutu içeren, durağan olmayıp dinamizm içeren ve sürekli değişen, her geçen gün de kendisini yenileyen bir süreci ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çeşitlilik beraberinde kentlinin kentle kurduğu ilişki bakımından da homojen bir yapı göstermez (Nebati, 2014: 75).

Kentlileşmenin tanımından da anlaşılacağı üzere kentleşme kentlileşmeyi de içerisine alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca kentleşme sürecinin en önemli etkilerinden biri insan davranışlarında gerçekleştirdiği değişim ve dönüşümdür. Eğer bu değişim ve dönüşüm kentleşme süreci içerisinde yaşanmıyorsa bu olguyu kentleşme olarak değil de bir “*nüfus yoğunlaşması*” olarak anlamak gereklidir. Doğaldır ki kentleşme sürecinde ortaya çıkacak olan değişimler her ülkenin kendi dinamikleri üzerine şekillenecek ve sosyo-kültürel yapısına göre farklılıklar arz edecektir. Şunu da belirtmek

gerekir ki, her ne kadar ülkelerin kendi dinamikleri üzerinden şekillenen bir değişme söz konusu ise de evrensel düzeyde kentin yarattığı birtakım değerler ortaklık gösterirler (Görmez, 1997: 20).

Türkiye’de kentleşme ve kentlileşme sorunları beraberinde kent yaşamına olumsuz aktarılan bir yapının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ve bahsedilen kentleşme, kentlileşme ve kent sorunu birbirleri içerisine geçmiş bir sarmalı akla getirmektedir. Kentleşmede yaşanan sorunlar yumağı beraberinde kentlileşebilme problemini ortaya çıkarırken son kertede de kent yaşamına büyük etki ederek kentin çehresinin değişmesine neden olabilmektedir. Türkiye’de kentleşme, nüfusun hemen hemen tamamıyla farklı bir çevredeki güç yaşam koşullarının itici etkisiyle mekan değiştirme olarak ortaya çıktığına göre, bu olay çeşitli toplumsal ve ekonomik sorunların eşlik ettiği olaylar bütünü olmak durumunda kalmıştır (Sencer, 1979: 212). Sencer’in ortaya koyduğu sorunlar silsilesi kentleşmenin olduğu kadar kentleşmenin kapsadığı kentlileşme ve kent sorunları üzerinde de aynı problemleri doğurmuş olmalıdır. Sencer’in birbiriyle sıkı sıkıya bağımlı olarak telaffuz ettiği sorunlar yumağı üç ana grupta toplanmaktadır:

İlk olarak göçe tabi olanların bulundukları yerde geçim güçlükleri yaşayan insanlar olduğu akla getirildiğinde ve kente yeni iş sahaları bulabilmek üzere yönelmelerinden ötürü karşılaşılan ilk sorun iş ve çalışma sorunu olmaktadır. İkincisi, bir yerleşme süreci ve fiziksel çevre değişikliği olarak kentleşme, önemli bir barınma, konut ve hizmet problemleriyle birlikte gelişim göstermiştir. Üçüncüsü ise, iki ayrı çevre arasında bir nüfus alışverişi olarak iş-güç türündeki değişiklikleri de kapsamına alan bir toplumsal değişme ve uyum sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Özetle, plan ve program dahilinde gerçekleştirilemeyen çarpık, aşırı ya da hızlı kentleşme göç eden nüfusu ekonomik, fiziksel ve toplumsal sorunlarla karşı karşıya bırakır (Sencer, 1979: 212). Ancak bundan etkilenen yalnızca göç eden nüfus olmayacak, ayrıca göç edilen yeni mekanlarda da çeşitli sorunların ortaya çıkmasına vesile olacaklardır.

Yukarıda bahsedilenler üzerinden DP döneminde ve sonrasında kent ve kente göç eden insanlar için en önemli sorunlardan biri istihdam alanı yaratma ve bu istihdam alanı içerisinde var olabilme problemi üzerinde şekillenmektedir. Türkiye’de kentlere göç eden nüfus oranının, sanayileşme sürecinde ortaya çıkarılan yeni iş alanlarının kapasitesini aşan bir vaziyette bulunduğunu görüyoruz. Bu büyük kentlerdeki nüfusun sanayi sektöründe

alışan nüfustan çok daha hızlı büyüdüğü gerçeğini yansıtır. Sanayi sektörünün kentsel nüfusu kendi bünyesinde çalıştırılabilecek istihdam alanı yaratamamış olmasından kaynaklı olarak ise kentsel nüfusun büyük bir kısmının öngörülemeyen bir şekilde hizmet sektörü üzerinde yığılmalarına sebebiyet vermiştir. Beklenmedik oranda yaşanan bu şişme ve yığılma kentteki hem açık hem de gizli işsizlik oranında artış yaratmıştır. Bahsettiğimiz gibi bunun en temel nedeni büyük kentlerdeki sanayinin kente göç eden insanların iş talebine cevap verebilecek büyüklükte olmamasıdır (Yıldırım, 2004: 72-73).

Türkiye’de planlı dönemin başlarında dahi tarım sektörünün istihdamdaki payının %76,8 olduğunu biliyoruz (Orhan, 2014: 121). Dolayısıyla kentlerin kendi bünyesinde barındırdığı büyük kitlelere sanayi ve hizmetler sektörünün yalnızca %23,2 oranındaki istihdam üzerindeki payıyla cevap verebilmesi mümkün değildi. Buna ilaveten bahsedilen dönem için nüfus oranının en yüksek olduğu dilimin 15-64 yaş arasındaki çalışabilir faal nüfus olduğu dikkate alındığında problemin derinliği de ortaya çıkmış olmaktadır. Öyle ki 1950 yılında 20.947.000 olan Türkiye nüfusunun %38,3’ 0-14 yaş grubunu, %3,3’n 65+ yaş grubu %58,3’ ise 15-64 yaş grubu oluştırmaktaydı. 1955 yılında ise %57,2 olan 15-64 yaş grubu oranı 1960’ta %55,1 olmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 243).

DP’nin tarım kaynaklı olarak ortaya koymuş olduğu politikalar neticesiyle özellikle iktidarının ilk yıllarında gizli işsiz durumda bulunan nüfusun önemli bir kısmı hükümet tarafından açılan yeni tarımsal alanlarda istihdam edilmişlerdir. Bu durum, etkisi itibariyle ilk yıllarda işsizliği azaltıcı bir sonuç doğurmuştur (Takım, 2012: 167). Ayrıca 1950-1960 yılları arasında Türkiye İş Kurumu’na iş talebiyle başvuru yapan ve herhangi bir işe yerleştirilen kişi sayıları dikkate alındığında, iş talebiyle kuruma başvuran insanların büyük bir bölümü bir işe yerleştirilmiştir. Burada bizleri yanıltılabilecek husus iş isteyen kişi sayısının, yani kayıtlı iş talebinin dışında da işe gereksinimi olan, ancak iş kurumuna başvuru yapmayan insanların olması durumudur. Dönemin genel nüfusu dikkate alındığında gerçekten de iş isteyen kişi sayısının istatistiklerde geçen sayılardan oldukça fazla olması muhtemeldir. Ancak biz iş kurumuna yapılan müracaatları dikkate alarak yorum yapmak durumunda olduğumuzdan, kayıtlar esas alındığında DP’nin son döneminde iş isteyen kişiler arasında ilk yıllara oranla işe yerleştirme oranının çok daha yüksek olduğunu görmekteyiz. DP döneminde Türkiye İş Kurumu’na başvuru yaparak iş isteyenler, işe yerleştirilenler ve kayıtlı işsiz sayıları şöyledir (DİE, 2003: 115):

Çizelge 2.1. Türkiye İş Kurumu'na Başvuru Yaparak İş İsteyenler, İşe Yerleştirilenler ve Kayıtlı İşsiz Sayıları

	İş İsteyenler			İşe yerleştirilenler			Kayıtlı İşsizler
Yıl	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	(Toplam)
1950	54.170	43.227	10.943	20.410	13.958	6.452	33.760
1951	79.650	65.893	13.757	28.074	21.531	6.543	51.576
1952	135.965	114.683	21.282	63.494	51.050	12.444	71.471
1953	257.203	185.024	72.179	194.862	129.336	65.526	62.341
1954	412.360	284.379	127.981	356.547	234.920	121.627	56.813
1955	518.896	343.550	175.346	454.527	284.733	169.794	64.369
1956	599.808	360.778	239.030	521.629	294.907	226.722	78.179
1957	643.904	386.187	257.717	562.392	315.948	246.444	81.512
1958	610.599	377.336	233.263	542.962	318.399	224.563	61.005
1959	639.443	396.272	243.171	549.594	316.081	233.513	89.849
1960	688.038	433.607	254.431	574.270	332.689	241.581	-

Tablodaki verilere bakıldığında 1950 yılında Türkiye İş Kurumu'na kayıtlı, iş isteyen kişi sayısı 54.170 iken bu sayı DP'nin son yılında 688.038 kişiye yükselmiştir. 1950 yılında işe başvuran 54.170 kişiden 20.410'u herhangi bir işe yerleştirilirken 33.760'ı ise işsiz kalmıştır. Dolayısıyla 1950 yılında çalışabilmek adına iş kurumuna başvuran insanların %62.32'si işsiz kalmıştır. İlerleyen yıllarda ise iş kurumuna başvuran kişilerin işsiz kalma oranları sırasıyla 1951'de %64.75, 1952'de %52.56, 1953'de %24.23, 1954'te %13.77, 1955'te %12.40, 1956'da %13.03, 1957'de %12.65, 1958'de %9.99 ve 1959'da %14.05 olarak ortaya çıkmıştır. Belirttiğimiz üzere kayıtlı iş talebinde bulunan insanlar baz alındığında DP'nin son dönemlerinde işsizlik oranları büyük bir düşüş seyri izlememiştir. Ancak, kayıtlı olmayan ve buna rağmen işe gereksinimi olan işsizler düşünüldüğünde bu oranlar üzerinden kesin bir işsizlik oranına ulaşabilmek mümkün görülmemektedir.

Türkiye'deki kentleşme; diğer dönemlerde olduğu gibi DP döneminde de gelişmeyi yeterli oranda gerçekleştirecek bir süreç olarak gelişmemiştir. Doğal olarak bahsettiğimiz sorunların pek çoğunun ana nedeni budur. Dolayısıyla göçle kente gelen insanlar, kentleri

etkilemek durumunda kalmışlardır. Bu etki ekonomik, politik ve kültürel yönden kentleri zorlayan bir etki olarak ortaya çıkmıştır (Es, Ateş, 2004: 217). Her ne kadar pek çok araştırmacı ekonomik sorunlar üzerinde çok fazla duruyor olsa da kentlerde barınıp yaşamını burada idame ettiren insanların artmasıyla bir diziye andırır nitelikte sosyal sorunlara gebe kalınmıştır (Şahin, 2007: 121).

Ancak bu noktada sorulması gereken birkaç soru ortaya çıkıyor ki, onlardan bir tanesi de bu sosyal sorunların önüne geçilememesinin nedenlerinin ne olduğu sorusudur. Bu önemli soruya genel bir cevap mahiyetinde Keleş, sorunun “insanların kentlileşmeden kentleşmekte olduğu” cevabını verir. Çözümü ise, kentlerin insan kişiliğini her açıdan geliştirmeye elverişli bir ortam haline getirilmesinde bulur ve bu çözümü zorunlu olarak addeder. İnsan kişiliğinin gelişmesinin temel prensibi ise eğitimin karakteridir. Bu konuda da Keleş “...yoksulluktan ve köylülükten kurtulmaya olanak bulamayan “yarı kentli” yurttaşı kentlileştirebilmek için bilinçli bir eğitim seferberliği”nin başlatılmış olmasını şart koşar. Aksi taktirde insan davranışlarında kentli olmanın ve tam manasıyla yurttaş olmanın zorunluğu kıldığı dönüşümler ve değişimler gerçekleşmeksizin kent kültüründen de bahsedilemeyeceğinin altını çizer (Keleş, 2005: 12).

Eğitim konusunda kentlerin göç eden insanlara daha çok imkan sağladığı aşîkardır. Keleş’in ifade ettiğı üzere gerçekten de DP döneminde kentlileşmenin de sağlıklı gerçekleşebilmesi manasında bilinçli bir eğitim seferberliğinin olup olmadığı önemli bir husustur. Kentleşmenin kentlerde yarattığı, kentlileşmemekten kaynaklı sorunlar yumağı bu dönemde okur-yazar oranı ve okullaşma düzeylerinde ortaya çıkan değişiklikler bakımından incelerse genel bir çıkarım yapmanın mümkün olabileceğı kanaatindeyiz.

Çizelge 2.2. 1935-1960 Yılları Arasında Okur-Yazar Oranları¹ (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 261)

Yıl	Okur-Yazar Olmayan Oranı ² %	Okur Yazar Oranı ³ %
1935	80.8	19.2
1940 ⁴	75.5	24.5
1945 ⁵	69.8	30.2
1950 ⁶	67.5	32.5
1955	59.0	41.0
1960	60.5	39.5

İstatistiki verilerden görüldüğü üzere özellikle geçmiş yıllarla karşılaştırılmasının yapılabilmesi anlamında 1950 yılı öncesine ait verileri de tabloda görmekteyiz. 1940-1950 yılları arasındaki on yıllık dönemde okur-yazar oranında %8’lik bir artış gerçekleşmiştir. DP dönemini içine alan on yıllık 1950-1960 yılları arasında ise okur-yazar oranı artışında geçmiş döneme nazaran %1’lik bir azalış gerçekleşmiş ve toplamda %7’lik bir artışla okur-yazar oranı %39,5 olmuştur. Burada belirtilmesi gereken önemli hususlardan birisi 1940-1950 döneminde kentleşmenin 1950-1960 dönemine nazaran az olmasına karşın okur-yazar oranı artışının 1950-1960 dönemiyle aşağı yukarı aynı seyretmesidir. Dolayısıyla 1950-1960 yıllarında gerçekleşen kentleşmenin okur-yazarlık oranında artan bir etki gerçekleştirmemiş olmasıdır. Nüfusun kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yöneliminin ne yazık ki beraberinde kentte yaşayan insanların okur-yazarlık oranına pek etkisi olmamıştır. Bu durum açıkça gösteriyor ki, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden insanlara yönelik hükümet tarafından okur-yazarlık durumlarını geliştirici herhangi bir politika ortaya konmamıştır.

¹ 6 ve daha yukarı yaştaki nüfus

² Hesaplanırken “bilinmeyen” kapsanmamıştır.

³ Hesaplanırken “bilinmeyen” kapsanmamıştır.

⁴ 1940 yılı verileri 1935 ve 1945 yılı verilerinden tahmin edilmiştir.

⁵ 7 ve daha yukarı yaştaki nüfus

⁶ 5 ve daha yukarı yaştaki nüfus

Çizelge 2.3. Brüt Okullaşma Oranı (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 262)

Yıl	1950-1951	1960-1961	1970-1971
İlkokul	69.5	81.1	99.7
Ortaokul	4.8	15.8	30.7
Lise ve Dengi	5.2	13.2	20.1
Yükseköğretim (Açık-Örgün)	1.3	3.1	5.7

Bir başka kentleşme düzeyi hakkında bizlere ipucu sağlayacak veri olarak okullaşma düzeyini baz alabiliriz. Bu oranlarda ortaya çıkacak önemli yükselmeler, kentleşme ve kentleşme bağlamındaki sorunların çözümünde, hükümetlerin eğitim seferberliğine yönelip yönelmedikleri durumunu yansıtabilecektir. Verilere baktığımızda DP döneminde ilkokul seviyesinde okullaşma oranı yaklaşık %10 civarında artış göstermiştir. Ortaokul seviyesinde ise bu oran %11, lise ve dengi okullarda %12 ve yükseköğretimde ise yalnızca %1.8 oranında gerçekleşmiştir. Bahsettiğimiz oranlar bu dönemde gerçekleşen kentleşme oranları düşünüldüğünde oldukça düşük kalmaktadır. Tablodan anlaşılabacağı üzere DP döneminden ziyade daha sonraki 1960-1970 dönemine ait istatistiklerin bu dönemde eğitim seferberliğine daha çok önem verildiği gerçeğini yansıtmaktadır. Öyle ki bu dönemde ilkokul seviyesinde okullaşma %18.6, ortaokul seviyesinde %14.9, lise ve dengi okullarda %6.9 ve yükseköğretimde ise %2.6 seviyesinde gerçekleşmiştir. 1960-1970 dönemi oranlarının bir önceki dönem olan DP iktidarı yıllarına oranla daha yüksek olması bu dönemde Türkiye’de kalkınma planlarının ortaya konmasından kaynaklı olmalıdır.

Çizelge 2.4. Eğitim Kademeleri İtibariyle Öğrenci ve Öğretmen Sayıları (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 265)

Yıl		1950-1951	1960-1961	1970-1971
İlköğretim	Öğrenci	1.617.000	2.867.000	4.940.000
	Öğretmen	35.871	62.526	134.341
	Öğrenci/Öğretmen	45	46	37
Ortaöğretim	Öğrenci	68.000	291.000	783.000
	Öğretmen	4.528	12.080	28.452
	Öğrenci/Öğretmen	15	24	28
Genel Lise	Öğrenci	22.000	76.000	245.000
	Öğretmen	1.954	4.219	11.219
	Öğrenci/Öğretmen	11	18	22
Mesleki ve Teknik Lise	Öğrenci	53.000	108.000	235.000
	Öğretmen	4.448	8.333	15.021
	Öğrenci/Öğretmen	12	13	16

DP döneminde kentleşmeye bağlı olarak insanların kentlileşebilme kriterleri içerisinde değerlendirilebilecek bir diğer veri analizini ise öğrenci ve öğretmen sayılarında yaşanan değişimler vesilesiyle gözlemleyebilmek mümkündür. Elbette ki bu değerlendirmeleri, kentleşmenin yoğun olduğu bu dönemde, eğitim seviyelerinde, okullaşmada ve öğrenci öğretmen sayılarında önemli bir artış olması gerekliliği üzerinden varsayıyoruz. Veriler ışığında görüyoruz ki; 1950-1951 yılı eğitim öğretim hayatında yer alan ilköğretim öğrencileri sayısı 1.617.000 kişidir. Bu sayı on yıllık DP döneminde 2.867.000 gibi önemli bir rakama ulaşmıştır. Öğretmen sayısı ise 35.871'den 62.526'a yükselirken öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 45'ten 46'ya yükselmiştir. Doğal olarak görülüyor ki öğrenci sayısındaki artış ile öğretmen oranındaki artış oranları aynı nitelikte olmayarak hemen hemen öğretmen başına düşen öğrenci sayısı sabit kalmıştır. Dolayısıyla, DP döneminde öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında herhangi bir azalış söz konusu olamamış ve bu bağlamda eğitimin niteliğinde bir gelişme kat edilememiştir. Benzer bir durum planlı kalkınma döneminde de söz konusu olmuştur. Yalnızca ilköğretim seviyesinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 46'dan 37'ye düşüş gösterirken eğitimin diğer aşamalarının her birinde öğretmene düşen öğrenci sayıları artış göstermiştir.

DP dönemindeki kentleşme oranının yüksek olması dolayısıyla, devletin pek çok alanda eskiye nazaran atılım göstermesi ve vatandaşlara daha çok sayıda hizmetin sağlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Eğitimde yaşanan gelişim ya da durağanlık oranları nasıl ki kentlileşebilme ve sağlıklı kentleşme düzeyi hakkında bilgiler sunuyor ise vatandaşlara sunulan diğer hizmetlerin nicelik ve nitelikleri de aynı oranda bilgi sahibi olmamıza vesile olabilmektedir. Örneğin kentleşmenin de etkisiyle Türkiye’de 1950 yılında telekomünikasyon ve posta hizmetleri kapasitesi 68 bin hattan 1960 yılında 200.000 hatta ulaşmıştır. Sayının bu denli yükselmesi, kentleşmenin hizmet talebi doğurduğu gerçeğiyle bağdaşmaktadır. Yine; telefon aboneleri 58 binden 180 bine ulaşmıştır. Mektup gönderimi 1950 yılında 130 milyon iken 1960 yılında 234 milyona çıkmıştır. 1950 yılında 976 bin koli gönderimi yapılıyor iken bu sayı 1960 yılında 1.353.000’e ulaşmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 237). Dolayısıyla DP döneminde gerçekleşen yoğun kente göç, beraberinde devletin ve özel sektörün vatandaşa hizmet götürme işlevini oldukça yukarılara çekmiştir.

DP döneminin başlangıç yılı olan 1950 yılında devlet ve il yolları 47.080 km olup bu yolların 1.624’ü asfalttı. Aynı yıl köy yollarının uzunluğu ise 41.735’tir. 1960 yılına gelindiğinde ise devlet ve il yolları 61.542 km’ye ulaşırken asfalt yolların uzunluğu da 7.049 km’yi bulmuştur. 1960 yılındaki köy yolları uzunluğu ise 47.500’de kalmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 231). Dikkat edilirse kentleşmeye bağlı olarak kentlerin gelişim göstermek zorunluluğu ortaya çıkmış bulunmaktadır. DP döneminde köy yollarının uzunluğu yalnızca 6.000 km’lik bir artış gösterirken devlet ve il yolları olarak kentsel bağlantı yolları 14.462 km’lik bir artış göstermiştir. Bu durum gösteriyor ki, kentleşmeyle birlikte devletin vatandaşa hizmet götürme kapasitesi en azından kentleşme oranında gerçekleştirilmek mecburiyetindedir. Bu oran tutturulamadığında kentlere göç eden insanların kaliteli bir yaşam sürebilmeleri mümkün olamamaktadır. Ayrıca, kente göç eden insanların kentlileşebilme düzeyleri de bu oranlar ile yakından ilişkilidir. DP döneminde kentleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan veriler göz önüne alındığında, hızlı kentleşmenin altyapı, ulaşım ve kamusal hizmet yetersizliklerine yol açtığını söyleyebiliyoruz. Kentlerde yaşayan insanların eğitimden altyapıya kadar pek çok kentsel hizmetlerin hem planlanmasında hem de kalitesinde sorunlara yol açmıştır (Genç, 2008, aktaran: Komşu, 2014: 30).

2.2. DP Döneminde Göç, Kent ve Kentleşme

2.2.1. DP Döneminde Köy ve Kent Nüfusu

Türkiye özelinde köyden kente göçe neden olan ve kentleşmeyi doğuran en önemli faktörlerin başında hemen hemen herkesin üzerinde uzlaştığı hızlı nüfus artışı gelmektedir. Cumhuriyetin kurulmasının arkasından Türkiye'nin nüfusu hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır (Görmez, 1997: 14). Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk nüfus sayımının Cumhuriyet'in ilanından 4 yıl sonra yapıldığını görüyoruz. 1927 yılında gerçekleştirilen Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk nüfus sayımı iki büyük savaş olan Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş Savaşı ertesinde olmuştur. Bu koşullar sonrası Cumhuriyete miras kalan nüfus 13.6 milyondur. Savaşların ertesinde hızlı bir toparlanma sürecine girilmesiyle birlikte Türkiye nüfusu hızlı bir artış süreci içerisine girmiştir. Bu manada Türkiye'nin nüfusu nüfus artış hızının binde 28 seviyesine ulaşarak en yüksek düzeye 1950'li yıllar ortasında ulaştığı görülür. Bu dönemde Türkiye nüfusu 24 milyona yükselmiştir. 1960'lı yıllar itibarıyla ise 1927 senesi seviyesi dikkate alınırsa nüfusun iki kat artarak 28 milyona ulaştığı görülür (Koç ve diğerleri, 2008: 6).

Cumhuriyetin ilanı ertesinde aradan 4 yıl geçmiş olmasına karşın hemen bir nüfus sayımına gidilmiş olmasında önemli nedenler aranmalıdır. Öyle ki ilk çıkarım olarak bu durum nüfus konusuna ne kadar önem verildiğinin göstergesi niteliğindedir. Nüfus istatistiğinin ortaya çıkarılması ise savaşlar sonrasında kadın-erkek nüfusun karşılaştırılması bağlamında önemli veriler ortaya koymaktadır. Bu veriler ışığında cinsiyet oranı olarak 100 kadın nüfusu başına yalnızca 93 erkek düştüğü saptanmaktadır. Ortaya çıkan veriler ışığında hemen hemen 1950'li yılların ortalarına kadar Türkiye'de uygulamaya konulan nüfus politikaları daima nüfusu artırıcı nitelikte belirlenmiştir. Çünkü bu dönemde “*nüfusun büyüklüğü aynı zamanda büyük millet olmanın gereği*” olarak görülmüştür. Bu maksada hizmet etmek mahiyetinde ise bir dizi önlem uygulama ortaya konmaya çalışılmıştır. Nüfusu artırma gayesine ulaşmak amacıyla doğurganlık hızlarının artırılması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, ölüm oranlarının düşürülmesi, yurtdışından yurtiçine olan göçlerin özendirilmesi gibi bir dizi önlem alınmaya çalışılmıştır. Elbette ortaya konan bu nüfus politikasının hizmet edeceği en önemli alanların başında ülke ekonomisinin iyileştirilmesi gelmektedir. Nüfusun artmasının beraberinde ekonomik kalkınmayı sağlayacağı tezi ağırlık kazanarak hızlı nüfus artışıyla birlikte ekonomik

sürecin içerisinde bulunmayan pek çok doğal kaynağın işlenmesi sağlanacaktır. Bu sürecin beraberinde “toplumsal işbölümünün gelişmesi yoluyla uzmanlaşmanın artması” sonucunu doğuracağı düşünülmüştür (Koç ve diğerleri, 2008: 49-50).

1927 yılı nüfus sayımından sonraki sayımlar dikkate alındığında Türkiye’nin nüfusunun sürekli artış gösterdiği görülür. Türkiye’de en düşük yıllık nüfus artış hızı 1940 ile 1945 yılları arasında binde 10.6 olarak yaşanmıştır. Buna karşılık en yüksek yıllık nüfus artış hızının binde 28.5 ile 1955-1960 yılları arasında gerçekleştiğini görmekteyiz (DİE, 2000: 28). Daha önce bahsetmiş olduğumuz üzere cumhuriyetin ilk yıllarında kadın nüfusunun erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Bu durum 1940 yılı itibariyle tersine bir durum arz edecek ve erkek sayısı kadın sayısının üzerine çıkacaktır. 1940 yılı ise Türkiye’de kadın-erkek sayısının hemen hemen eşit düzeye ulaştığı bir yıl olmuştur (DİE, 2000: 29). 1927 yılından 1960 yılına gelindiğinde Türkiye’nin nüfusunun 13 milyondan 27 milyon civarına yükseldiğini ve 33 yılda ülke nüfusunun yaklaşık olarak %104 artış gösterdiğini görmekteyiz. 1927’den II. Dünya Savaşı yıllarına kadar geçen sürede nüfus artış hadleri savaştan sonraki sürece bakıldığında daha yavaş kalmaktadır. Dolayısıyla savaştan sonraki süreçte nüfus hadlerindeki artış oranları gayet yüksek seyretmiştir. Bu oranlar savaş yıllarını içine alan 1940-1945 döneminde yaklaşık binde 10.6 iken savaş sonrası 1945-50 döneminde binde 22’ye, 1950-55’te binde 28.1’e ve 1955-60 döneminde de binde 29.5’a yükselmiştir. Bu son artış hadleri dünya ölçeğinde gerçekleşen en yüksek artış hadleri arasındadır (Birinci Beş Yıllık Plan 1963-1967: 68).

Çizelge 2.5. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Kadın Erkek Nüfusu (<http://www.tuik.gov.tr>)

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
1927	13 648 270	6 563 879	7 084 391
1935	16 158 018	7 936 770	8 221 248
1940	17 820 950	8 898 912	8 922 038
1945	18 790 174	9 446 580	9 343 594
1950	20 947 188	10 572 557	10 374 631
1955	24 064 763	12 233 421	11 831 342
1960	27 754 820	14 163 888	13 590 932

Türkiye’de nüfus hareketlerini ele alırken değerlendirilmesi gereken önemli unsurlardan birisi de kadın ve erkek nüfusunun göstermiş olduğu değişim olmalıdır. Türkiye’nin kendine öz tarihsel yapısı onu belli dönemlerde cinsler arasında sayı bakımından farklılıklar oluşmasına itmiştir. Bu manada Birinci Dünya Savaşı ve arkasından yaşanan Kurtuluş Savaşı Türkiye nüfusunu etkileyen iki önemli savaş olmuştur. Birbirini takip eden bu iki büyük savaş neticesiyle erkek nüfusun önemli bir kısmı cephede vatan savunmasında görev almış ve bu uğurda canlarını ortaya koymuşlardır. Erkek nüfusun önemli bir kısmı da cepheden malul olarak dönmüş ve yine önemli bir kısmı verimli olabilecekleri en önemli dönemleri vatan savunmak adına geçirmek zorunda kalmışlardır. Bu durum tabii olarak ülke nüfusunda kadınların sayısının erkeklere nazaran fazla olma durumunu ortaya çıkarmıştır. Doğal bir süreç olarak ortaya çıkan bir hadise olmasa da yaşanan nüfussal dengesizlik sosyal alanlardan kültürel ve ekonomik alanlara kadar pek çok konuda çözülmesi ve aşılması zor olan bir olumsuzluk yaratmıştır. Tüm bunlara karşın Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun hemen ertesinde, 1940’lı yıllar itibariyle, hem kadın ve erkek nüfusunu aynı oranlara çekebilmiş hem de ülke nüfusunu genel manada yükseltebilmiştir. Öyle ki 1945 yılı itibariyle erkek nüfusun kadın nüfusunun da üzerine çıktığı görülmektedir. Geleneksel bir aile yaşantısı süren Türk toplumu için, bahsedilen dönemde istihdamın en önemli unsurunun erkek çalışanlar olarak görüldüğünü hatırimızda tuttuğumuzda, erkek nüfusunun kısa sürede kadınlarla eşitlenmesi ve hatta üzerine çıkmasını ekonomik anlamda da yaşanmış en önemli gelişme olarak görmek mümkün olabilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ardından yaşanan nüfus anlamındaki değişim ve gelişim doğal olarak insanları il, ilçe merkezleri ya da belde ve köylerde yaşama gibi bir kararın vericisi durumuna getirmiştir. Özellikle köylerde ya da beldelerde yaşayan nüfus çeşitli vesilelerle –çoğunlukla ekonomik- daha rahat yaşayabileceklerini düşündükleri kentlere veya ilçe merkezlerine doğru bir hareket içerisine gireceklerdir.

Çizelge 2.6. 1927-1960 Yılları Türkiye’de İl ve İlçe Merkezlerinde Kadın-Erkek Nüfusu (<http://www.tuik.gov.tr>)

Yıllar	Toplam	Toplam %	Erkek	Erkek %	Kadın	Kadın %
1927	3 305 879	24.2	1 710 482	26.1	1 595 397	22.5
1935	3 802 642	23.5	1 969 968	24.8	1 832 674	22.3
1940	4 346 249	24.4	2 332 558	26.2	2 013 691	22.6
1945	4 687 102	24.9	2 503 342	26.5	2 183 760	23.4
1950	5 244 337	25.0	2 817 318	26.6	2 427 019	23.4
1955	6 927 343	28.8	3 743 059	30.6	3 184 284	26.9
1960	8 859 731	31.9	4 771 433	33.7	4 088 298	30.1

1927 yılından 1960 yılına kadar il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kadın ve erkek nüfusuna ait verileri gördüğümüz tabloda, bahsedilen mekanlarda yaşayan insan sayısının yıllar itibariyle artış gösterdiği görülmektedir. 1927 yılında toplamda 3.305.879 kişi il ve ilçe merkezlerinde yaşarken 1960’lı yıllara gelindiğinde bu sayının 8.859.731’e ulaştığını görüyoruz. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayan insan sayısı 1927 yılı baz alınırsa hemen hemen üç katına ulaşmıştır. 1927 ile 1950 yılları arasında il ve ilçe merkezlerinde yaşayan insan sayısında kırılma niteliğinde olmayan cılız artışlar meydana gelmiştir. %23 ile %25 arasında değişen kentsel nüfus oranı ancak 1950’li yıllar itibariyle kırılma yaratacak düzeyde önemli artışlara ulaşmıştır.

Çizelge 2.7. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Belde ve Köylerde Kadın-Erkek Nüfusu (<http://www.tuik.gov.tr>)

Yıllar	Toplam	Toplam %	Erkek	Erkek %	Kadın	Kadın %
1927	10 342 391	75.8	4 853 397	73.9	5 488 994	77.5
1935	12 355 376	76.5	5 966 802	75.2	6 388 574	77.7
1940	13 474 701	75.6	6 566 354	73.8	6 908 347	77.4
1945	14 103 072	75.1	6 943 238	73.5	7 159 834	76.6
1950	15 702 851	75.0	7 755 239	73.4	7 947 612	76.6
1955	17 137 420	71.2	8 490 362	69.4	8 647 058	73.1
1960	18 895 089	68.1	9 392 455	66.3	9 502 634	69.9

Aynı istatistiksel yorumu belde ve köylerde yaşayan insanlar üzerinde de yapmak mümkündür. Kentin aksine belde ve köylerde tersi bir akış söz konusu olmuş ve 1927-1950 yılları arasında köy ve beldelerde yaşayan insan sayısı %75 ile %76 arasında gidip gelmiştir. 1950’li yıllar itibariyle ise kırsal nüfusun hızla azalmaya başladığını %75’lik oranın %71’e ani bir iniş yapmasıyla anlayabiliyoruz. İlerleyen yıllarda durum değişmeyecek ve kırsal nüfus oranı sürekli düşüş seyri izleyecektir.

Nüfus istatistiklerinden çıkarılması gereken önemli noktalardan bir tanesi de il ve ilçe merkezlerinde yaşayan kadın erkek oranı ile kırsal alanda yaşayan kadın erkek oranıdır. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayan kadın ve erkek her iki cinsin sayısı hemen hemen birbirlerine eşittir. Aynı durumu kırsal alan için de söyleyebilmek mümkündür.

Çizelge 2.8. 1927-1960 Yılları Türkiye’de Kent-Köy Nüfusu (<http://www.tuik.gov.tr>)

Nüfus Sayımı	Kent Nüfusu		Köy Nüfusu	
Yıllar	Toplam	Oran %	Toplam	Oran %
1927	3 305 879	24.2	10 342 391	75.8
1935	3 802 642	23.5	12 355 376	76.5
1940	4 346 249	24.4	13 474 701	75.6
1945	4 687 102	24.9	14 103 072	75.1
1950	5 244 337	25.0	15 702 851	75.0
1955	6 927 343	28.8	17 137 420	71.2
1960	8 859 731	31.9	18 895 089	68.1

Özetleyecek olursak yukarıdaki istatistiki bilgiler ışığında nüfus sayımı dönemleri içerisinde her yıl ortalama olarak artan miktarın dönem başındaki (1927) kentsel nüfusa oranına “*yıllık ortalama kentleşme hızı*” adı verildiğinde, bu kentleşme hızının 1945 yılı itibariyle sürekli arttığını görüyoruz. Ancak 1940-1945 yılları arasında II. Dünya Savaşı’nın Türkiye’ye olan etkisine paralel olarak kentleşme hızının oldukça yavaşladığı açıktır. Bu yılları takiben savaşın sona ermesine binaen savaş koşullarının ortadan kalkmasıyla bir önceki dönemin küçük kentsel nüfusu savaş sonrası kentleşmenin hızını artmış gösteren nedenler arasındadır (Keleş, 2008: 63).

2.2.2. DP İktidarının Kent Algısı ve Yerel Yönetim Anlayışı

Türkiye’de kentlerin yönetiminde en önemli siyasal organlardan biri belediyelerdir. Dolayısıyla belediyeler, Türkiye’de kentlerin yönetimi konusunda icraatlarıyla kenti yaşanabilir bir mekan haline sokmada en yetkin kurumlardır. DP’nin kente yönelik en önemli icraatları gerçekleştirecek olan belediyelere yönelik devraldığı miras, 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu’nun ortaya koyduğu nitelikler bağlamında olmuştur (Çelik, Aykanat, 2007: 110).

Yerel yönetim birimleri arasında en önemli yere sahip bulunan, belediyeciliğin temel çerçevesini çizen 1580 sayılı kanunda hakim olan ruh, “1930-1945 yılları arasında kuruluş ve kurumsallaşma, genel görev çerçevesinin çizilmesi ve bu bağlamda Belediye Kanunu’nun 15. maddesinde dile getirilen 76 ayrı görev ile birlikte, belediyelerin şehirde yaşayan topluluğun gündelik hayatının tamamını kapsayan bir belediye kuruluşunun gerçekleştirilmesi” şeklindedir. Dolayısıyla 1580 sayılı kanunun 15. maddesi ile devlet, kent ve kentin yöneticilerine toplumu ilerletici ve modernleştirici tüm sorumlulukları yüklemiş görünmektedir. Bunlara ilaveten Osmanlı’dan miras kalan merkeziyetçi yapı Cumhuriyet döneminde de Fransız modelinin etkisiyle kendini göstermiş ve 1580 sayılı kanunun ruhuna sirayet etmiştir (Elma, 2007: 170).

1580 sayılı Belediye Kanunu, belediyeyi “beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyetteki müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyet” olarak tanımlamaktaydı (Bal, 2011: 292). Ayrıca yasa, belediyelerin yönetiminin belirlenmesi konusunda iki dereceli bir seçim sistemi ortaya koymuştu. Bu dereceli sistem gereği ilk olarak halk belediye meclisini oluşturacak meclis üyelerini seçiyor, halk tarafından seçilen meclis üyeleri de kendileri arasından bir kişiyi meclis başkanı seçiyordu (Çelik, Aykanat, 2007: 110).

Belediye meclisinin ve başkanının seçim usulü ancak 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrasında 1963 yılında çıkarılan 307 sayılı “Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile değiştirilmiş ve bu tarih itibarıyla yapılan belediye seçimlerinde belediye başkanını halk, doğrudan seçebilmiştir. Eski kanunun belediye yönetimi açısından başkandan çok meclisin ön planda olduğu bir yapı teşkil etmesiyle, meclis üyeleri

tarafından seçilen başkanın doğal olarak onların hakimiyeti altında icraatlarını gerçekleştirme gibi bir zorunluluğu söz konusu olmuştur (Çelik, Aykanat, 2007: 110).

DP dönemi yöneticilerinin kente bakış açısını incelemek istediğimizde, genel siyasi aktörlerin yerel yönetimler üzerinde kurdukları tahakküm vesilesiyle, yerel yöneticilerin de parti başkanlığının görüşünü yansıtır nitelikte bir duruş sergilediklerini söyleyebiliriz. Özellikle bu durum büyük şehirler bazında oldukça aleni bir durum almıştır. Bunun yanında 1950-1960 döneminde belediyelerin öneminin siyasal anlamda arttığını ve ayrıca belediyelerin gelir düzeyinin de eski dönemlere nazaran yükseldiği yadsınamaz bir gerçektir (Elma, 2007: 171).

Adnan Menderes'in, DP'nin iktidar yıllarında adeta kendisini İstanbul'un imarına adanmış görür. Adnan Menderes'in ve dolayısıyla hükümetin, Türkiye geneli dışında, yalnızca İstanbul'a özel bu tavrı, beraberinde ülkede baş gösteren diğer kentlere yönelik pek çok sorunun göz ardı edilmesi gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Menderes "İstanbul'a yapılacak hizmetlerin, memlekette 1.000 fabrika kurmaktan daha verimli olduğuna inanmış ve tüm harcamaları bu kente" yönelik olarak gerçekleştirmiştir (Çılgın, 2010: 172).

DP döneminde özellikle Menderes'in İstanbul üzerinde ortaya koyduğu bu ilgi çeşitli vesilelerle tartışma konusu olmuştur. Ancak Menderes ve hükümeti tarafından, konu üzerinde tartışma açan çevrelere Ankara'nın başkent ilan edildiği dönem itibarıyla Atatürk'ün Ankara'nın imarı ile özenle ilgilenmesi örnek gösterilerek savunulmaya çalışılmıştır (Çılgın, 2010: 170). Dolayısıyla, DP hükümetinin kente yönelik tutumunu ve kent algısını İstanbul üzerinden değerlendirmek isabetlidir.

1950-1960 dönemi İstanbul'u, kırdan kente göçün yaşandığı en büyük kent olmuştur. Bunun sonucu olarak da İstanbul'un çehresi yavaş yavaş değişmeye ve kentin etrafının gecekonduyla çevrildiği bir kent silüeti doğmaya başlamıştır. İstanbul örneği üzerinden Türkiye'deki pek çok kentin kaderi bu şekilde bir süreç yaşarken, hem ülkeyi yöneten hem de kentleri idare eden yöneticilerin arzusu ve hayali "kentlerin fabrika bacalarıyla donatılması ve vızır vızır işleyen limanlar" inşa edilmesiydi. Bu uğurda yeni yolların, binaların yapımına girişildi, özellikle Menderes, İstanbul'da bu dönüşümün başında yer aldı. Gerçekleştirilen yıkımları birebir takip ederek tarihsel dokunun zedelenmemesi hususunda herhangi bir harekette bulunmadı (Uyar, 2004: 6). Menderes'in İstanbul şehri

üzerinden ortaya koymaya çalıştığı strateji halkla ilişki stratejisi biçiminde oluştu. Menderes'in bu bakış açısını, İstanbul üzerinden değerlendiren Boysan özetle şunları vurgulamaktadır:

1956'ya kadar Demokrat Parti iktidarı, Amerikan yardımından, bütçeden ve Merkez Bankası'ndan aldığı paraları, Anadolu'da açtığı yollarla ve fabrikalarla tüketmişti. Milyarlar sarf edilmiş, fakat 'sathı vatan' çok geniş olduğundan, kalkınmanın somut sonuçları bir türlü ortaya çıkmamıştı. Ortaya çıkacak olan eser, Demokrat Partililer'in hayalinde 'gelişen bir ağaç' biçiminde canlanıyordu. Ama yıllardan beri 'kökleri altın ve dövizle sulanan bu ağaç' bir türlü meyve vermiyordu. Kalkınmanın milyarları uçsuz bucaksız topraklara dağıtılınca kilometrekare başına düşen hisse çok bir şey tutmuyordu. Kalkınmanın somut delilleri Anadolu'nun heybeti karşısında ufalıyor, adeta gözden siliniyordu. Hâlbuki halkı etkilemek için, eserlerin herkes tarafından görülebilecek bir yerde ve biçimde olması gerekiyordu. İstanbul imar edilirse, insanların en az kendi yaşadıkları yöre kadar İstanbul'a ilgili olmaları nedeniyle, bütün ülkeyi kalkınmaya inandırmak daha kolay olacaktı. Kimse de 'bize ne İstanbul'un imarından, biz buğday ve çay taban fiyatlarına bakarız' demedi. İstanbul'un imarı Demokrat Parti'nin 1957 seçimlerini kazanmasında oldukça etkili oldu (Çılgın, 2010: 168).

Dolayısıyla; Türkiye tarihsel mirasının en büyük taşıyıcısı durumunda bulunan İstanbul şehri, DP yöneticileri tarafından, tarihi misyonu konusunda gereken ilgiyi ve özeni görmedi, adeta bu açıdan görmezden gelindi. Bu manada, ilk olarak kat mülkiyetine izin verilmesi, sanayinin bu bölgede kurularak yoğunluk kazandırılması, beraberinde kırlardan İstanbul'a doğru yoğun göç hareketlerinin yaşanmasına neden oldu. DP'nin 1956'daki "*imar seferberliği*"yle ise İstanbul ikiye katlanan nüfusuyla, bu nüfusun altında ezilmeye başlayan bir kente dönüştü. Dönemin ekonomik anlamdaki ağırlığı ulaşım konusunda tramvaylardan karayoluna ve dolayısıyla otomobillere kayınca, gecekondulaşmaya paralel olarak ortaya çıkan çarpık kentleşmeye "çarpık taşımacılık" da (dolmuşçuluk, minibüsçülük) eklenmiş oldu (Uyar, 2004: 6).

İstanbul örneğinde ortaya koymaya çalıştığımız kent algısını, Türkiye'de bulunan diğer kentler üzerinden de okuyabilmek mümkündür. İstanbul'da olduğu gibi bu kentlerde de kent nüfusu giderek artmış ve bu durum beraberinde belediye sınırları dışında yerleşmiş bir kitle ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla belediyeler kontrolsüz biçimde şekillenen bir gecekondulaşma problemiyle karşı karşıya kalmışlardır. Her yeni problemin başka bir problemi doğurması gerçeği üzerinden de kent belediyelerinin bu dönemde fiziki ve sosyal yapıları geleneksel kent merkezlerinden farklılaşmıştır. Kent örgüsü daha çok yönetim birimlerinin ve karar verme gücünü elinde bulunduran kurumların kent merkezlerine kümелendiği bir yapı arz etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra kentler üretimin değil de üretilen malın dışarıya açılmasında koordinasyonu sağlayan yerler halini almışlardır (Yörüköğlu, 2009: 11).

2.2.3. Yerel Yönetim Anlayışının Kentleşmeye Etkileri

DP'nin kurulması neticesiyle hazırlamış olduğu 1946 yılına ait parti programı, yerel yönetimlere yüklediği misyon anlamında ipucu sağlayacak hükümler ihtiva etmektedir. Parti programının 20 ve 21. maddelerinde yerel yönetimlerin amaç ve kapsamı konusunda DP şu ilkeleri ortaya koymuştur:

“20. Madde: İllerin özel ihtiyaçlarını yerinde görüp karşılamak ve halkın idareye iştirak ettirilmesi prensibini tahakkuk ettirmek maksatları ile kurulmuş olan il genel idare kurulları ile özel idare ve belediyeler bütçelerini tanzim ve tatbik hususlarında ve diğer bütün vazifelerinin ifasında gereken genişlikte yetkilerle teçhiz olunmalıdır. İllerde idare âmirlerine ve memurlara verilen yetkilerin de genişletilmesini, yine işlerin yerinde görülmesi ve süratle yürütülmesi bakımından, lüzumlu görmekteyiz.

21. Madde: İl genel kurulları ve belediyeler, beşer senelik çalışıma plânları tanzimine sevk edilmeli ve bu plânlar merkezde mahallî idarelere yol göstermek vazifesi ile kurulacak bir teknik büronun evvelden tetkikine tabi tutulmalıdır Şehir sınırları içindeki kara ve deniz taşıt ve vasıtalarının ve diğer ticarî mahiyette umumi hizmet işletmelerinin belediyelere devrini tabii buluyoruz” (Demokrat Parti Programı, 1946: 6-7).

Parti programındaki hükümlerden anlaşılacağı üzere DP yerel yönetimleri illerin özel ihtiyaçlarının yerinde karşılanması anlamında önemli addetmektedir. DP'nin yerel yönetimlere ikinci en önemli misyon olarak, halkın kentin idaresine ortak olması bağlamında kıymet vermesidir. Bunun yanında yerel yönetimlerin beşer yıllık planlar hazırlamaları konusunda da DP çalışma yapılması gerekliliği üzerinde durmuş ve kent sınırları içindeki ulaşım vasıtaları ile ticari özellik taşıyan ancak kamu hizmeti ifa eden işletmelerin de belediye bünyesinde olmaları gerekliliğini ortaya koymuştur.

DP'nin yerel yönetimlere ilişkin ortaya koymuş olduğu ilkeler yasalarla değişiklik yapılarak yürürlüğe konulmamıştır. Ancak Tekeli'nin belirttiği üzere “..siyasal sürecin genel oya dayanan çoğulcu bir demokrasi haline gelmesi, yerel yönetimin karar verme biçiminde, toplumun özellikle daha önceki dönemde güçsüz olan kesimlerinin isteklerinden etkilenme derecesinde önemli değişiklikler getiriyordu”. Tekeli DP'nin yerel yönetim anlayışı üzerine yaptığı yorumlamaya devamında “...yerel yönetim, halk

kitlelerinin isteklerini yönlendirmekten çok onlara uymaya çalışacaktı” (Tekeli, 2009: 124) diyerek kanımızca DP’nin iktidarı süresince, kentleşme adına uygulamaya koyduğu politik duruşunu özetlemiş olmalıdır. DP döneminin kırdan kente yoğun göç hareketinin yaşandığı bir dönem olması münasebetiyle, kente yönelik pek çok sorunu; kent kimliği, olgusu, çehresi, kültürü açısından, yaşanılabilir bir mekan olması ile değil de daha çok, kentlerin yeni bireylerinin -ancak kentlileşmekte pek çok sorun yaşayan kitlelerin- istekleri üzerinden ele almak durumunda kalmıştır.

2.2.4. Kentleşme Politikaları, Yerleşme Politikaları, İmar Politikaları

1950-1960 arası dönemde iktidarda bulunan DP hükümetlerinin hiçbirisi programlarında kentleşmeye ilişkin sorunların çözümüne ve ne gibi önlemlerin alınması gerekliliği üzerine bir hüküm ortaya koymamışlardır (Okutan, 1995: 62-63). Türkiye’nin kentleşme politikaları ilk olarak ve genel anlamda Kalkınma Planlarında yer alabilmiştir (Keleş, 2008: 81).

Kente yerleşme politikaları ise DP dönemi ve sonrasında konut politikası biçiminde ele alınmış ve bu anlamda en önemli sorun olarak gecekondular görülmüştür. 1966 yılına kadar, her ne kadar adlarında gecekondular terimi bulunmasa da, bu konuyla alakalı olarak çıkarılan pek çok yasayla gecekondular yapımına karşı genellikle yasaklayıcı nitelikte bir duruş ortaya konmuş ve önlemek maksadıyla konut üretim politikası çözüm olarak görülmüştür. DP’den önce 1948 yılında 5218 sayılı yasa ve 5228 sayılı yasa ile konu üzerinde çözüm arayışları içerisine girilirken, DP döneminde 1953’teki 6188 sayılı yasa ve 1959’daki 7367 sayılı yasalar konut politikalarının genel belirleyicisi olmuşlardır. 1951 yılında ise sorun Belediye yasasında yapılan 5656 sayılı yasayla gerçekleştirilen değişikliklerle aşılmaya çalışılmıştır. Burada görülüyor ki, yerel yönetimlere konut yapma hususunda görevler yüklenmesiyle yerleşme problemlerinin çözüme ulaştırılması sağlanmak isteniyordu (Keleş, 2008: 523-524).

DP iktidarının ilk yıllarında ortaya konan düzenlemelerden en önemlisi, belki de 1953’te çıkartılan 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun olmuştur. Öyle ki bu kanun ile bu döneme kadar inşa edilmiş olan gecekondular yasallaşıyordu. Ayrıca kanun konut inşa edecekler arsa temini hususunda da düzenlemeler ortaya koymaktaydı. Türkiye’nin gelecek yıllar boyunca kentlerdeki en önemli problemi

niteliğinde olan gecekonduların ilk kez yasallaşması anlamında bu kanun ilk yasa hüviyetine sahip olmuştur (Okutan, 1995: 83).

Tüm yasal düzenlemelere karşın, siyasal iktidarın çizmiş olduğu yol haritasına uyularak konut arzının sağlanabilmesi mümkün olamamıştır. Tam tersine gecekonduda ikamet eden bireylerin, kentlerde seçmen vasfıyla pazarlık gücünü elde etmiş olmaları, siyasi iktidar tarafından, kendilerinin muhafaza edilmelerini ve teminat altına alınmalarını sağlamıştır (Yılmaz, Çitçi, 2011: 260).

Her ne kadar yeterince etkili problem çözümü gerçekleştirememiş olursa da, DP'nin iktidara gelmesinin hemen ardından kent planlaması konusunda adım atma girişimlerine başladığını görüyoruz. İlk iş olarak geçmiş dönemde yapılan çalışmaların yeniden etüt edilmesiyle işe başlanmış ve CHP'nin tek parti iktidarınca hazırlanmış olan “Prost Planı” ele alınmıştır. Ancak bu plan üzerinde yeterli değerlendirme yapabilmek için uzmanlaşmış bir kadroya ihtiyaç olduğu anlaşılmış ve DP bu amaca binaen 1951 yılında “*İstanbul İmar Planları Revizyon Komisyonu*”nu teşkil etmiştir (Çılgın, 2010: 173-174).

DP tarafından oluşturulan komisyonun en önemli çalışma alanı, daha önceki iktidar zamanında ortaya konmuş olan imar planı çalışmalarının yeniden ele alınmak suretiyle değerlendirilmesi ve halihazırdaki mevcut bulunan kent yapısına uygun olup olmadığının etüt edilmesi üzerine olmuştur. DP yaptığı incelemeler sonucunda CHP döneminde yapılan planların sağlıklı bir biçimde ortaya konmadığını belirtmiş ve bu açıdan Prost Planı üzerindeki eleştirilerini, oluşturulan komisyon şu şekilde sıralamıştır:

- “İmar planlarının hazırlanışında izlenen yol günün şehircilik anlayışıyla bağdaşmadığı gibi, planlama çalışmalarına ise hiçbir “survey” yapılmadan girişilmiştir.
- Mevcut haritaların yetersizliği nedeniyle şehir topografyasına bağlı olmayan planlar yapılmıştır.
- Planlama ölçeği değiştiğinde ana fikirden uzaklaşmıştır.
- Yapılan çalışmalarda, mesken, ulaşım, sosyal, ekonomik sorunlara çözüm getirmek yerine, şehri süslemeye dayanan bir planlama anlayışının hakim olduğu görülmüştür” (Çılgın, 2010: 174).

Aslına bakıldığında 1950 yılında Prost Planı tam manasıyla işlerlik kazanmamasına karşın “ekonomik gelişme ve uygulanabilirlik” açısından değerlendirilmiş ve bu değerlendirmenin akabinde Türkiye’de adından bolca söz edilen “ünlü Menderes yıkımları” ortaya çıkmıştır. Halbuki buna karar veren kurul Prost Planı’nın “kentlin ulaşım sorununa ve ekonomik gelişmesine yanıt vermediğini” de rapor etmişti (Okutan, 1995: 83).

DP’nin kent planlaması, imar ve yerleşme politikası bağlamında, İstanbul üzerinden yapılan eleştirel bir tutumla başlamış, beraberinde konunun yasal düzenlemeler vasıtasıyla çözülmesi gerektiği hususu ön plana çıkmıştır. Yasal düzenlemelerin oluşturulmasında itici güç olarak ise, sivil toplum örgütlerinin önemli bir misyonu ortaya koyduklarını söylemeliyiz. Bu manada 1954 yılında ortaya konan 6235 sayılı yasayla, Türk Mühendis ve Mimar Odaları’nın kurulması bu dönemde yaşanan önemli gelişmelerden bir tanesi sayılmalıdır. Öyle ki bu kanunla oluşturulan sivil toplum örgütleri, takip eden yıllarda kent planlaması, yerleşme-konut politikası ve imar konuları üzerinde önemli yapıcı eleştirel görüşler ortaya koyacaklardır (Anaç, 2004: 67-68).

1956 yılına gelindiğinde önemli bir kanunun daha ortaya çıkartıldığını görüyoruz. 1956 yılında çıkarılan kanunun oluşturulmasında en büyük neden Nafia Vekaleti’nin “şehirlerin günün ihtiyaçlarına uygun imar planına kavuşması çarelerini arayacak” kapsamlı bir Birinci İmar Kongresi toplanması kararını almış olmasından kaynaklanmıştır. Nafia Vekaleti’nin kararı neticesiyle toplanan Birinci İmar Kongresi’nde “mevzuat, finansman, imar planları ve konut konuları” en önemli gündem maddeleri olarak ortaya çıkmıştır. Kongre tertibinin en önemli sonucu ise İmar Kanunu ve İstimlak Kanunlarının hazırlanması ve bunların ilkelerinin neler olması gerektiği şeklindedir. Kongrede belirlenen ilkeler ve atılması gereken adımların ortaya konması, beraberinde 16 Temmuz 1956 yılında 6785 sayılı İmar Kanunu’nun çıkartılması sonucunu doğurmuştur (Tekeli, 2009: 146).

Dünyadaki yeni planlama anlayışını yansıtır nitelikte bir adım olan İmar Kanunu, ayrıca planlamayı belediyenin görev ve hizmet alanı dışında bulunan mücavir alanlara da taşımıştır. Bu şekilde İmar Kanunu’nun, kentlerin imar problemlerine bir yanıt arayışını yansıttığı söylenebilir (Anaç, 2004: 67-68).

Kongrenin istekleri bağlamında ortaya çıkan ikinci bir sonuç ise daha evvel elliye yakın bulunan istimlak yasasının, “keşmekeş” oluşturduğundan bahisle, yeni bir İstimlak

Kanunu'nun oluşturulmuş olmasıdır. İmar Kanunu'nun çıkarılmasının iki ay sonrasında 8 Eylül 1956 tarihli ve 6830 sayılı İstimlak Kanunu Meclis'ten geçmiş ve belediyelerin kamulaştırma kararlarını belediye encümeninin vermesi yasaya bağlanmıştır (Tekeli, 2009: 146-147).

Türkiye'de kentleşme ve imar sorunlarına yönelik olarak atılmış en önemli adımlardan biri, 1958 yılında 7116 sayılı yasayla İmar ve İskan Bakanlığı'nın kurulması olmuştur. Türkiye'de genel düzeyde kentleşme ve imar sorunlarına yönelik olarak uzmanlaşmış bir bakanlık, daha önce bu kurumun kurulması isteğinden ancak 12 yıl sonra oluşturulabilmişti. İmar ve İskan Bakanlığı'nın oluşturulmasında en önemli etkenlerden birisi, kent sorunlarının, kent-üstü mekanların düzenlenmesi sonucunda kontrolünün sağlanabileceği düşüncesi idi. Ancak, Tekeli'nin de belirttiği üzere kent-üstü mekan düzenlemesinden daha da önemli olan mesele Adanan Menderes'in büyük kentlerin imarını bir hükümet meselesi olarak algılamasından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla, imar problemi DP Hükümeti'nin bir sorunu halini alınca belediyelerden daha üst seviyede yetki ve yasal araçlara sahip bulunan uzman bir kuruluşun ortaya çıkması kaçınılmaz görülmüştü (Tekeli, 2009: 144-145).

DP döneminde konut ve imar sorununun çözümüne ilişkin ortaya konan girişimlere bakıldığında; yerleşme politikası bağlamında konut kiralarda düzenleme, izinsiz yapıların yasallaşması ve arazi dağıtımı, konut ve imar problemlerinin çözümünde en önemli kilit kurum olan belediyelerin konutlara ilişkin görevlerinde yapılan düzenlemeler, konut inşası adına konut kredilerinin geliştirilmesi, konut üretim ilişkilerinde değişim ve gelişmeler, imar ve istimlak yasalarında yapılan değişiklikler ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın teşkilatlanması, afetler neticesiyle devlet görevlerinin kurumsallaşmasındaki gelişmeler ve teknik personelin eğitim ve örgütlenmesindeki gelişmeler vb. en önemli adımlar olarak sayılabilir (Tekeli, 2009: 135).

Yukarıda belirttiğimiz tüm yasal düzenlemeler, oluşturulan yeni kurumlar ve geliştirilen yeni politikalara nazaran, 1960'lı yıllardaki planlı döneme kadar kentleşme, yerleşme ve imar politikaları iki amaca yönelik olarak uygulama alanı bulmuştur. Bunlardan birincisi, bu hükümetler kentleşmeyi öncelikli olarak konut sorunu şeklinde algılamışlardır. Dolayısıyla problemin çözümünde bu nokta üzerinde ısrarla durulmuştur. İkinci olarak ise, gecekondulaşmayı yasallaştırma ve bir mülkiyet problemi olarak ele almalarıdır (Okutan,

1995: 84), ki bu ele alış ne problemin çözümü konusunda yeterli derecede sonuçlar alınmasına vesile olmuş ne de kalıcı ve gelecekteki kent örgüsünü şekillendirebilecek bir vizyona sahip olabilmıştır.

2.3. DP'nin Siyasi ve Ekonomi Politikasında Köy ve Kent

DP'nin bir muhalif parti olarak ilk kez siyaset sahnesine atıldığı ve ülke siyasetinde söz sahibi olmaya başladığı yıllar da dahil olmak üzere ekonomik programları ve söylemleri hatta icraatları incelendiğinde liberal ekonomi politikası temelinde bir iktisadi görüşe sahip olduğu anlaşılmaktadır. 1946 yılından 1950 yılına kadar, iktidar partisi CHP'yi liberal ekonomik politikalar üzerinden eleştiren DP, tek parti hükümetini kurmaya hak kazandığı 1950 seçimlerinden sonra iktidarı ordu bünyesinde bulunan bir takım darbeci subaylar vesilesiyle kaybedeceği askeri darbeye, yani 1960 yılına kadar, liberal bir ekonomi politikasını Türkiye'de hakim bir politika haline sokmuştur.

DP, devlet eliyle ekonomik hayata müdahale etme prensibini hükümete geliş yılları ve devamında yoğun olarak eleştiren bir parti hüviyeti ortaya koymuştur. Bu manada ekonomik kalkınma için vazgeçilmez güç olarak özel sektörü görerek onun eliyle kalkınmanın sağlanabileceğini belirtmiştir. İktidara gelişinin hemen ertesinde liberal ekonomik politikaları yürürlüğe sokma faaliyeti içerisine giren parti ilk iş olarak ithalat üzerinde gerçekleştirilen pek çok kısıtlamayı ortadan kaldırarak kredi faizlerini düşürmüş ve daha fazla kredi kullanabilmesi adına özel sektörü teşvik edici politik hamleler yapmıştır. Bununla da kalmayarak ülkeye yabancı sermayenin girişini kolaylaştıracak ve teşvik edecek yasal düzenlemeler oluşturarak Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin (KİT) özel sektöre devrinin gerçekleşebileceğini öngörmüştür (Takım. 2012: 159).

DP, eski dönemin aksine yatırım alanları konusunda da farklı bir yol izlemiştir. Önceki dönemde altyapı politikası olarak demiryoluna dayalı bir yatırım süreci ortaya çıkmış iken, DP yatırımlarını karayolları ve kent artellerinin yapılması ve geliştirilmesi üzerine oturtmuştur. Ayrıca ülke ekonomisinin küresel pazara açılması durumu beraberinde yabancı yardımlarının ve yabancı sermayenin ülkeye girişinin sağlanması bağlamında yeni yol ağları oluşturularak tarım ürünlerinin bölgesel ve ulusal pazarlara taşınması adına karayolları yapılmıştır. DP'nin ortaya koyduğu bu yeni politik hamleler kalkınmada özel

sektöre çok daha fazla alan vermeyi amaçlayan adımlar olmuşlardır (Tapan, 1984: 106, aktaran: Turhanoğlu, 2013: 207).

DP'nin ilk dönemi olan 1950 ile 1954 yılları arasında ortaya koyduğu faaliyetler, milleti temel alan ekonomik faaliyetler olarak tanımlanmalıdır. Bu dönem DP'nin siyasi arenaya milleti dahil ettiği en önemli dönemidir. Bundan dolayıdır ki partinin büyük köylü kesiminden oldukça yüksek oranda destek sağladığını görürüz. Dönemin konjonktürel olarak köylüyü arkasına alan siyasi gücün, iktidarı da elinde bulunduracağı gerçeğini DP yetkilileri çok iyi analiz etmiştir. Öyle ki bu dönem köy nüfusunun en yüksek olduğu dönemlerden birisiydi. Partinin traktörü tarım alanında önemli bir unsur haline getirerek sayısının artışı sağlaması, köylünün kredi kullanımındaki kolaylıklar ve köylünün ürettiği ürünleri pazara aktarımında gerçekleşen rahatlatma köylüyü üretici konumuna getirmiş ve bu durum partinin köylü nüfus tarafından destek görmesini sağlamıştır. Bunun yanında baraj, liman, köprü, köy içme suları vb. hizmetler vesilesiyle DP Türkiye'yi bir şantiye durumuna getirerek büyük kesimlerden destek sağlayabilmiştir (Yücel, 2001:102).

DP her ne kadar tarım üzerinde eko-politik bir yaklaşımla iyileştirmeler gerçekleştirmeye çalışsa da yine en büyük tenkidi bu sektör üzerinden görmüştür. Bu anlamda denilebilir ki, DP'nin ekonomi politikaları üzerinde en çok eleştiri tarım sektörü üzerine yoğunlaşmaktadır. DP'nin tarım politikası üzerinden en çok eleştiri aldığı noktalardan birisi ise çok fazla yeni arazinin bu dönemde tarıma açılmış olmasıdır. Ancak bu politik hamlenin yerinde olduğu hususunda da görüş belirten araştırmacıların olduğunu biliyoruz.

Franz Heske'nin yapmış olduğu çalışmada ortaya koyduğu veriler, hükümetin politik hamlesini yeniden değerlendirmeyi gerektiren görüşler olarak durmaktadır. Öyle ki, Heske'nin ortaya koyduğu üzere, Türkiye'de 1950 yılında yapılan sayıma göre, ülkede ekilip dikilen 1 km² zirai araziye 215 çiftçi düşmektedir. Türkiye'de ortaya çıkan bu sayı Avrupa'nın en yüksek zirai nüfus yoğunluğuna sahip ülkeleriyle dahi kıyaslandığında gayet yüksek durmaktadır. Halbuki Türkiye'de 1 km²'ye düşen 215 çiftçi yerine Almanya'da 91, İngiltere'de 83, Belçika'da ise 98 çiftçi düşmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de tarım arazisine düşen insan sayısı Avrupa ülkelerine göre oldukça yüksektir ve bu durum Türkiye'nin bu hususta ne kadar geri kaldığının bir göstergesidir. Heske, bu verilere dayanarak Türkiye'deki hazine arazilerinin yeni tarım arazileri haline getirilerek

ekim alanı olarak kullanılmasını önemli bir eko-politik hamle sayar (Heske, 1952: 48, aktaran: Özer, 2014: 70).

DP döneminde ortaya konan ekonomi politikalarını genel manada irdelediğimizde ise yabancı sermaye ortaklıkları ile kalkınmanın gerçekleştirilmeye çalışıldığını söyleyebiliriz. Bu anlamda Devlet Deniz Yolları ve Devlet Hava Yolları anonim şirketler halini alarak yabancı sermaye ortaklıklarına dönüşmüştür. Pek çok ekonomist tarafından dönem adına sermaye piyasalarının gelişmemiş olması durumu, kamu kurum ve kuruluşlarının henüz anonim şirket statüsünde bulunmadığı halde satılmasının önünün açılması zamanlama olarak yanlış görülmektedir. Bunlara ilave olarak yine DP döneminde kibrit ve çakmak tekeli ayrıca yerli malı pazarları ortadan kaldırılmıştır (Kanca, 2012: 55-56).

DP'nin özel sermayeli kuruluşlar tarafından ekonominin kalkınması gerekliliği tezi, hükümet yılları söz konusu edildiğinde, farklı bir nitelik sergiler gözükmemektedir. Daha iktidarının ilk yılı olan 1950'de Türkiye'deki toplam yatırımlar içindeki özel sektör payı % 57 oranında gerçekleşmiş iken, DP iktidarının sonlarına doğru, 1959'da bu oran % 30'a kadar gerilemiştir. KİT'lerin özel sektöre devredileceği hususunda adımlar atılacağı beyanatında bulunulmasına rağmen 1950-1960 dönemi içerisinde bu konuda herhangi bir başarıdan söz edebilmek mümkün değildir. Hatta söylenenin ve beklenenin tersi bir durum söz konusu olmuş ve KİT'ler korunarak devlet tarafından kaynak kullanma amacıyla destek görmüştür. KİT'ler, birer kamu kuruluşu olmaları vesilesiyle hiçbir ihtiyaca gereksinim olmadan siyasi malzeme olarak görülmüş ve yalnızca DP dönemi için değil hemen hemen her dönemde siyasi iktidar taraftarlarının birer istihdam alanı olarak kullanılmıştır (Kanca, 2012: 55-56).

Sonuç itibarıyla, DP döneminin en önemli politik hamlelerinden biri olarak ortaya çıkan yatırımların ağır sanayi yerine küçük sanayi alanlarına kaydırılması politikası, kentte tüccarlar kırdaki ise büyük toprak ağalarına yarar sağlayan bir politika olmuştur. "Traktör Yılları" olarak adlandırılan 1950'lerin başında, yabancı kredilerin çoğunun tarım alanına yönelik makineleşme adına harcanması, bu dönemde büyük toprak sahiplerinin tarımsal üretimi kontrolleri altına almalarını sağlayarak, küçük toprak sahiplerinin topraksız kalmalarına sebep olmuştur. Bu dönemde tarım sektöründe gerçekleşen modernleşme kırdaki ihtiyaç fazlası emeğin oluşmasına sebep teşkil etmiştir. Kırdaki ihtiyaç fazlası nüfus ise en başta büyük kentler olmak üzere kent merkezlerine yönelmiştir. Diğer bir deyişle, tarımsal

üretimde gerçekleşen dönüşüm, elinde toprağı bulunmayan köylülerin sanayide açılan iş alanlarında, yaşamlarını idame ettirebilecek iş bulma ümidiyle, kent merkezlerine doğru kitlesel göçlerine neden olmuştur (Turhanoglu, 2013: 208)

2.3.1. Tarımda Makineleşme ve Kente Göç

2. Dünya Savaşı ertesinde Türkiye’de kırsal alanda yapısal bir dönüşüm gerçekleştiği ve bu dönüşüme paralel olarak kırsal alandan kentlere yönelik göçün çoğaldığı ve bu nedenle kentleşmenin arttığı genel olarak kabul gören bir olgudur. Bu doğrultuda genellikle bu olgunun ortaya çıkışı temel iki nedene bağlanır. Bu nedenlerden ilki Türkiye’de nüfus artışının hızlanması durumudur. İkinci neden ise tarımsal alanda hızlı bir mekanizasyonun yaşanmaya başlamasıdır (Tekeli, 2013: 68).

Tarım sektörü tarihi boyunca Türkiye ekonomisinin en güçlü olduğu alanlardan biri oldu. Sanayi ise her zaman üvey evlat gibi görülerek vurgu genel itibariyle tarım ve ticaret üzerine yapıldı. Bunun en önemli iki nedeni söz konusudur. Biri kırsal kesimdeki toprak ağalarının ülke siyasetinde elde ettiği nüfuzdu. İkinci en önemli neden ise kentlerde ticaret burjuvazisinin etkinliği idi. Öyle ki 1930’lu yıllarda yoğunlaşan devletçilik politikası, tarım ve ticaretten ziyade sanayi üzerinde etkili oldu. Dolayısıyla devletçilik uygulamaları çoğu hükümetler tarafından ne toplumsal ve ekonomik yetersizlikleri yok etmek adına kullanıldı ne de ticari ve tarımsal faaliyetleri geliştirme ve düzenleme manasında ileriye dönük adımlar atıldı. Demokrat Parti’nin iktidarı alış süreci itibariyle ise tarım alanı partinin ekonomi siyasetinin köşe taşı oldu. Bu anlaşılacak bir durum olarak görülmelidir. Öyle ki Türkiye’de nüfusun %80’i tarım işçisiydi ve ülke GSMH’sının %50-55’i de yine tarım sektöründen sağlanmaktaydı (Ahmad, 2007: 173).

Demokrat Parti’nin yükselme devri olarak tarif edilen 1950-54 yıllarında elde ettiği başarının en temel nedeni ekonomik alanda gerçekleştirdikleri ile açıklanabilir. İktidarının daha ilk yıllarında ülke milli gelirinin %15 oranında arttığı göz önünde tutulduğunda gerçekten de DP’nin ekonomik sahadaki başarısı yadsınamaz derecede büyüktür. 1950-54 yıllarındaki toplam milli gelir artışının ise %38 gibi önemli bir rakama ulaştığını görmekteyiz (Eroğul, 2014: 131). Ekonomik alanda ortaya konan bu başarının en büyük kaynağı ise tarım alanında gerçekleştirilen dönüşüm ve gelişimdir. Öyle ki 1950 yılında ana sektörler arasında en büyük ihracat kalemini tarım sektörü oluşturmuştur. 1950 yılında

ihraç edilen tarım ürünleri 245 milyon doları bulmuştur. Bu meblağ ile ihracat kalemleri içerisindeki tarımın toplam içindeki yüzdelik payı %92.9 olmuştur. Tarımı 15 milyon dolar ve %5.6 oranıyla madencilik sektörü ve 4 milyon dolar ve %1.4 toplam içerisindeki yüzdelik payı ile de imalat sanayi takip etmiştir. DP'nin iktidarının son yılında ise ihracat kalemi içerisinde parasal değer olarak 244 milyon dolar gibi bir meblağa gerileyen tarım sektörü toplam içindeki pay olarak da %76'ya gerilemiştir. Tarıma nazaran 1960 yılında imalat sanayinin ihracat üzerindeki payı artmış ve 58 milyon dolara çıkarak toplam içindeki yüzdelik payı %17.9'a yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 97).

Tarımsal alanda yaşanan bu gelişimi ve arkasından yaşanan düşüşü ortaya koymak mahiyetinde DP'nin ilk girişim olarak doğrudan doğruya tarım arazilerini genişletmekle işe başladığını söyleyebiliriz. Bu uğurda parti, devletin himayesi altında bulunan toprakların bir kısmını köylüye dağıtmış, boş topraklar işletmeye açılmış ve mera alanı olarak kullanılan araziler kısmen de olsa ekim alanı haline getirilmiştir. Ortaya konan bu ekonomik hamle beraberinde gizli işsiz durumunda bulunan fazla nüfusun belirli miktarda olmuş olsa dahi bu yeni çalışma alanlarında istihdam edilmelerine fırsat yaratmıştır (Eroğul, 2014: 132).

Tarımda makineleşme ise DP iktidarının ortaya koyduğu en önemli hamlelerden birisidir. Makineleşme meselesi hem tarım sektörü hem de buna bağlı olarak kentleşmenin önemli nedenleri arasında sayılan bir mevzu olduğundan derinlemesine incelenmesi gereken bir durumu arz eder. Bu manada makineleşme konusu daha geniş olarak ele alınacaktır. Ancak makineleşmenin yanı sıra önemli gelişmelerden bir tanesi de üretilen ürünün naklinin ve muhafazasının sağlanabilmesi adına yeni olanakların geliştirilmiş olmasıdır. Bu manada özellikle depolama işinde etkileyici bir ilerleme kat edildiğini söylemek gereklidir. Yine bunlara ilaveten DP döneminde Ziraat Bankası kanalıyla tarım alanında üretim gerçekleştiren köylünün kredi ihtiyacını karşılamak amacıyla köylülere kredi sağlanmıştır. Köylüye verilen krediler genel manada köylünün ihtiyaçlarını karşılayıcı nitelikte olmuştur. Tüm bu yapılanlar göz önüne alındığında ise DP iktidarının ilk döneminde tarımsal alandaki fiyatların artırıldığı ve köylere çok daha büyük miktarda paraların girmesinin sağlandığı anlaşılmaktadır (Eroğul, 2014: 132).

Çizelge 2.9. 1950-1960 Döneminde Türkiye’de Seçilmiş Tahılların Üretim ve Ekim Alanı Göstergeleri (TÜİK, 2012: 178-179)

Yıllar	Üretim (Ton)			Ekim Alanı (Hektar)		
	Buğday	Arpa	Mısır	Buğday	Arpa	Mısır
1950	3 871 926	2 047 018	627 987	4 477 191	1 901 910	593 161
1951	5 600 000	2 700 000	850 000	4 789 800	2 059 400	623 000
1952	6 447 000	3 189 000	837 000	5 400 000	2 312 000	642 000
1953	8 000 000	3 640 000	759 700	6 410 000	2 437 000	620 900
1954	4 900 000	2 400 000	914 000	6 405 000	2 500 000	720 000
1955	6 900 000	2 985 000	855 000	7 060 000	2 640 000	706 000
1956	6 400 000	2 900 000	858 000	7 335 000	2 612 000	721 000
1957	8 300 000	3 650 000	750 000	7 157 000	2 630 000	709 000
1958	8 550 000	3 600 000	900 000	7 450 000	2 700 000	690 000
1959	7 852 000	3 300 000	1000000	7 535 000	2 750 000	700 000
1960	8 450 000	3 700 000	1 090 000	7 700 000	2 836 000	695 000

Tabloda ortaya konan verilere göre özellikle DP’nin ilk yıllarında tarım alanındaki üretim hacminde ve ekim alanında önemli artışların yaşandığı görülmektedir. Bahsettiğimiz üzere bu artışlar beraberinde köylere giren para akışını hızlandırarak tarım alanında gelişimin yaşanmasına vesile olmuştur. Ancak DP iktidarının son yılları itibariyle hem üretim artışının hem de ekim alanlarının iktidarlarının ilk yıllarına nazaran durağan bir hal aldığı görülür. Bu durumun yaşanması yeni ekim alanlarının genişleme olanağının kalmaması ve Marshall Yardımları gibi bir takım dış destekli fonların tükenmiş olmasından kaynaklanmalıdır.

DP’liler her ne kadar tarımsal alan üzerinden ekonomik politikalar üretme çabası içerisine girmiş olsalar da sulama alanları yaratmak, gübre fabrikası inşa etmek gibi Türk ekonomisinin temel birimi olan tarımsal alandaki altyapı problemini çözme işine girişmemişlerdir. İktidar tarafından kısa vadeli politikalarla hemen sonuç alınma yolu pratik çözüm olarak ele alınmıştır. Uzun vadeli yatırım programları uzun vadeli sonuçlara gebedir. DP ise hemen ve hızlı bir üretim artışı yolunu tutmuştur. Bu ekonomi siyaseti planlandığı üzere kısa vadede olumlu sonuçlar ortaya koydu. Özellikle ilk iktidar yıllarında

(1951-1954) üretim hızlı bir şekilde artış gösterdi. Ancak bu artışın yalnızca %7'si tarımda ıslah çalışmalarının ürünüydü. Üretim artışının %36 gibi büyük bir yüzdesi ise yeni tarım arazilerinden kaynaklı olarak ekim alanlarının artışıyla oldu. Artışın diğer nedenleri olarak ise %32 ile hava koşulları, %10'u makineleşme ve %10'u da taşımacılık kaynaklı ortaya çıktı (Ahmad, 2007: 173). 1950 yılı ile 1960 yılları arasındaki işlenebilir toprak miktarındaki artışı göz önüne getirdiğimizde durum net olarak algılanabilecektir. Öyle ki 1950'deki ekili toprağın miktarı 100 olarak kabul edildiğinde bu miktarın 1960 yılı itibarıyla, yalnız 10 yılda, 155 gibi büyük bir rakama ulaştığını görebiliyoruz (Keleş, 2008: 72).

DP'liler geçmişten süregelen tarımdaki mülkiyet yapısı üzerinde değişiklik yapmaya yanaşmadılar ve klasik tarımsal mülkiyet yapısının korunması taraftarı oldular. 1945'te CHP iktidarı döneminde kabul edilen ve 1950'de değiştirilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun hayata geçmesi bağlamında tek bir adım ortaya koymadılar. DP siyasetçilerine göre Toprak Kanunu zararlıydı ve fayda sağlayacak bir mahiyete haiz değildi. Bu durum direk olarak toprak ağalarının korunup kollanması manasına gelmekteydi. 1947-1962 yılları arasında hükümet tarafından 360.000 aileye 1.8 milyon hektar arazi dağıtılmasına karşın bu 1.8 milyon hektar tarım arazisinin yalnızca 8.600 hektarı kişisel topraklardan karşılandı. Dolayısıyla hükümet eliyle dağıtılan tarım arazisi zaten mera olarak kullanılan devlete ait topraklardı. Bu durum toprağın mülkiyeti üzerinde toprak ağalarının gücünü kırarak bir yapı arz etmekten oldukça uzaktı. Hatta bu durumdan fayda yerine zarar görenler büyük oranda ortak mera alanlarını kullanan az topraklı ya da topraksız köylüler oldu (Ahmad, 2007: 174-175).

Aslında DP, Marshall yardımları vesilesiyle tarımda makineleşmeye giden yolda alınması gereken önlemleri belirlemiş ve bunlara yönelik adımların atılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Marshall Planı yardımı kanalıyla gelmekte olan tarım makinelerinin köylülerin menfaatine uygun bir şekilde dağıtılması adına satış şartları tanzim edilmiştir. Ziraat Bankası Türkiye dahilinde bulunan 400'ü aşkın şube ve ajanslarına gönderdiği tamimde Marshall Planı makineleriyle diğer tarım malzemesinin ne şekilde ve hangi şartlar altında köylüye dağıtılacağını bildirmiştir. Marshall Planı'ndan gelen tarım makineleriyle malzemelerin dağıtılmasında en başta yaşanan problemlerin yaşanmaması için bundan sonra göz önünde bulundurulacak esasları şu şekilde sıralamıştır:

1. Makineleşmenin bütün sahalara teşmilini mümkün kılmak için tek makine satışından ziyade köylüye elzem olan bütün makinelerin birden satılması,
2. Satılmakta olan makinelerin alıcılara elzem olduğunun tespit edilmesi. Lüzumsuz yere uygun olmayan tipte makinelerin dağıtılmasına ve böylelikle köylünün zarar görmesine imkan vermemek,
3. Gayet fakir köylülerin de makineye kavuşmalarını temin etmek,
4. Tarım makinesi satın almakta olanların bu makineler hakkında bazı lüzumlu bilgiyi edinmiş olmaları (Milliyet, 29.11.1950: 3).

Her ne kadar çeşitli önlemlerin alınması gerektiği ortaya konmuş ise de; DP döneminde tarım kesimi adına, bu kesimin gelişmesini öngören önemli tedbirler tarım alanındaki köylü nüfustan çok toprak sahiplerine yarayan bir durum ortaya çıkarmıştır. Elbette ki kırsal alanda en önemli sıkıntıyı yaratan mülkiyet ilişkilerine dokunulmaması, beraberinde yapılacak her türlü iyileştirmeyi köylüye yönelik değil de toprak ağalarına yönelik bir konuma itecektir. Örnek vermek gerekirse, DP döneminin en önemli uygulamalarından biri olan Ziraat Bankası vasıtasıyla tarım sektörüne yönelik verilen kredilerde, kredi alımı ve dağıtımı kişilerin sahip oldukları toprağın büyüklüğü esas alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla bu durum büyük kredilerin büyük toprak sahipleri tarafından alınması gibi bir sonucu doğurmuştur (Eroğul, 2014: 141).

Başka bir boyut ise tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmiş olmasıdır. Ancak bu durum da yine aynı şekilde çok ürün elde edenlere, dolayısıyla yine toprak ağalarına yaramıştır. Farklı bir boyut da traktör alımı üzerinden gerçekleşmiştir. Bilindiği üzere traktör büyük tarım arazileri gerektiren bir makinedir. Belli büyüklükte bir toprak parçasına ihtiyaç duyar. Yine belli bir mali alım gücünü gerektirir. Bu boyutuyla da traktörleri genel itibarıyla küçük toprak sahibi köylüler değil de büyük toprak sahibi olan toprak ağaları alabilmişlerdir. Sonuç olarak, DP'nin ortaya koymuş olduğu politik hamleler köyde küçük toprak sahibi olan köylülerin değil de köyün mutlu azınlığı durumundaki büyük toprak sahiplerinin ya da toprak ağalarının işine daha çok yaramıştır. Aksine, köydeki mevcut adaletsizliği artıran bir sonuç doğurmuştur (Eroğul, 2014: 141).

Oysaki, DP'nin tarım politikası pek çok çevre tarafından ülke yararına olacak en önemli hamle olarak görülmekteydi. Gazetelerde köşe yazarları, DP'nin köylünün çıkarı üzerine kurduğunu düşündüğü politik hamlelerine tam destek sunuyordu. Bu desteğin yanı sıra

uygulanacak politikalar üzerinde çeşitli endişeler de mevcut bulunmakta ve hükümete verilen desteğin ardından hemen uyarılar gerçekleştirilmekteydi. 1950 yılında “Refah Ziraatin Kalkınmasıyla Olur” adlı köşe yazısında Tahir Karamürselli Milliyet Gazetesi’nde tam olarak bahsettiğimiz üzere, öncelikle tarım alanındaki hamleleri üzerinden hükümeti destekler iken hemen akabinde şu uyarılarda bulunmayı bir gereklilik arz ediyordu:

...Hükümet ne kadar gayret gösterirse gösterebilir, Amerikalıların Marshall Planı bize makine, alet ve edevat gönderirse biz hükümet olarak milleti hazırlamazsak, millet olarak da baş başa el ele vererek bütün milleti bu seferberliğe iştirake çalışmazsak bu muazzam iş hayal sukutuna uğrayabilir. Tarım Bakanlığı deyip geçmiyelim: Kuraklıktan ıstırap çeken mıntıkalara sulama tedbirleri aldırarak, haşerattan mutazarrır olan tarlalara, bahçelere ve bağlara bol ilaç yardımı yaptıracak, Marshall Planı yardımıyla elde edilecek makineleri müsavaten (eşit biçimde) köylülere dağıttırarak, zürraı ve köylüyü köy ağalarının, köy mütegalibelerinin esaretinden kurtaracak ve onları koruyacak makam Tarım Bakanlığıdır. ... Ne garip tecellidir ki nüfusunun yüzde seksen beşinin zürra olduğunu iddia ettiğimiz milletimizi temsil eden Büyük Millet Meclisi’nde çiftçi ve ziraatçı milletvekillerinin adedi, Meclisin yüzde yirmisini bile teşkil etmiyor (Milliyet, 12.09.1950).

Toprak reformu yalnızca bir sosyal adalet konusu olarak ele alınmamalıdır. Toprak reformu aynı zamanda tarımsal üretimde artışın da en önemli itici gücüdür. Türkiye’de tarım alanındaki ortakçı sistem, toprak ağalığının başına buyrukluğunu tetikleyen bir durum arz etmekteydi. Sistem hem ağayı hem de ortakçıyı toprağı geniş verimlilik düzeyine çıkaracak tarzda duruş sergilemeye zorlamamaktaydı. Zaten büyük toprak sahibi toprağı üzerinden yeterince kazanmaktaydı ve bu kazanç daha fazla üretmesi adına büyük toprak sahibini daha fazla yatırım yapmaktan alıkoymaktaydı. Bunun yanında makineleşme ile birlikte gün geçtikçe tarım işçisi durumuna düşen ortakçı verimlilik artmış olsa dahi bundan pay alacak bir konuma sahip değildi (Ahmad, 2007: 176).

Türk tarım sektöründeki en büyük değişim makineleşme ile ortaya çıktı. Elbette ki burada makineleşmeden kastedilen büyük oranda traktör kullanımı artışıdır. DP öncesi dönem için oranlara baktığımızda 1940 yılında traktör sayısının 1.066 biçerdöver sayısının ise 57 olduğu görülür. 1948 yılına gelindiğinde ise traktör sayısı 1.750’ye biçerdöver sayısı ise 994’e ulaşabilmektedir (Ahmad, 2007: 176). DP döneminde tarım alanında kullanılan makine sayısındaki değişimin ne denli büyük olduğunu aşağıdaki tablodan anlamak mümkün olacaktır.

Çizelge 2.10. 1952-1960 DP Yıllarında Seçilmiş Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (DİE, 2003: 205)

Yıllar	Karasaban	Traktör	Biçerdöver
1952	1981550	31415	3222
1953	1896274	35670	4458
1954	2030996	37743	4706
1955	2123750	40282	5 618
1956	1916 612	43727	6025
1957	1968187	44144	6523
1958	2046417	42527	6592
1959	2016073	41896	6281
1960	1991259	42136	5554

İstatistiki veriler de göz önüne alındığında 1948-1956 dönemi Tekeli tarafından Türkiye’de makineleşmenin yaşandığı ilk dönem olarak adlandırılır. Bu dönemde makineleşmenin artışıdaki önemli sebeplerden biri Marshall Programının uygulamaya konmasındandır. Marshall Programının uygulamaya konduğu dönemde tüm Türkiye’deki traktör sayısı yaklaşık olarak 1.800’den 44.000 civarına ulaşmıştır. Ancak traktör sayısındaki artış ithalata dayanılarak gerçekleşmiş ve bu durum Türkiye’yi dış ödemeler dengesindeki bunalımlardan kolayca etkilenebilecek bir ekonomik sürece sokmuştur. Dolayısıyla 1956 yılından itibaren Türkiye’de, dış ödemeler açısından sıkıntılar yaşanmaya başlanınca ülkeye traktör girişi durdurulmuş ve traktör sayısı 44.000 civarında durağan kalmıştır (Tekeli, 2013: 70-71).

Bu dönemde kırsal alanlarda tarıma yönelik faaliyet içerisinde bulunup geçimini sağlayacak düzeyin altında üretim yapan düşük verimli üreticiler, toprakları miras yoluyla küçülenler ve yukarıda belirttiğimiz traktör ve biçerdöverin tarım arazilerine girerek bu alanda çalışan insan gücüne olumsuz etkisi, ilk olarak bu insanların kırsal alanlardan kentlere göç etmelerine neden olmuştur (Bal, 2011: 85).

Kırdan kente göçe neden olarak kentleşmenin temel sebebini kırların itmesinde gören ve şehirlerin çekiminden doğmadığı kanaatini doğuracak yorumlarda bulunan araştırmacılara

Tekeli karşı çıkar. Hatta Tekeli, Keleş'in köye gelen her traktör başına köyden kaç kişinin kopacağına ilişkin yaptığı hesaplamaları kabaca doğru bulmakla birlikte, yetersiz görüp basite indirgendiği kanaatine varır. Eleştiri olarak "eğer kırdan şehre olan göç sadece köye giren traktör sayısının belirli bir katsayı ile çarpılması ile hesaplanabilecek olsaydı, son yıllarda gözlenen göçten daha çok yüksek oranda bir göçün doğması gerekirdi" karşı tezini ortaya atar. Ardından da Tekeli sorunun ancak kırsal alanlarda sosyal yapının dönüşümünün kavranmasıyla anlaşılabilceğini savunur (Tekeli, 2013: 69).

1948-1956 arası dönemde, tarım sektöründe yaşanan gelişmeler tarım alanında yaşanan makineleşme dolayısıyla olmuş ve ekim alanı hızla artarak buna paralel olarak üretim de artış göstermiştir. Genel kanının aksine Tekeli tarımda bu dönemde yaşanan makineleşmenin kırsal kesimdeki işgücü talebini azaltmadığı kanaatindedir. Tekeli'ye göre bahsi geçen dönemde çift hayvanları sayısı %5.6, hayvanla işlenen toprak miktarı da %40 artış göstermiştir. Bunların yanında ekilen arazi miktarı 13.768 bin hektardan 19.173 bin hektara yükselmiştir. Ayrıca hektar başına üretimde de aynı dönemde artış görülerek 1950'de (1961 fiyatlarıyla) 1007-TL olan tarımsal gelir 1956'da 1277-TL'ye ulaşmıştır. Bu veriler ışığında Tekeli tezini:

Bu dönemde hem traktör, hem de çekim hayvanı ile toprak miktarında önemli artışlar olduğuna ve hektar başına olan ürün de artış gösterdiğine göre tarımsal kesimdeki toplam emek talebinin düşmemiş tam tersine yükselmiş olması gerekir. Bu halde tarım kesimindeki işgücünün açığa çıkması beklenemez. Oysa biliyoruz ki 1948-1956 döneminde Türkiye'de kırsal alandan şehirlere büyük ölçüde göç olmuştur. O halde bu göçü açıklamakta salt traktör sayısının artışından, hatta bu dönemdeki nüfus artışından söz etmek yetersiz kalır. Daha temel nedenlere inmek gerekir... şeklinde ortaya koymaktadır (Tekeli, 2013: 71-72).

Sonuç olarak denilebilir ki; Türkiye'de özellikle 1950'lerden sonra tarım kesiminde önemli bir üretim artışı gerçekleşmiştir. Bu artış ne yazık ki tarımın yoğunlaşmasına ve toprağın yüzey verimliliğinin yükselmesine bağlı olarak değil de tarıma elverişli olmayan boş alanların, otlak ve çayırın işletmeye açılarak tarım alanlarının genişletilmesi suretiyle meydana gelmiştir. Dolayısıyla 1948-1960 seneleri arasında elverişli olmayan alanların tarıma dahil edilmesiyle işlenen toprakların % 65 oranında genişlemesine sebep olan bu süreç, ekilebilir tarım alanlarının sınıra ulaşmasıyla sona ermiştir (Sencer, 1979: 50). Tarım politikası ülkenin ekonomik kalkınmasının temel kaynağı olarak ele alınmış ve ilk olarak tarımda makineleşme olmak kaydıyla çağa uygun girdi kullanımının artması, ekim alanlarının genişlemesi, verimlilik artışı, yüksek oranda iklim şartlarına da bağımlı olarak tarım alanında üretimin artmasına kaynak teşkil etmiştir. Bunlara ilaveten tarımsal

çıktıların pazara açılması kırsal alandaki köylünün refah düzeyini iyileştirirken kırsal alandan kentlere yönelik göçü artırmıştır. Ortaya çıkan bu göç hareketi vesilesiyle ilk olarak kentlerde nüfus artmış, nüfus artışına bağımlı olarak ise ilk başta açık işsizlik olmak üzere kentlerde pek çok sosyal sorunun ortaya çıkması durumunu doğurmuştur (Şahin, 2007: 121).

2.3.2. Göçün Kente Sürüklediği Yeni Yoksullar

Yoksulluk TDK tarafından “yoksul olma durumu, yoksuzluk, variyetsizlik, sefillik, sefalet, fakirlik” olarak ve “verimsizlik, yetersizlik” olarak tanımlanmaktadır (<http://www.tdk.gov.tr>). Ancak yoksulluk tanımı çok daha derin manaları içerisinde barındıran bir terimdir. Basit anlatımla, ilk olarak insanların temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade eder. Yoksulluğu dar ve geniş anlamda olmak üzere iki türlü tanımlamak gerekir. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder (<http://www.tuik.gov.tr>).

Hem sanayileşme hem de kentleşme süreç gerektiren iki olgudur ve sosyal sorunları ortaya çıkarmaları kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla, bahsedilen iki süreci de yaşayan her toplum, normal düzenden kaymalar yaşar ve giderek sosyal problemlerin daha net olarak görünürlük kazandığı bir yapıya doğru evrilir. Bu manada konuyla ilgili tanım ortaya koymaya çalışan bilim insanları, sosyal problemi, “bir toplumdaki değer normları ve geçerli sosyal davranışlar arasındaki uygunsuzluk” olarak tanımlamışlardır. Ayrıca, ortaya çıkan uygunsuzluk durumunun farklı değer yargıları arasında hemen hemen çoğu zaman çatışmaları yaratacağı belirtilmiştir (Yıldırım, 2004: 74).

Her ne kadar yoksulluk dendiğinde genel itibariyle ekonomik yetersizlik akla gelse de yoksulluğun suç, işsizlik, yabancılaşıma, yaşanan mekandan yeterince yararlanamama, barınma sorunu gibi pek çok problemle iç içe geçmiş bir sorunlar dizgesini anlattığı akıldan tutulmalıdır. Bir bilgi nesnesi olarak yoksulluk, meydana geldiği süreçten itibaren bireylerin en temel fizyolojik ihtiyaçlarını başka birinden yardım ve destek alamadan karşılayamamasına ilişkin bir sorun olarak görülmektedir. Ancak kent yoksulluğu

dendiğinde, bahsedilen tanımı içermekle birlikte, çok daha derin “görelî ve sosyal” anlamları da ihtiva eden bir yapıya sahiptir (Kök, 2011: 24).

Genel kabul itibarıyla ekonomik mahrumiyet olarak algılanan yoksulluk, kent boyutunda daha geniş değerlendirmeye alınmak zorundadır. Kentlerde ortaya çıkan yoksulluk boyutu, pek çok alanda ortaya çıkan bir dizi problemi içerisinde barındırmasıyla farklılaşır. Yoksulluk, kentte yaşayan bireyin hemen hemen yaşamının her alanına yayılır. Dolayısıyla fiziksel zayıflık, bireylerin bilgi eksikliği, belirli kaynaklar üzerindeki sınırlı kontrol, hastalık, hizmete erişimdeki yetersizlik, değişen koşullara ayak uyduramama ve bu koşullar karşısında ortaya çıkan güvensizlik, var olan sosyal ve ekonomik güce tabi olma vesilesiyle sömürölme, bireyin kendisine duyduğu saygıda ve insani onurda yaşanan erozyon ve sosyal kültürel marjinalizasyon yoksulluğun içerisinde var olan bir dizi problem olarak varsayılabilir. Yani güçsüz olma durumu gelişmiş ve sanayileşmiş ölkelerde kentsel yoksulluğun en başat karakteristik özelliğidir (Gallopın, 1994: 9, aktaran: Baloğlu, 2005: 233).

Tanımlamalardan anlaşılacağı üzere, yoksulluk kavramı mutlak ve görelî yoksulluk şeklinde tanımlanabilmektedir. Mutlak yoksulluk, farklı dönemlerde hem tarihi hem de coğrafi olarak belirlenmiş bulunan asgari geçim standardını gerçekleştirmede yeterli kaynaklara ulaşamama durumunu anlatır (Kaygalak, 2001: 125). Ancak, kentsel yoksulluk kavramıyla üzerinde durmaya çalıştığımız, kentlerin en önemli problemi mutlak yoksulluğu aşan bir boyutta ortaya çıkar. Dolayısıyla Gallopın’ın tanımlamasından da anlaşılacağı üzere kentsel yoksulluk, ancak görelî yoksulluk tanımlaması içerisinde anlamını bulabilir.

Kentsel yoksulluğun Türkiye örneğinde anlamını bulduğu yıllar olarak, kırdan kente göçün yoğun olarak yaşandığı DP dönemi sayılabilir. Öyle ki bu dönem kentleşme problemleriyle birlikte pek çok sorunun kentlere taşındığı yıllar olmuştur. Kentsel nüfusun kırdan kente yaşanan göçler vesilesiyle yoğun biçimde artması, beraberinde kentsel yoksulluğun derinleşmesine neden olmuştur. Yaşadıkları mekanlarda istihdam alanı içerisinde yer bulamayan ve kentin ürettiği kaynaklara erişemeyen kent yoksulları, sağlık, eğitim, sosyal güvelik vb. pek çok kamusal hizmetlerden çoğunlukla yararlanamamakta ya da sınırlı oranda faydalanabilmektedir. Temel fizyolojik gereksinmelerin başında gelen barınma konusunda dahi sağlıklı koşullara sahip bulunan kent yoksulları, bunun yanında kentin

sağladığı eğitsel ve sanatsal olanakları da elde edememelerinden dolayı, toplumsal olarak hem kentten hem de kentin yarattığı kültürden dışlanmış durumdadırlar (Öz, Yıldırım, 2009: 456).

DP dönemi üzerinden kent yoksulluğunu okumak istediğimizde, kent yoksullarının kentte iki ana sorunla karşı karşıya kaldıklarını görüyoruz. Bahsettiğimiz sorunlardan ilki büyük kentlerde etkin ve çarpıcı nitelikte artışa geçen talebin yarattığı konut problemidir. İkinci neden ise kent yoksullarının geçimini temin edebilecek iş imkanlarından mahrum kalmalarını doğuran istihdam problemidir (Turhan, 2013: 208).

Kırsal alanda yüksek oranda tarımda yeni teknolojinin kullanılması dolayısıyla işsizlik problemiyle karşılaşmış mağdur olan bireyler kentlere göç ettiklerinde, kentin gerektirdiği vasıfları çoğu zaman taşıyamamalarından dolayı yeni işgücü istihdamında problemlerin yaşanmasına sebep olmuşlardır (Es, Şengül: 354).

Geçtiğimiz bölümlerde gördüğümüz üzere, DP döneminde kırdan kente göç hareketini gerçekleştiren kitleler, ilk olarak kentlerde bahsedilen problemler ile karşılaşmışlar ve kent yoksulları olarak ifade edilen yeni bir yoksul kitlesinin oluşmasında pay sahibi olmuşlardır. Kente her manada uyum sağlamak üzere gerçekleştirilen faaliyetler, kırım kodlarını kırmada ve kent kimliğini tam anlamıyla oluşturmada yetersiz kalmıştır. Devrin hükümetleri siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda planlı bir kentleşmeye bağlı olarak, kentli kültürünü içselleştirmiş yeni kentliler yaratmada yetersiz kalmış; tam aksine kent ve çevresinde kent yoksulu büyük kitlelerin ortaya çıkmasının önünde duramamıştır.

2.3.3. Yoksul Barınma: Gecekondular

Gecekondular konusuna dilimize 1940 yılından sonra girmiştir. Ülkemizde gecekondunun bir olgu olarak ortaya çıkması ise II. Dünya Savaşı yıllarını kapsayan 1939-1945 arası dönemdir (Keleş, 2008: 581-582).

Gecekondular, göç olgusu ile iç içe geçmiş bir gerçekliği ifade etmektedir. Gecekondular gerçeğini Birleşmiş Milletler (BM) “geçici yerleşimler” olarak adlandırdığı gibi “denetimsiz yerleşimler”, “slum”, “getto”, “shantytown” (gecekondular bölgesi), “squattertowns” (işgalci şehirli) gibi kavramlarla da tanımlanmaktadır (Bal, 2011: 121).

Türkiye’de gecekondudendiğinde akla ilk olarak “gece” ve “konmak” kelimelerinden de çıkarılacağı üzere “acele ile yapılmış, derme çatma yapı” hatıra gelmektedir. TDK sözlüğünden ikinci anlam olarak yer alan bu tanımın yanı sıra; gecekondu kavramı “imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak başkalarına veya kamuya ait arazi veya arsalar üzerinde toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut, konu” olarak ifade edilmektedir (<http://www.tdk.gov.tr>).

Gecekondunun yapılış amacı ise genel itibariyle gelir seviyesinin düşüklüğünden kaynaklanır ve gecekondudaki asıl amaç masraftan kaçınmak ve tasarrufta bulunmaktır. Türkiye’de ortaya çıkan gecekondu yapılaşmasının ekonomik ve fiziki özelliklerini yansıtan en iyi tanımlamalardan bir tanesi Kıray’ın gerçekleştirdiği tanım olmalıdır. Ona göre gecekondud:

Gecekondularda masraftan tasarruf, ilk önce el emeğinden elde edilir. Bina, dost ve arkadaşların yardımı ile ve kendi emekleri ile yapılır ve hünarlı işçi veya ustalara para ödenmez. İkinci tasarruf konusu kalitesiz malzemedir. Böyle kalitesiz malzeme ile standartlar asgaride tutularak gene az masraf edilmesine çalışılır. Gecekondularda asıl önemli tasarruf arsa değerinin fiyatını ödememek ya da mümkün olduğu kadar az ödeyerek elde edilir. Ama bu çok zaman mümkün olmaz. Gene de ödenen, şehir arsa fiyatlarına göre çok azdır. İdeali hiç para ödememektir. Esasen gecekondunun tarifi de böyle idi. Başkasının arazisine izinsiz yapılan, düşük standartlı bina. ...Bu hali ile o binalar bile büyük bir yaşama azminin görüntüsüdür (Kıray, 1982: 278).

Gecekondunun oluşumu ile ilgili yapılan başka bir tanımlamada ise gecekondulara, gerçek gereksinimlerini bu yoldan karşılayan insanlar ile bu yoldan spekülasyon yapanlar olarak ayırım ortaya konmuştur. Türkiye örneğinde direk gereksinimlerini karşılamak üzere yapılan gecekondular %60 oranında iken gecekonduları spekülasyon aracı olarak kullananların oranı % 40 civarında olmuştur. Gecekonduda yaşayan insanların gecekondu bölgelerine umutlarla dolu olarak geldikleri ve gecekonduları geçici değil sürekli oturma alanları olarak algıladıkları görülmektedir. Öyle ki bu inanış Türk gecekondularının temel özelliğini oluşturur (Keleş, 2008: 572-573). Gecekondu bölgelerinin geçici alanlar olmaktan çıkması ve kesin kalıcılık özelliği arz etmesinin, yavaş sanayileşme ve güvenli yüksek ücretli iş azlığı vesilesi ile olduğu söylenebilir (Kaya, 2007: 31). Gecekondularda yaşayan insanların özellikleri anlamında bu insanları ne iş ve çalışma sorunu bulunmayan, geleceğini güvenceye bağlamış insanlar saymak ne de tamamıyla işsiz güçsüz, her türlü toplumsal bozukluğun kaynağı ve öznesi gibi görmek olanağı söz konusu değildir (Keleş, 2008: 572-573).

Keleş'in belirttiğinin aksine; birçok araştırmacı, Türkiye'de 1950'den günümüze kadar olan dönemde, gecekondu toplumuyla kent yoksulu toplumu birbirleriyle örtüştürmektedir. Buradaki temel argüman ise konutun, tüm dünyada bireyin insanca yaşaması için temel haklardan sayılması olmuştur (Öz, Yıldırım, 2009: 459). Gecekondu, her ne kadar bir barınma sorunu olarak görülse de, yalnızca barınma sorununu ihtiva eden bir durum olarak düşünmemeli ve daha geniş bir konuyu içerdiği hatırd tutulmalıdır (Keleş, 2008: 567). Gecekondu, ortaya çıkış nedeni ile birlikte düşünüldüğünde, köylerden kentlere yönelik yaşanan nüfus akınlarının ve ilgili ülkelerin toplumsal, ekonomik gelişme seviyelerinin dolaysız bir ürünüdür. Öyle ki gelişmekte olan ülkelerde kentsel alanda yer alan konut arzının eksikliği, kırdan kente göç eden bireyleri gecekondu yapmaya zorlamıştır (Keleş, 2008: 568).

Türkiye'de gecekondulaşma faaliyeti kırdan kente göçün yoğun biçimde yaşandığı 1950'li yıllarda, yani kentleşmenin ilk aşamalarında, göç eden kitlelerin temel konut edinme biçimi olarak ortaya çıkmış ve kurumsallaşmıştır. Bu dönemde beliren gecekondu, toplumun koyduğu adın niteliklerini taşıyacak şekilde belli bir süreç ile üretildi ve kullanıldı. 1950'li yılların gecekondualarının en belirgin özelliği, köyden kente göç edenlerin kamu arazileri üzerinde yapılaşması ve ana malzemesi kendi emekleri olan bir yapım sürecini takip etmeleridir (Kaya, 2007: 33).

Belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta da, yapılan gecekonduaların özel mülkiyet kurumunda herhangi bir zayıflamanın ortaya çıkmasına neden olmamasıdır. Olumsuz gelişme, kamunun toprak mülkiyetinin büyük ölçüde işgale açık olması durumuyla belirmiştir. Tekeli'nin belirttiği üzere, gecekonduyla birlikte en çok zedelenen kesim, emrivakilerin zorlaması neticesiyle en çok yönetmeliklerin iç tutarlılığında yaşanmıştır. Öyle ki oturma izni alınmamış yapılara su, elektrik bağlama işlemleri gerçekleşmiş ve belediyeler imar planı olmayan alanlara yol ve altyapı götürebilmişlerdir. Belediye sınırları dışarısında ortaya çıkan yapılaşmalarda yüksek oranda köy mevzuatına bağlı kalınmıştır (Tekeli, 2009: 56).

Kentleşme sürecine bağlı olarak ortaya çıkan ilk dönem gecekondualarının en temel ortak özelliklerinden bir tanesi de, konut sahibi ile konutun yapımcısı ve kullanıcısı arasında ayrışmanın bulunmamasıdır. Bir diğer özelliği ise alelacele dikilen gecekonduunun sonradan kullanıcının gereksinimlerine göre zaman içinde genişletilebilmesidir. Kaya'nın ortaya

koyduğu üzere, bu gecekondular piyasada satılmak üzere ticari manada değil de barınma sorununu çözmek adına, kullanıcıların gereksinmelerine cevap vermek niyetiyle yapılmışlardır. Yani, ilk dönem gecekondularında kiracılık usulü kesinlikle istisnai bir durumu arz etmektedir (Kaya, 2007: 33).

Sencer tarafından yapılan bir araştırma ise, Kaya'nın ortaya koymuş olduğu ve istisnai bir durum olarak bahsettiği kiracılık usulünün en azından İstanbul adına kabul edilebilecek bir yargı olmadığını açıklar nitelikte istatistikler ortaya koymaktadır. Öyle ki; 1950'den önceki dönemde yaşanan kentleşme hareketi neticesiyle kentsel alandaki barınma sorunu %45 oranında göç eden insanların kiracı olma durumlarıyla karşılanmıştır. Bu oranı %23.9 ile akraba yanında barınma, %14.3 oranında pansiyon, otel veya bekar odalarında barınma ile ve %7.2 oranında ise gecekondur yapıtırarak aşmaya çalışmışlardır. 1950-54 yılları arasında kiracı olarak barınma %40.5'e düşerken gecekondur yapıtırma oranında artış yaşanmış ve oran % 18.8'e yükselmiştir. 1955-59 yılları arasında ise durum değişiklik arz edecek ve kiracı olarak barınma oranı %50'ye çıkarken gecekondur yapıtırarak barınma sorununu çözme oranı %10.3'e gerileyecektir (Sencer, 1979: 244). Her ne kadar yapılan araştırma İstanbul özeline yönelik olsa da Türkiye'nin geneli anlamında da ipucu verebilecek bir karaktere sahip olduğu kanaatindeyiz.

1950'li yıllarda gecekondunun tam manasıyla kentlerin bir gerçeği haline dönüştüğü söylenebilir. Öyle ki gecekondur, meclis oturumlarında dahi pek çok kez söz konusu edilecek, ancak sorunun çözümü adına isabetli kararların alınması ve politikaların hayata geçirilmesi söz konusu olamayacaktır. Durum, insanların yaşamlarını daha iyi seviyelere çıkarma gayesinden uzak ve bunun ötesinde politik bir çekişme malzemesi haline getirilmiştir. Meclis zabıtları incelendiğinde I. Menderes Hükümeti'nde gecekondur üzerine yapılan açıklamalardan konu net olarak anlaşılabilir. Meclis'te gerçekleştirilen bahsi geçen açıklamalardan bir tanesi DP milletvekili Mükerrrem Sarol tarafından 1950 yılında şu şekilde yapılıyordu:

Gecekondularda yaşayan yüz binlerce insanın nasıl bir sefalet içinde yüzdüğü hepimizce malûmdur. Işıkları yoktur, suları yoktur. Belediye ve sağlık teşkilâtı buralara henüz girmemiştir. Çeşitli hastalıkların hüküm sürdüğü bu yerlerde kış bir felâket halinde tecelli eder. Büyük şehirlerimizin bu mevzularda çektiği ıstıraplara katî çareler bulmak lâzımdır. Ankara'nın göbeğinde milyonlarca lira sarf ederek lüks mahalleler yaptıran sabık iktidar orta ve işçi sınıfı hiç düşünmemiş ve bu zavallıları gecekondur cehenneminde yaşamaya mahkûm bırakmıştır. Ancak seçimlerin arifesinde bazı yerlerde ve bilhassa İstanbul'da, İstanbul Valisi asla tahakkuk ettiremeyeceği vaatlerde bulunarak eski iktidar lehine seçim propagandası yapmaktan çekinmemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 31.05.1950: 80-81).

Oysaki bu dönemde Türkiye’de gecekondu henüz “yoksulluk kültürü”nün egemen olduğu alanlar biçimine evrilmemişti. Bu manada gecekondu, “suçluluk alanları haline dönüşmemiş ve gecekondu, uzun bir zaman dilimini almış olsa da, kente intibak sürecini kısmi olarak gerçekleştirebilmişti. Ancak, gecekonduyunun intibak sürecinin geçliği ve buna ilaveten intibak etme biçimini engelleyen nedenlerin süreklilik arz etmesi kentte ikili, üçlü sosyo-kültürel kutuplaşmayı hızlandırıcı bir olgu olarak” karşımıza çıkmıştır (Görmez, 1997: 18). Halbuki kentlere göç eden nüfus bahsedilen gecekondu inşaat ettikleri bölgelerde; akrabalık, hemşehrlik bağlarını kullanarak kendi ilişki ağlarını oluşturmuşlardı. Burada önemli noktalardan bir tanesi hemşehrlik ilişkilerinin, kente göç edenler adına iş ve barınak bulma aracı olarak kullanılması ve aynı zamanda bir kimlik kazanma mekanizması olarak işlev görmesidir (Turhanoglu, 2013: 213).

Bazı araştırmacılar, köyden kente yönelik göçe bağlı olarak, 1950 sonrasında hemşehrlik bağlarına göre şekillenen gecekondu semtlerinin, süreçlerinin iyi yönetilememesinden kaynaklı olarak; kentlerin merkeziyle bütünleşemeyen “getto”lara dönüştüğünü belirtmektedirler. Dolayısıyla ortaya çıkan bu “gettolaşma”, işlevsel olarak kentin farklılaşmış çeşitli noktaları arasında, karşıtlıkların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum, gecekondu bölgelerinin her birinin farklı bir kimliğe bürünmesine ve kentin bütününden kopmasına sebebiyet vermiştir (Yılmaz: 2010, aktaran: Mutlu, 2010: 96).

Bu savın yanı sıra, gecekondu bölgelerinin kentin bir parçası ve kente uyumda ilk basamak olarak kullanılan bölgeler olduğu hususunda araştırmacılar arasında önemli bir birlikteliğin söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan bakıldığında, gecekondu hızlı kentleşme vesilesiyle kentsel alanlardaki konut sorunlarını çözen, toplumsal ayrışmaların yaşanmaması adına önemli işlev gören mekanlar olarak da görülmektedir. Türkiye’de gecekondulaşma, endüstrinin merkezileştiği ve hızlı kentleşmeden oldukça büyük payı almış bulunan kentlerin de başlıca gelişme biçimi olmuşlardır. Bahsedilen hızlı kentleşmeyle birlikte belirli bir büyüme katsayısı elde eden bu büyük merkez kentler, gün geçtikçe çevresinde yer alan yerleşme alanlarını, aralarında toplumsal ve ekonomik bir bütünleşme yaratacak şekilde uydulaştırmış ve anakentleşmişlerdir (Sencer, 1979: 122).

DP döneminin gecekondu sayısı ve buralarda yaşayan nüfus düşünüldüğünde Türkiye’yi bekleyen sorunun büyüklüğü de algılanabilir. Türkiye’de gecekondu sayısı 1948 yılında büyük kentlerde 25-30 bin civarında idi. 1953 yılına gelindiğinde ise bu sayı 80.000

civarına ulaşmıştı (Keleş, 2008: 582). Türkiye’de gecekondu sayısının en çok arttığı dönem ise 1955-1960 yıllarını kapsayan dönem olmuştur. Tabloda görüleceği üzere artış oldukça yüksektir (Keleş, 2008: 583).

Çizelge 2.11. Türkiye’de Gecekondulaşmaya İlişkin Sayısal Değerler

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu Nüfus	Kentsel Nüfustaki Payı %
1955	50.000	250.000	4.7
1960	240.000	1.200.000	16.4
1965	430.000	2.150.000	22.9
1970	600.000	3.000.000	23.6
1980	1.150.000	5.750.000	26.1
1990	1.750.000	8.750.000	33.9
1995	2.000.000	10.000.000	35.0
2002	2.200.000	11.000.000	27.0

1955 yılı ile 1960 yılı arasında geçen beş yıl süresince gecekondu sayısının 50.000’den 240.000’e ulaştığı görülüyor. Bu süreçte gecekondu sayısı 1955 yılı sayısının yaklaşık olarak beş katına ulaşmıştır. 1960 sonrası planlı döneme denk gelen süreçte ise artış yine devam etmekle birlikte 1955-1960 arasındaki artışın gerisinde seyreterek ortalama 2 kat artış göstermiştir. Gecekondu sayısındaki artış dolayısıyla gecekondualarda yaşayan nüfus da aynı oranda artırmıştır. 1955’te 250.000 olan gecekondu nüfusu 1960’ta 1.200.000 gibi oldukça yüksek bir rakama ulaşmıştır. Yine planlı dönemde gecekondu nüfustaki artışın devamlılık arz ettiğini görüyoruz.

DP döneminin son yılında, yani 1960’ta, kentlerde oturulabilir durumda bulunan konut sayısı 1.175.000, gecekondu sayısı ise 240.000 olarak ortaya çıkmıştır. 1960 senesinde köylerde bulunan konut sayısı ise 2.000.000’dur (DPT, 1963: 430). 1960 yılında kentlerde yer alan konutların %41’inin barındırma şartları iyi iken %33’ünün orta %26’sının ise kötüdür. Büyük kentler için gecekondu oranlarına baktığımızda; Ankara’da oturanların %45’i, İstanbul’dakilerin %21’i, İzmir’dekilerin ise %18’i gecekondualarda yaşamaktadırlar (DPT, 1963: 430). Milliyet gazetesinde 1958 yılında çıkan bir habere göre, Ankara, İstanbul ve İzmir’de toplamda yaklaşık olarak 90.000 gecekondu vardı. İstanbul, Ankara

ve İzmir kentlerine dair dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik'in verdiği bilgiler haberde şöyle yer buluyordu:

C.H.P. Ankara mebusu Hıfzı Oğuz Bekata'nın bir sorusuna yazılı olarak cevap veren Dahiliye Vekili Namık Gedik, İstanbul'da 40 bin, Ankara'da 45 bin 850, İzmir'de 4 bin 575 gecekondulu bulunduğunu açıklamıştır. Vekil, İstanbul'daki gecekondularda 280 bin, Ankara'dakilerde ise 222 bin 275, İzmir'dekilerde de 20 bin vatandaşın oturduğunu, Ankara gecekondularında şimdiye kadar 795 adedine tapu verildiğini, 29.345 adedine de bu sene içinde verileceğini ve muhtelif sebeplerle 900 gecekondunun yıktırıldığını ilave etmiştir. Namık Gedik, gecekondulu sakinleri için yeni blok apartmanlar inşasının kararlaştırıldığını ve bunların imar planlarının hazırlandığını bildirmiştir. Soru sahibi Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata şunları söylemiştir: 'Resmen de sabit olmuştur ki, Ankara, İstanbul ve İzmir'de bugün cem'an 90 bin 425 gecekondulu ev mevcuttur. Bunlarda 522 bin 275 vatandaşımız barınmakta ve rahatsız bir hayat sürmektedir. Bu küçük görülmeyecek bir hadisedir (Milliyet, 16.01.1958: 1).

Her ne kadar DP döneminde gecekondulu sorununun tam manasıyla çözülemediği ortadaysa da, hem bu dönem öncesinde hem de bahsedilen dönemde sorunun çözümü adına bir takım yasal düzenlemeler ve uygulamalar ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ilk yasa 1948 tarihinde ve 5218 sayılı yasayla aşılmaya çalışılmıştır. Bu yasa daha çok Ankara'daki gecekondulu probleminin çözümü açısından ortaya konmuştur. Ankara Belediyesi'nin sınırları içerisinde kalan gecekonduların yaşanabilir bir mekan haline gelmesi ve yenilerinin yapılmasının önüne geçmek amacıyla, konut ihtiyacını karşılamak üzere gecekondulu yapacak inşalara arsa temini yolu tutulmuştur. Çeşitli kriterler baz alınarak Ankara'da evi bulunmayan ve yardıma muhtaç ailelere, karşılığı on yıl içinde ödenmek suretiyle arsa verilmiştir. Arsa yardımı alan ailelere, ayrıca 1948'de çıkarılan başka bir yasa olan 5228 sayılı yasayla, Türkiye Emlak Kredi Bankası'nca ihtiyaç sahiplerine yapı parasının %75'ini karşılayacak şekilde kredi verme yetkisi tanınmıştır. Ancak bu ikinci yasa, yalnızca Ankara için değil tüm Türkiye geneli için oluşturulmuştur. Ankara'da oluşturulan Yenimahalle, bahsedilen yasanın sağladığı olanaklarla kurulmuştur (Keleş, 2008: 595).

Ortaya çıkarılan iki yasayla gecekondulu sorununun çözülememesi, beraberinde 1949 yılında gecekondulu yapmayı yasaklayan ve yapılanların da yıkılmasını öngören 5431 sayılı yasanın çıkartılması sonucunu doğurmuştur. Ancak bu yasa da ulaşmak istediği amacın çok uzağında kalmıştır (Keleş, 2008: 595).

DP döneminde ise daha önce 1948 yılında çıkarılan kanuna benzer şekilde, belediyelerin konut yapması ve yapılan bu konutları "temlik" veya "tahsis" yoluyla ihtiyaç sahibi ailelere vermesi yoluna gidilmiştir. 1953 tarihli ve 6188 sayılı bu yasa, 1953 yılına kadarki dönemde yapılan gecekondulara "yasallık" tanımış, fakat bu tarih itibarıyla yapılacak

olanları yasaklamıştır. 1966 yılına kadar yürürlükte kalan bu yasa, ne yazık ki hem konut arzının arttırılmasında hem de yeni gecekonduların yapımının önlenmesinde önemli bir mesafe kat edememiştir. DP döneminin gecekondulara yönelik olarak, iktidarı döneminde ortaya koyduğu son yasal hamle ise, 1959 yılında çıkardıkları 7367 sayılı yasayla olmuştur. Yasa, belediye sınırları içerisinde bulunan imarlı ya da imarsız tüm hazine arazilerinin belediyeye devredilmesini öngörerek, bu arazileri gecekonduların yapımını önleme amacıyla yönelik olarak ayırmışsa da, ne yazık ki bu yasal hamle de hedeflediği amaca hizmet etmekten uzak kalmıştır (Keleş, 2008: 596).

DP sonrası planlı dönemde de daha önce uygulanan politik hamlelere benzer nitelikte çözümler ortaya konmaya çalışılmıştır. Ancak, burada önemli olan husus geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması ve gecekondularda yaşayan insanların mahrum edilmemesi üzerine şekillenen bir gecekondular planlamasının varlığından söz edebilmemizdir. Bu manada hem geçmişte ortaya konan politikaların çözüm getirememelerinin nedenlerini görebilmek hem de planlı dönemde yeni problemlerin ortaya çıkmasının önlenmesi amacıyla, 1963-1967 birinci beş yıllık planda ortaya konan konut problemini ve gecekondular sorununu çözme stratejilerini irdelemek önem arz etmektedir. Plana göre “ana ilkeler” şu şekilde sıralanmaktadır:

- Konut yatırımlarına yapılan harcamaları toplam yatırımın yüzde 20’den daha çok arttırmadan, tedbirler alarak, aynı yatırımla daha çok konutun yapımını sağlamak.
- Lüks konut yapımının kısılması ve sağlık bakımından sakıncası olmayan en ucuz halk konutu tipinin seçilmesiyle daha çok sayıda konutun yapımını ve daha geniş bir kütlenin barındırılmasını sağlamak.
- Sahiplerinin oturacakları evlerle birlikte, düşük kirali halk konutları yaparak kiranın özellikle dar gelirli ailelerin imkânlarını zorlayıcı etkisini azaltmak.
- Her türlü arsa alım-satım oyunlarını önleyici tedbirlerle, ev yaptırmak isteyenlerin uygun fiyatlarla arsa edinmesini sağlamak.
- Gecekonduları, içinde oturanlara konut bulmadan yıkmamak. Her şeyden önce bu gecekonduların arsa mülkiyeti problemini çözmek, kamu hizmetlerini tamamlayarak durumlarını düzeltmek, ancak çok kötü olanlarını içinde yaşayanların konut ihtiyacını karşılamak suretiyle ortadan kaldırmak (DPT, 1963: 429).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın diğer önemli başlığı ise konut konusunda ortaya çıkan meseleler ve tedbirler oluşturmaktadır: Planda konut meselesi aşağıdaki gibi ele alınmıştır.

- Konut yapımının bugünkü yürüyüşüyle elde edilen konut birimleri nitelik ve sayı bakımından ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Bunun nedenleri şunlardır:
 1. İnceleme ve araştırmaların yetersizliği,
 2. Standartların yokluğu,
 3. İyi düşünülmüş bir arsa, yapım, kira ve barındırma politikasının bulunmayışı,
 4. Yatırımların çoklukla lüks konutlara yönelmesi ve bunu önleyici tedbirlerin alınmaması.
- Bu böyle giderse ihtiyaçlar hiçbir zaman karşılanamayacak, şehirlerde gecekondular artacak, aile gelirlerinin önemli bir kısmı kiraya gidecektir. Ayrıca lüks konut ve gecekondular ayrışması toplumsal dengesizliklere sebep olacaktır (DPT, 1963: 432).

Birinci Beş yıllık Plan'da mevcut bulunan yapılmış gecekonduların iyileştirilmesi adına aşağıdaki maddeler sıralanmaktadır:

1. Gecekondu çevrelerinin haritaları yapılacaktır. Araştırmalar yapılarak, arsaların mülkiyet ve kamu hizmetleri durumları ile gecekondulardan hiç oturulamayacak veya çok sıkışık olanlar tespit edilecektir.
2. Belediyeler en ivedi olan su, kanalizasyon ve yol gibi kamu tesislerini yapacak, buna gecekondu sahiplerinin çeşitli şekillerde ve elverdiği ölçüde katılmaları teşvik edilecektir.
3. Hiç oturulamayacak durumda olanlar, barınanların (d) bendinde yazılı usule göre bir konut sahibi olması sağlandıktan sonra yıktırılacaktır.
4. İyileştirilecek durumda olanlara kredi veya aynî yardım yapılacaktır (DPT, 1963: 434).

Planda yeni gecekondu yapımının önlenmesi adına ise şu tedbirler sıralanmaktadır:

1. Şehirlere göçün şehirlerde yaratılacak iş imkânları ile dengeli olmasını sağlayacak iktisadi ve toplumsal tedbirler alınacaktır.

2. Şehirlerde gecekonduya geçişi önlemek için, ucuz arsa sağlanacak, ucuz kiralık veya sahibinin oturacağı halk konutu yapımı artırılacaktır.
3. Az gelirli yurttaşların konut yapımı, proje, teknik yardım, elverdiği kadar kendi evini yapana yardım yoluyla desteklenecektir.
4. Yürürlükteki yasalar, arsa işleri ve konut yapımı bakımından işler hale getirilecektir (DPT, 1963: 434-435).

Özetle belirtmek gerekirse; planlı dönemde konut sorununu çözmek amacıyla plan sistematığı dört ana evreye ayrılmıştır. Bunlardan ilki araştırma evresi; ikincisi, öğretim ve uygulama evresi; üçüncüsü, malzeme yardımı ve dördüncüsü ise kredi yardımıdır. Temelde ise hem konut sorununun hem de gecekondu probleminin çözümü “halk konutu” adı verilen yeni konutların inşa edilmesiyle çözülebilecektir. Bahsedilen halk konutlarının inşası ve buraların halka dönük olarak ucuza kiralanmasının da kira problemini çözümleyici bir yol olacağı düşünülmüştür.

Anlaşıldığı üzere geçmiş dönemden devralınan konut ve gecekondu sorunu, planlı dönemde çözülmesi gereken önemli konular arasında yer bulabilmiştir. Ancak daha önce vermiş olduğumuz istatistiklere dayanarak söyleyebiliriz ki, her ne kadar bu dönemde konut ve gecekondu sorununa dair bir planlama stratejisi ortaya konmuşsa da, ortaya konan yukarıdaki ilkeler ve çözüm önerileri, problemin tamamen ortadan kalkması konusunda başarı elde edememiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DP DÖNEMİNDE KENTLEŞME VE KADIN

3.1. DP Döneminde Kentleşme Süreci İçerisindeki Kadın

3.1.1. DP'nin Kadına Bakışı (DP Döneminde Kadın ve Kadın Algısı)

Çok partili siyasal düzenin Türkiye’de uygulamaya konmasını takiben çağdaş uygarlık değerlerinden olan önemli bir uygulama hayata geçirilmiş oldu. Çağdaş uygarlıklar düzeyinde atılmış olan bu önemli adımın Türk kadını üzerindeki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel etkisi siyasetçiler, tarihçiler ve toplum bilimciler tarafından bir araştırma alanı olarak ortaya çıktı. Özellikle tek parti rejiminin ortadan kalkmasını takiben siyasal iktidarı ele alan DP’nin kadınlar üzerinde oluşturacağı siyaset merak konusuydu. Ancak siyaset ortamının renklendiği kadar kadının siyasal ve toplumsal yaşamdaki yerinin aynı düzeyde renkliliğinden söz etmek pek de olanaklı görünmüyordu. Öyle ki; daha tam manasıyla çağdaş uygarlığın değerlerini kanıksayamayan toplumsal yapı üzerinde ortaya koyulan popülist siyaset anlayışı, pek çok konuda olduğu gibi kadın hakları hususunda da Atatürk devri uygulamalarının gerisinde kaldı. Pek çok araştırmacıya göre tek parti döneminin kadını toplumun temel taşı görerek gerçekleştirdiği uygulamalardan aksi yönde bir duruş sergilendi (Kaymaz, 2010: 350). Buna yönelik olarak en dikkat çekici uygulamalardan biri kız çocuklarının eğitimi konusunda oldu. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri’nin yayınladığı genelgeye dayanılarak kız öğrenci sayılarında azaltılmaya gidilmeye çalışıldı. Gazi Eğitim Enstitüsü’nde daha önce örneğine rastlanmamış biçimde öğrenciler arasında kız-erkek ayırımına gidilerek erkek kontenjanları çok daha yüksek tutuldu. “İlköğretim okullarına 100 kız öğrenci alınırken erkek öğrenci sayısı 500, Köy Enstitüleri’ne 50 kız öğrenciye karşın 700 erkek öğrenci alınacağı duyurulmuştur”. Bu uygulama dönemin gazetelerinde yer bulmuş ve pek çok kesim tarafından üzüntü ile karşılanmıştır (Ulus, 1951: 1-5’ten aktaran: Tatlı, 2008: 131).

DP dönemini de içerisine alacak biçimde 1940 ile 1960 yılları arasında kadının toplumsal yaşamdaki algısı daha çok ev kadını üzerinden şekillendirildi. Bu durum 1940’lı yılların başından itibaren özellikle kadına yönelik yayınlar vasıtasıyla işlenmeye çalışıldı. Kadın yayınları daha çok moda magazin içerikli olup kadına ev kadını statüsünden başka rol

biçmeyen “iyi anne” modeli aktarmaktaydı. 1940-1958 yılları arasında haftalık olarak yayınlanan Kadın Dünyası isimli kadınlara yönelik gazetede, gazetenin çıkış amacı tam da bahsettiğimiz biçimde aktarılıyordu (Karabulut, 2011: 89).

...Türk kadınına hayatın her sahasında sadık bir yardımcı olmak. Bu, hakikaten çok geniş mevzu içinde ev, aile, çocuk, moda, süs, temizlik, mutfak işleri vesaire gibi her biri başlı başına birer âlem olan mühim meseleler üzerinde derin bir hassasiyet ve daima esirgeyici bir ciddiyetle meşgul olmak, kadınlarımıza hem bir rehber, hem samimi bir arkadaş gibi hizmet etmek hiç şaşmayan vazifemiz olacaktır. (Karabulut, 2011: 89)

Gazetenin kadınların yaşamı üzerinde üstlendiği amaç yalnızca kadının ev yaşamına ilişkin alanla sınırlı tutulmuş, adeta kadının siyaset, eğitim, iş ve sosyal alanda var olması gerekliliğinden mevzu-u bahis açmamıştır. Yine kadınlara yönelik olarak yayınlanan “Türk Kadını” adlı dergi de aynı paralellikte yayınlar takip ederek kadınların çocuk bakımı üzerine yazılar kaleme almıştır. Bu yazılar ile kadın “çocuk bakımı ve çocuk psikolojisi” gibi alanlarla sınırlı tutularak Türk kadınının iyi bir anne olduğu imajı aşılarmaya çalışılmıştır (Karabulut, 2011: 89).

Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişle birlikte kadının çalışma hayatına katılımının toplum tarafından da kanıksanmaya başladığını söyleyebiliriz. Sanayinin gelişim göstermesi elbette ki bu durumun yaşanmasındaki en önemli etken olmuştur. Ayrıca yaşanan bu süreç sadece kadın yaşamına değil ailelerin yapılarında değişiklik arz eden bir durum ortaya çıkaracaktır. Artık iki eşin de çalıştığı çocuklu aile sayısının gün geçtikçe arttığı ve toplumun bu süreç içerisinde kadından umduğu rol ve davranışlarda da değişimler gözlenmeye başlanmıştır. Kadının özelinde, kadından aile içerisinde hem evlatlarına yönelik bakım, evin temizliği, yemeğinin yapılması ve eşe bakmakla yükümlü olma durumu geçmişten gelen alışkanlıklarla devam ederken diğer yandan da iş hayatına katılması sağlanarak bu beklenti oluşmuş durumdadır (Ekici, 2014: 219).

3.1.2. Siyasal Alanda Kadın

Türkiye’de çok partili siyasal sisteme geçişle birlikte siyasal partilerin çoğalması, nicel olarak parti sayılarının artmasına bağlı olarak kadınların temsil oranında da bir artışın cereyan edeceği şeklinde yorumlanabilir. Ancak çok partili siyasi hayat, yeni partilerin oluşmasını ortaya çıkardığı ölçüde yeni kadın vekillerinin mecliste yer almalarını olumlu anlamda artırıcı değil tam aksine azaltıcı bir rol oynamıştır. Aslında, Türkiye’deki rejimin “çok partili bir demokrasi haline gelmesi, kadınların parlamenter gücünü olumsuz yönde

etkileyen başka etkileri de beraberinde getirmiştir” (Karabulut, 2011: 95). Örneğin; çok partili demokratik rejimin doğurduğu DP, sahip olduğu tutucu ideolojik tavrıyla kadınların siyasal adaylığına yarardan çok zarar vermiştir. Hatta DP’nin sahip olduğu bu tutucu ideolojik yapı 1960 askeri müdahalesinden sonra kendisinin ardılı niteliğinde ortaya çıkan diğer pek çok parti tarafından da kabul görmüştür (Karabulut, 2011: 95).

Tek parti sisteminden çok partili siyasal sisteme geçiş sürecinde ortaya çıkan kadın milletvekilleri oranı yukarıda bahsettiğimiz çıkarımların haklılığını kanıtlar nitelik arz etmektedir. 1935 yılı ile 1991 yılları arasında TBMM’de yer alan kadın milletvekilleri sayısı incelendiğinde, mecliste sayıca en çok kadın milletvekilinin Mustafa Kemal Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu dönemde yer aldığını görmekteyiz. 1935-1938 yıllarını kapsayan V. Dönem TBMM’nde %4.5 oranında mecliste temsil yetkisi bulan kadın vekillerinin sayısı 18’dir (İçke, 2014: 59). Bu kadınlar Türk kadınlarının siyasi hayattaki ilk temsilcileriydiler (Kaplan, 1998: 201). Atatürk’ten sonraki dönemlerde ise 1939-1943 yılları arasında %4 oranında 16 kadın, 1943-1946 yılları arasında %3.7 oranında 16 kadın ve 1946-1950 yılları arasında da %2.3 oranında 9 kadın vekil mecliste görev alabilmiştir (İçke, 2014: 59). Her ne kadar tek parti döneminde kadın vekil sayısı ilerleyen dönemlere oranla fazla olsa da; bu durumu tek parti döneminde kadınların etkin siyasi faaliyet gerçekleştirdikleri şeklinde yorumlayabilmek mümkün görülmemektedir.

Atatürk’ün Cumhurbaşkanlığı dönemini takiben mecliste yer alan kadın milletvekili sayısının her seçim döneminde azaldığı görülmektedir. DP’nin siyasal iktidarı eline aldığı 1950 seçimleri itibarıyla ise Meclis’teki kadın milletvekili sayısı oldukça azalış gösterecek ve CHP’den 1, DP’den 1 ve Bağımsızlardan 1 kadın olmak üzere 1950-1954 yılları arasında Meclis’te yalnızca 3 kadın milletvekili görev alabilecektir. DP’nin 1960 yılına kadar süren iktidar döneminde parti listesinden vekil seçilen kadın sayıları sırasıyla 1950-1954’te 1, 1954-1957’de 4, 1957-1960 yılları arasında ise 7 olmak üzere 10 yıl içerisinde toplam 12 kadın vekil DP’den milletvekilliği yapmıştır. Diğer partilerle birlikte 1950-1960 döneminde TBMM’de toplam kadın milletvekili sayısı sadece 15 olmuştur. Bu rakam 1935-1938 yıllarını kapsayan Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu dönemin rakamı olan 18’e dahi ulaşamamıştır (İçke, 2014: 59).

Çok partili dönemde kadın milletvekilleri sayısının az olmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenleri Kaplan şöyle sıralar (Kaplan, 1998: 207-208):

- Tek parti döneminde parti listelerinde rahatlıkla yer alan ve meclise giren kadın adaylar çok parti döneminde başlatılan kadın hakları aleyhindeki propagandadan etkilenmişlerdi, bu yüzden aday sayısı azalmıştır. Ayrıca muhafazakar çevrelerden oy alamamaktan çekinen partiler oy almak için seçim listelerinde kadın adaylara yer vermeyeceklerdir. Oy kaygısı ile hareket eden partiler listelerindeki kadın adayları alt sıralara koyarak meclise girmelerini zorlaştırmaktadırlar.
- Çok parti döneminde rekabet ortamı, aktif politika ile uğraşmayan kadınları etkilemiştir. Yeterince siyasi faaliyetlerde bulunmayan kadınlar özellikle kadın seçmenin oyunu kazanamamıştır. Erkek seçmenlerin kadın adayı olan partiye oy vermeyeceği propagandaları da partilerin özellikle CHP'nin politikasını etkilemiştir.
- Çok partili dönemde meclise giren partili bayan milletvekilleri önemli görevlerde bulunan aile mensubu veya yakını olan kadınlardı. Özellikle Demokrat Partili bayan milletvekilleri Osmanlı Devleti hizmetinde çalışmış aile kadınlarıydı.
- Tek parti döneminde yapılan baskı, haksızlık ve yolsuzluklar da CHP'nin oy kaybına sebep olmuştur. Çok parti dönemi tek parti döneminde izlenen politikaya tepkilerin olduğu bir dönem olmuş kadın haklarına karşı gösterilen tepki kadınları olumsuz etkilemişti.

Kadınların siyasal yaşamda var olmalarının önemli adımlarından ilki partilere üyeliklerinin gerçekleşmesiyle olabilmektedir. Bu anlamda Türk kadınına 1934'te seçme ve seçilme hakkı verilmiş olmasına karşılık kadınların gruplar biçiminde siyasi partilerde aktif şekilde yer almaları 1960 sonrasında olmuştur. Gruplar halinde aktif politikada yer alma girişiminin 1960 sonrasında ortaya çıkması genel manada parti kadın kollarının oluşturulmasıyla gerçekleşmiştir. Her ne kadar ilk parti kadın kolları 1954 yılında CHP'nin uygulamasıyla başlamış olsa da, CHP'de dahi kadın kollarının yaygınlaşması 1960'lı yıllar itibariyledir (Ayata, 1993: 302). 1953 yılında ise Türkiye'de kadınların siyasal hayatta var olabilmelerinin uluslararası boyutta adımı niteliğinde bulunan önemli bir sözleşmeye imza atılmıştır. 31 Mart 1953 yılında, DP iktidarı tarafından Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1952'de kabul ettiği Kadının Siyasal Hakları Sözleşmesi Türkiye tarafından imzalanarak kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyle birlikte Türkiye de, kadın ile erkeğe siyasal haklardan yararlanma ve bu hakların kullanılmasında tam manasıyla eşitliği

kabul etmiş bulunuyordu. Önemli bir adım olan bu sözleşmeye, bahsedilen tarihte yalnızca 41 ülkenin imzaladığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin kadınların siyasal haklarına yönelik önemli bir sözleşmeye taraf olduğu anlaşılmaktadır (Caporal III, 2000: 75).

3.1.3. Ekonomik ve Sosyal Alanda Kadın

Türkiye'nin geçmişten günümüze kadar ki ekonomik süreçleri dikkate alındığında, bünyesinde barındırdığı kadın nüfusuna çalışma hayatında yeterince yer verilebilmiş değildir. Elbette ki bunun pek çok nedeni söz konusudur. Ancak pek çok araştırmacının hemfikir olduğu gibi, kadınların işgücüne katılımlarındaki sürekli düşüşün nedenlerinden biri kırdan kente göç hareketleridir (Ecevit, 2008: 121).

Türk kadınının toplumsal yaşam içerisindeki varlığı, tarihsel süreci göz önüne alındığında, siyasal olduğu kadar kültürel ve toplumsal nedenlerle de ilintili olmuştur. Tüm nedenler bir arada ele alındığında denilebilir ki; Türkiye'de kadınların çalışma yaşamı içerisindeki varlığı, erkeklere oranla daha yavaş gelişim göstermiştir. Toplumsal yaşamda kadının eksik varlığı, sosyal problemlerden, eğitim yetersizliğine kadar pek çok faktörü içinde barındırır. Ancak bunların içerisinde önemli alanlardan biri olarak kırsal alanlardaki yüksek nüfus karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlarda çalışan kadın nüfusun yalnızca tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi niteliğindeki vasfı, kadınların kentlerde çalışma yaşamına atılmalarında en önemli etken olarak görülebilir. Buna ilave olarak, özellikle kırsal yaşamın kadına yüklediği meslek niteliğindeki ev kadınlığı statüsü, şehirlerde işgücüne katılan kadın oranının düşük kalmasına vesile olmuştur (Yaprak, 2015: 490). Kadına yüklenen ev kadınlığı statüsü günümüzde dahi tam manasıyla aşılabilmiş bir sorun olamamıştır.

Kadın emeğinin yoğunlukla evde kullanıldığı dönemden ev dışına taşındığı döneme doğru ilerleyişte, ilk olarak kadınların atölyeler denilen küçük iş sahalarında istihdam edildikleri görülmektedir. İlerleyen dönemler itibarıyla evlerden atölyelere taşınan kadın emek gücü, daha sonraları fabrikalara taşınacaktır. Özellikle Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yılları bu durumu açıkça ortaya koyan veriler sunmaktadır. Kadınların evlerden fabrikalara doğru istihdamlarının gerçekleştiği dönemlerde de belirgin bir takım çalışma alanları ortaya çıkmıştır. Kadın emeği özellikle tütün, içki, gıda ve dokumacılık gibi alanlar üzerinde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, kadınlar Türkiye'de mevcut bulunan büyük kentlerde ve buraların görece gelişmiş ekonomilerinde çalışma olanağı elde

edebilmişlerdir (Makal, 2010: 36). 1950'li yıllara gelinceye değin kadınların istihdam oranlarının ülke genel nüfusuna oranla oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Ancak 1950 yılından itibaren çalışma hayatındaki kadın ağırlığının gittikçe arttığı, bunda da köyden kente yaşanan göçün önemli bir etken olduğu söylenebilir. Bu dönemde kadının çalışma yaşamı içerisinde daha çok var olması, kadınların ucuz işgücü olarak görülmesi ve bu avantajdan yararlanılması gerekliliği üzerinden şekillenmiştir (Koçer, 2009: 79).

Dokumacılık, içki, gıda, tütün gibi çalışma alanlarının aksine prestijli alanlarda çalışan kadın sayısı ise bahsedilen dönem itibariyle oldukça düşük seyretmiştir. Buna karşın 2. Dünya Savaşı ertesinde batıda ortaya çıkan kadınların çalışma hayatından evlerine dönmeleri süreci, Türkiye'de yaşanmamıştır. Batı'da ortaya çıkan bu durumun tersine, Türkiye'de DP döneminin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik gelişmeler nedeniyle kadınların işgücüne katılım oranları artış göstermiştir (Koçer, 2009: 79). 1950-1960 yıllarında Türkiye İşçi Kurumu'na yapılan iş başvuruları dikkate alındığında durum net olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki 1950 yılında iş isteyen kadın sayısı 10.943 olarak var olurken bu kadınların 6.452 tanesi istihdam alanlarında yer edinebilmişlerdir. Bu sayı 1951 yılında 13.757 kadın iş talebinden 6.543'ünün karşılanmasıyla sonuçlanmıştır. 1952 yılı ve sonrası ise, Türkiye İşçi Kurumu'na başvuruların eskiye oranla muazzam derecede arttığı yıllara işaret etmektedir. 1952 yılında, 1951 yılı kayıtlarının iki katına yaklaşan 21.282 kişilik bir kadın iş isteyen sayısına ulaşılmıştır. Ve buna paralel olacak nitelikte yine 1951 yılı istihdam edilen kadın sayısının yaklaşık iki katı kadar olan 12.444 kadın çalışma hayatı içerisine girmiştir (DİE 1923-2002, 2003: 115).

Yukarıda ortaya koyduğumuz istatistiki veriler kadınların yıllar geçtikçe çalışma hayatı içerisinde daha çok var olduklarını göstermektedir. Elbette ki bu değerlendirmeler kayıtlara geçen talepler üzerinden şekillenmektedir. Doğaldır ki, Türkiye İş Kurumu'na başvurmadığı halde herhangi bir işte çalışmak isteyen ve iş bulamayan, yine herhangi bir işte çalışmak isteyip de çalışma imkanı bulan kadınlarımız olmuştur. İstatistiki veriler üzerinden devam ettiğimizde DP dönemi kadın istihdamının 1953 yılı itibariyle yüksek oranda artış gösterdiğini görmekteyiz. 1953 yılı ile 1960 yılı arasında Türkiye İş Kurumu'ndan iş isteyen kadın sayısı ile işe yerleştirilen kadın sayısını ortaya koyarak dönem adına çıkarım yapmak mümkün görülmektedir. Verilere göre; 1953 yılında 72.179 iş isteyen kadın ve 65.526 işe yerleştirilen kadın; 1954 yılında 127.981 iş isteyen kadın 121.627 işe yerleştirilen kadın; 1955 yılında 175.346 iş isteyen kadın 169.794 işe

yerleştirilen kadın; 1956 yılında 239.030 iş isteyen kadın 226.722 işe yerleştirilen kadın; 1957 yılında 257.717 iş isteyen kadın 246.444 işe yerleştirilen kadın; 1958 yılında 233.263 iş isteyen kadın 224.563 işe yerleştirilen kadın; 1959 yılında 243.171 iş isteyen kadın 233.513 işe yerleştirilen kadın ve 1960 yılında 254.431 iş isteyen kadın ve 241.581 işe yerleştirilen kadın mevcuttur (DİE 1923-2002, 2003: 115).

1950-1953 yılları içerisinde kadınların çalışma yaşamına ilişkin taleplerinin artış halinde olduğu nettir. Ancak 1953 yılından sonra kırdan kente göçün yoğunluğuna paralel olarak kadınların çalışma hayatında var olmak adına yapmış oldukları iş taleplerinde eskiye oranla yüksek seviyede bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, DP döneminde kırdan kente göç eden kadınlar, yapılan iş taleplerinin ve işe yerleşmelerin oranlarının bu seviyeye ulaşmasında büyük pay sahibidirler. Buna karşın istatistiklerde de anlaşıldığı üzere 1958 yılı itibariyle kadınların işgücüne katılımlarında bir azalış olduğu görülmektedir.

1950’li yıllar, ayrıca kadınların tarım dışı istihdam alanlarında var olmaya başladıkları dönemi de ifade etmektedir. Özellikle 1954 yılında sanayi kuruluşlarında 5.453 kadının çalışmakta olduğu kaydedilmiştir. Yine, 1955 yılında kadınların toplam işgücü içindeki payı %43 iken, 1960 yılına gelindiğinde bu oran %40 seviyesinde olmuştur (Koçer, 2009: 79-80). Her ne kadar DP iktidarının ortaya koyduğu tarım politikaları ve sanayileşme ile kırlardan kentlere göçün yaşanmasına binaen kadınların çalışma hayatı içerisindeki payı artmış olsa da, bunu salt DP’nin kadın istihdamını arttırmak niyetiyle ortaya koyduğunu söylemek güçtür. Tek parti döneminde ve bugün dahi benzer şekilde kadınların çalışma yaşamında daha çok var olabilmeleri adına siyasal mekanizmalar tarafından yeterince ortaya konmuş bir politik hamleden söz edebilmek mümkün değildir. Dolayısıyla; DP ekonomi politikasının bir gereği olarak ortaya çıkan bahsedilen durum, asıl itibariyle DP iktidarının en azından siyasi programları ve söylemlerinden takip edebildiğimiz bir siyaset olamamıştır. Tunalı’nın da belirttiği üzere; “Demokrat Parti’nin geniş bir kitle desteğini kazanan programında, sadece ailenin Türk toplumunun temellerinden biri olduğuna değinilmekle yetinilmektedir” (Tunalı, 1996: 50’den akt: Altındal, 2007: 84) ve ayrıca bir kadın politikasından bahsedilmemektedir. Kadına yönelik olumlu siyasi duruş ve politikaların aksi bir şekilde, DP’nin 1952 senesinin eylül ayında gerçekleştirmiş olduğu Ankara İl Kongresinde, “İhtiyacı olanlar dışında kadın memur çalıştırılmaması” (Eroğul,

2014: 121) şeklindeki düşüncelerin beyan edilmiş olması, durumu özetler nitelik taşımaktadır.

Köyden kente göç eden ve yeni kentli olarak tanımlayabileceğimiz insanlar nezdinde de kadının istihdam alanında var olması gerekliliği üzerinde oluşmuş olumlu bir tavır söz konusu değildir. Yeni kentliler, yerleştikleri kentlerde kadının çalışması hususunu aile içi görevleri ile sınırlandırma görüşündedirler. Oysaki kentte kadının çalışabilmesinin en başat koşulu ev dışında istihdam edilebilmesiydi. Dolayısıyla yeni kentlilerdeki bu bakış açısı kadını kentte çalışmaktan alıkoymuş ve yalnızca ev işi uğraşılarda muhatap eder bir duruma indirgemıştır. Kentli kadının evin başkanı niteliğinde bulunan erkeğe karşı, çalışması neticesiyle, eşit düzeye erişebilme durumu söz konusu iken, bu durum ne yazık ki yeni kentli kadın açısından söz konusu olmamıştır. Aile başkanı olan erkeğe karşı bu şekilde yeni kentli kadının bağımsızlaşabilme gücü elinden alınmıştır (Sencer, 1979: 470). Bir başka açıdan kadının işgücüne katılımı ele alındığında, düşük işgücüne katılımın toplumsal eşitsizliği derinleştirici etki ortaya çıkardığı görülmektedir. Yıldız Ecevit'in ifadesiyle;

Kadınların işgücüne katılımlarının düşüklüğü, onların istihdam olanaklarının çok uzağında kaldığının önemli bir göstergesidir. Oysa istihdam, hele ücretli olduğunda, kadınlar ve erkekler arasında hemen her ülkede mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinde önemli bir araçtır. İstihdam edilememe, kadınları ekonomik özgürlüğe ulaştıracak yolu kapatır, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesinde ve keskinleşmesinde ciddi bir rol oynar (Ecevit, 2008: 118).

Türkiye’de kentleşme konusunda önemli eserler ortaya koyan Yakut Sencer’in İstanbul özelinde yapmış olduğu anket çalışmasında yukarıda bahsedilen durumu özetler veriler mevcuttur. Sencer’in İstanbul’a geldikleri döneme göre sınıflandırdığı ve köyden kente göçenler üzerinde yapmış olduğu kadının çalışması karşısındaki tutumlarına yönelik anket çalışmasında; 1950’den önce göç edenler içerisinde %19 oranında kadının çalışabileceği, %7.1 oranında duruma göre çalışabileceği ve %73.8 oranında ise kadının evin dışında çalışamayacağı verilerine ulaşmıştır. Bu durum köyden kente göçün yoğunlaştığı DP dönemini içerisine alan 1950-1959 yılları arasında göç edenler açısından da pek farklı değildir. 1950-1954 yılları arasında kente göç eden yeni kentliler nezdinde yapılan çalışmada ise ankete katılanların %7.2’sinin kadının çalışabileceğini düşündüğü, %18.8’inin duruma göre çalışmalarına müsaade edebilecekleri ve %73.9’unun ise kadının çalışmaması gerektiği fikrinde oldukları görülmüştür. 1955-1959 yılları arasında kente göç edenler açısından ise kadınların %8.1’inin çalışabileceği, %18.9’unun kadının duruma göre çalışabileceği ve %72.9’unun ise kadının çalışamayacağı kanaatini taşıdıkları ortaya

çıkıştır. Geleneksel model itibariyle kadının kırsal alanda çalışmasında herhangi bir engel görülmemesine karşın, kente göç edildiğinde kırsalın aksine kadının çalışmaması konusunda bir tutumun varlığı ortaya çıkmıştır. Geleneksel yapının aksi bir durumunun ortaya çıkmasının tek açıklaması ise, geleneksel bakış açısı köylük alanda kadının aile işçisi niteliğinde ve kapalı sayılabilecek bir ortamda çalışmasında yarar görürken, kentte evin dışarısında yine aynı geleneksel algı temelinde kadının çalışmaması gerektiği sonucuna varılmış olmasıdır. Bu durumda, birbirine karşı bir tavırmış gibi görünse de “kadını aile içi uğraşlarla sınırlandıran geleneksel görüşün yinelenmesi” söz konusu olmuştur (Sencer, 1979: 471).

Sencer’in verdiği istatistiklerden yararlanarak, yeni kentliler açısından kadının çalışabilmesinin daha çok ailenin maddi gücüne bağımlı olduğunu söyleyebiliriz. Ailenin, sadece kendisinin çalışmasıyla geçindirilmesinin mümkün olmadığını bilen aile başkanları, genel itibariyle kadının duruma göre çalışabileceği kanaatini taşımaktadır. Ancak bu durum, aile başkanının evini tek başına geçindirebileceği düzeye geldiğinde son bulmaktadır. Yani bu dönemde kadının duruma göre çalışabileceğini düşünen yeni kentliler dahi bu durumu belirli bir zorunlu dönem için kabul etmektedirler. Dolayısıyla, kentte yaşama güçlüğü sonra erdiğinde, kadının da geçici olarak ev dışı çalışma süreci sona erecek ve yine ev içi görevlerine dönüş yapacaktır.

Ekonomik alanda var olmaya çalışan kadının, sosyal ve kültürel yaşama ilişkin hangi seviyelerde seyrettiği de DP döneminin önemli mevzularındandır. Daha önce değinildiği üzere erken Cumhuriyet döneminde kadına yönelik olarak seyahat, giyim-kuşam, çalışma hakkı gibi alanlarda iyileştirmeler yapıldı ve kadının etki ettiği alanlar arttı. Buna karşın çalışma yaşamında kadının mesleki konumu, özellikle Cumhuriyet döneminde, kadının anne olmasından kaynaklı olarak genellikle öğretmenlik, hemşirelik gibi alanlarla sınırlı kaldı. Her ne kadar sınırlı da olmuş olsa, kadının sosyal yaşam içerisine girebilmesi Cumhuriyet rejiminin batılı değerleri uygulama alanına sokmasıyla gerçekleşmiştir. Bu politika devletin bizzat kendisi tarafından desteklenmiş ve sahneye konulmuştur (Karataş, 2009: 1657-1658).

DP’nin söylemlerinde ve programlarında kadının sosyal, ekonomik ve kültürel gelişiminin artması üzerinde herhangi bir politik argüman ortaya konamasa da, köyden kentlere göç eden kadınlar, kentlerde tutunabilmeleri amacıyla, kendilerini ekonomik ve sosyal alan

içerisine mümkün olduğunca dahil etmeye çabalamışlardır. Ekonomik manada ortaya çıkan özgür ortam bu dönemde kadınların kamusal alanlarda örgütlenmelerini mümkün kılmıştır. Ancak bu örgütlenmenin yeterli manada gerçekleşmiş olduğunu söylemek güçtür (Koçer, 2009: 74).

Kadınların toplum içerisinde var olabilmeleri ve seslerini net bir biçimde duyurabilmeleri anlamında örgütlü faaliyetler içerisinde bulunabilmeleri önemli bir adımı ihtiva eder. Bu açıdan DP dönemine bakıldığında ise kadınların pek çok örgütlü yapının içerisinde yer alabildiklerini, hatta yönetici ve yönetim kurullarında yer alabildiklerini görüyoruz. Örneğin, yardım dernekleri haricinde meslek veyahut da kadın hakları savunucusu pek çok dernek bu yıllarda ortaya çıkmış ve kadın birlik ya da derneklerinin sayısı artış göstermiştir. Örneğin 1950-1960 döneminde kurulan kadın dernek ya da birlikleri şunlardır: Türk Amerikan Kadınları Kültür Derneği (1950), Yoksullara Yardım Derneği (1952), Ankara Çocuk Sağlığı Derneği (1955), Ankara Çocuk Dostları Derneği (1957), Çocuk Hakları Müdafaa Derneği (1958), Çocuk Zekasını Koruma ve Geliştirme Derneği (1958), Çocuk Sevenler Derneği (1958), Türk El Sanatları Tanıtma Derneği (1959), Türk Kadınlar Konseyi Derneği (1959), Türk Anneler Derneği (1959) (Koçer, 2009: 70-74).

3.1.4. Eğitim Alanında Kadın

DP döneminde, erken Cumhuriyet dönemine nazaran eğitim alanında dini karaktere dönük bir eğitim politikasının hayata geçirildiğine tanık olunur. CHP'nin Türk eğitim alanına soktuğu Halkevleri, Halkodaları ve Köy Enstitüleri bir bir kapatılmış ya da başka isimle içeriği değiştirilerek devamına karar verilmiştir. Atatürk'ten miras kalan laik eğitim düzeni Türkiye'de çok partili siyasal düzenin kurulmasını takiben dini motiflerle sekteye uğratılmış ve din dersleri ilk olarak seçmeli daha sonra ise DP dönemiyle birlikte zorunlu hale getirilmiştir.

Laik eğitim düzenine ilaveten yapılan dini eğitim, ilk olarak çok partili düzen içerisinde CHP tarafından da oy kaygısıyla kabul görmüştür. DP iktidarı döneminde ise, devletin kurumlarına bağlı olarak verilen eğitimin yanında, iktidarın din üzerindeki siyasetine dayanılarak tutucu bir takım gruplar tarafından din temelli ve resmi olmayan bir biçimde faaliyetler ortaya konmaya başlanmıştır. DP döneminde özellikle Kuran kursu sayısının çok fazla artış gösterdiği görülmektedir. Gizli bir şekilde resmi olmayan surette açılan

kursların artması ve siyasetin bu gayr-i resmi kurumlara sesini çıkartmaması, laik sisteme yapılan eleştirilerin artmasına, hatta laik sistemin kötülenmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum genel itibariyle kırlarda kadına yönelik olumsuz bir bakış açısının oluşmasına vesile teşkil eder mahiyete kavuşmuştur. Öyle ki, hususiyetle köylerde kadın öğretmenlere yönelik dışlayıcı kötü tavır ve düşmanlık artmıştır (Koçer, 2009: 75). Dini taassup hemen hemen her dönemde özellikle kadın üzerinde tahakküm kurmaktadır. Türkiye’de de özellikle siyasal islam bakış açısı çerçevesinde kadın toplumsal ve sosyal yaşamda görünmez kılınmaya çalışılmıştır. Kıray’ın da belirttiği gibi “...siyasal İslam’da kadının, iş organizasyonunda bir standarda oturması üzerinde bilinçli olarak durulmamaktadır. Klasik modernleşmede kadının sosyal açıdan anlamlı bir hayat seviyesine, iş organizasyonunda belirli bir noktaya ulaşması söz konusudur. Oysa, siyasal İslam’da durum farklıdır. Kadının sadece ev içindeki lüksüne ağırlık verilmektedir” (Kıray, 1998: 182).

DP döneminin önemli istatistiksel verilerinden biri okur-yazar kadınların oranıdır. 1935 yılında Türkiye okur-yazar kadın oranı %9.8 idi. 1950 yılına gelindiğinde bu oran %19.4’e ulaştı. 5 yıllık süreç içerisinde kadınların okur-yazarlık oranı %6 oranında artarak %25.6’ya ulaştı. DP’nin ilk beş yılında bu oran yüksek seviyede artış göstermiş iken, iktidarının ikinci beş yılında kadın okur-yazarlık oranının artış göstermeyip %24.8’e gerilediği görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 261). Dolayısıyla, cumhuriyet rejiminin ortaya koyduğu eğitim seferberliğinin aynı seviyede DP döneminde uygulamaya konulmadığı anlaşılmaktadır. Her ne kadar kadın okur-yazar oranında beklenen artış özellikle 1955-1960 yılları arasında gerçekleşmemiş olsa da, brüt okullaşma oranı bahsedilen on yıllık dönemde artış göstermiştir. 1950-1951 eğitim-öğretim yılında ilkökul seviyesinde okullaşma oranı %69.5 iken bu oran 1960-1961 eğitim-öğretim yılına gelindiğinde %81.1 seviyesine yükselmiştir. Bu oranlar ortaokul seviyesinde %4.8’den %15.8’e; lise ve dengi okullarda %5.2’den %13.2’ye; yükseköğretim de ise (örgün ve açık öğretim toplam) %1.3’den %3.1’e yükselmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2015: 262). Okullaşma oranının nüfusa oranla düşük kalmasından kaynaklı olarak kadın okur-yazar oranı bu dönemde –özellikle ikinci beş yılda- ilerleme kaydedememiş hatta gerilemiştir.

DP döneminde kadının eğitim alanındaki yerini tayin edebilmek manasında önemli kriterlerden biri de bu dönemde eğitim camiası içerisinde görev alan kadın öğretmen ve yine eğitimin belli aşamalarından geçmiş kız öğrenci sayılarıdır. Öğretmen bazında kadınların sayısına bakıldığında 1940-1941 eğitim-öğretim yılında kadın öğretmen sayısı

5.981'dir. 1949-50 yılında bu sayı 8.900'e ulaşmıştır. DP dönemini içerisine alacak şekilde ilköğretimde görev alan kadın öğretmen sayılarına baktığımızda ise 1950-1951 eğitim-öğretim yılında Türkiye'de kadın öğretmen sayısı 9.157'dir. DP döneminin son yılında, 1960-1961 eğitim-öğretim yılında ise kadın öğretmen sayısı 14.032'ye ulaşmıştır. Yine aynı dönemde 1950-1951 senesinde 599.711 olan kadın öğrenci sayısı 1960-1961 senesinde 1.066.475'e ulaşmıştır. Genel ortaokullarda ise 1950-1951 senesi içerisinde görev yapan kadın öğretmen sayısı 2.091 iken 1960-1961 senesinde bu sayı 3.950'ye; genel ortaokullarda kadın öğrenci sayısı ise 1950-1951 senesinde 17.925'ten 1960-1961 senesine gelindiğinde 70.780'e ulaşmıştır. Genel liselerde ise kadın öğretmen sayısı 1950-1951 senesinde 834 iken 1960-1961 senesinde 1.825'e ulaşmıştır. Aynı döneme ilişkin ortaokullarda okuyan kadın öğrenci sayısı ise 4.643'ten 19.616'ya yükselmiştir. Yükseköğretim kurumlarında ise aynı yıllar baz alındığında 295 olan öğretmen sayısı 771'e, 4.862 olan kadın öğrenci sayısı ise 13.007'ye yükselmiştir (DİE 1923-2002, 2003: 57-66).

DİE'nin ortaya koyduğu verilere göre kadın öğretmen ve öğrenci sayılarında on yıllık DP döneminde oldukça artış olmuştur. Bu dönemde artan nüfusa paralel olarak öğretmen ve öğrenci sayılarında da artış meydana gelmiştir. Ancak ortaya çıkan artış, nüfus artış oranının gerisinde kaldığından beklenen okur-yazarlık oranına ve okullaşma seviyelerine ulaşabilmek mümkün olamamıştır. Çünkü okula gitmesi gereken çağdaki öğrencilerin önemli kısmı bu olanağı elde edememiştir. Örneğin, 1960-1961 senesinde ortaokula gitmesi gereken 12-14 çağ nüfusun 868.635'i kız çocuklarından oluşmaktadır. Ancak bu sayı içerisinde öğrenci statüsünde bulunan kız çocuk sayısı 76.877'dir. 12-14 çağ nüfus içerisinde bulunan kız çocuklarının sadece %24.2'si ortaokul okumaktadır. Ancak bu oran erkeklerde %75.8 (Karaman, 1994: 418) gibi çok daha yüksek oranlarda seyretmiştir. Hem DP döneminde hem de genel olarak Türkiye'de kadının eğitim alabilmesinde karşılaşılan sorunlar hemen hemen aynıdır. Bu engeller içerisinde ilk olarak karşımıza geleneklerden kaynaklanan engeller çıkmaktadır. Günümüzün de önemli bir sorunu olarak var olan erken evlenme, kadınların eğitim alanından uzaklaşmasında en önemli nedenlerden birisidir. Kırsal alanlarda mevcut bulunan olumsuzluklar ve olanaksızlıklar ise özellikle DP döneminin en başat sorunlarından birisi olmuştur. Köyden kente göç ile birlikte kadınların eğitim olanaklarından yararlanma oranları artış gösterebilmiştir. Ancak köyden kente göçen vatandaşların yaşadıkları ekonomik sıkıntılar nedeniyle de kadınlar eğitim olanaklarından yararlanamamışlardır. Öyle ki ekonomik sıkıntı içerisinde bulunan aileler,

kız çocuklarından evvel erkek çocuklarının eğitime öncelik vererek kız çocuklarını bu olanaktan mahrum bırakmışlardır (Tunç, 1969: 97, aktaran: Karaman, 1994: 407). Köyden kente göç edilip kentte yerleşince, kız çocuklarından istenen ilk şey bir an önce ilkokula başlayıp “kendilerini kurtarmaları” olmaktadır. Kıray’ın yorumu özellikle bu konuda dikkate değerdir. Ona göre; “...kız çocuklarının evlenip başka hane halkı üyesi olması da erkeklere tanınan önceliğe hak verilmektedir. Oysaki, şehirleşmiş, sanayileşmiş, nüfusu dengeli toplumlarda çalışma hünerleri edinip iyi uyumu yapmada kız-erkek ayrımı yoktur. Bizde aile başına düşen çocuk sayısının ve doğurganlık oranının yüksekliğinden erkeğin önceliği ve kadına ihtisaslaşma şansı tanımamak devam edip gitmektedir” (Kıray, 2006: 164). Daha önce sosyal meselelerde de değindiğimiz üzere, katı dini inanışlar vesilesiyle de kız çocuklarının eğitim-öğretim olanaklarından mahrum kaldığı bilinen bir gerçektir (Tunç, 1969: 97, aktaran: Karaman, 1994: 407).

Kadının eğitim ve öğrenim alanındaki varlığından ve yeni kentlilerin bu konudaki anlayışını kavrayabilmek açısından Sencer’in “öğrenimin kız çocukları için gereği” üzerinden yaptığı anket çalışması önemlidir. Kentleşmeyle birlikte, geleneksel algı ve anlayışın aksine erkek çocuklarıyla birlikte kız çocuklarının da okutulması konusunda genel itibariyle görüş birliği söz konusudur. Kadının eğitim alanındaki rolü anlamında yapılan çalışma önemli veriler sunmaktadır. Öyle ki, kırsal alanlarda yaşayan insanlar tarafından, kırdaki yaşayan kız çocuğunun öğreniminin gerekli olmadığı düşüncesi, kente gelindiğinde değişmiş görünmektedir. Ancak burada püf noktası olan durum; kente göç edenler tarafından, kız çocukları için öğrenimin uzun soluklu olmasının gereksiz olduğu düşüncesidir. Kız çocuklarının öğreniminin yalnızca bir takım hedeflerin yerine getirilmesiyle sonlanması gerektiği düşünülmektedir. İstanbul’a göç edenler üzerinde yapılan araştırmaya göre görmekteyiz ki; 1950’den önce göç edenler; kız çocuklarının öğrenim görmesini %88.1 oranında gerekli, %4.7 oranında belli bir ölçüde gerekli, %4.7 oranında ise gereksiz görmektedirler. DP döneminin ilk evresi sayılabilecek 1950-1954 döneminde göçenler arasında ise oranlar %79.7 gerekli, %2.8 belli bir ölçüde gerekli ve %15.9 oranında gereksiz görülmektedir. Aynı husus 1955-1959 yılları arasında göçenler açısından ise, %87.8 kız çocukları için öğrenimin gerekli olduğu biçimindedir. %1.3 belli bir ölçüde gerekli derken %6.7 kız çocuklarının öğrenim görmesini gereksiz bulmaktadır. Genel itibariyle bakıldığında, geleneksel anlayışın düşük oranda da olsa varlığının devam ettiği açıktır. Ancak verilerden anlaşılıyor ki, kentin yeni kentlilere zorunlu kıldığı bir yapı söz konusudur. Bu yapı ise; “kentte, ev dışı uğraşların erkekler kadar kadınlara da açık

olması, kızların öğrenimine özen gösterilmesi” durumunu gerekli kılmıştır. Dolayısıyla kentleşme genel manada hem erkekler hem de kadınlar için -kız çocukları nezdinde- örgün eğitimin gerekliliğinin yaygınlaşmasında büyük etkiye sahiptir (Sencer, 1979: 479-482).

3.1.5. Köyde ve Kentte Kadın

Köyde yaşayan kadın ya da erkekler, salt tarıma dayalı birimlerde ikamet eden insanlar olarak tanımlanamaz. Köylü kadın ve erkek, köylülük kavramı çerçevesinde “küçük, izole, kapalı ve kendine yeterli topluluklar içinde, yüzyıllar öncesine dayanan gelenek, değer ve inanışlarıyla iç içe yaşamıştır”. Bu yaşama biçimine paralel biçimde de genel olarak sabana ve öküzle bağımlı bir teknolojiye yaslanarak oldukça kısıtlı derecede artı değer ortaya çıkarmıştır. Köyde yaşam ve ekonomik düzeyi sınırlı olan köylülerin, kentlerle bağı da kısıtlı biçimde gelişmiştir. Çoğu kez bu bağ erkekler için askerlik ve tüm köylüler bazında da vergi mükellefi olmaları şeklinde cereyan etmiştir (Kıray, 1998: 184). 1950’li yıllar itibariyle belirgin biçimde tarımda makineleşme yaşanmış ve ekonomide kapitalist düzen uygulamaya konmuştur. Buna bağlı olarak ihtiyaç fazlası emek gücünün ortaya çıkması, emek gücünü kırdan büyük kentlere göç etmeye zorlamıştır. 1950 sonrasında yoğun olarak yaşanan bu iç göç; kentlerde de yoğun ve büyük bir emek gücü birikimi yaratmıştır. Bu sebeple, yoksul köy ya da kır emekçileri göçe bağlı olarak kent/şehir emekçileri biçimine dönüşmüşlerdir (Kaya, 2014: 80).

Kırdan kente göçle birlikte kentte tutunmaya çalışan köylü, bu tutunma hamlesini, herhangi bir işte uzmanlaşma ya da farklılaşma yetisi olmadan, deneyim olarak hemen hemen sıfır düzeyinde seyredirken başarmaya çalışmıştır. Köylü erkek ya da kadın, kentin gereksinime ihtiyaç duyduğu mesleki altyapıya ayak uyduracak tecrübe ve yetiden mahrum, kenti tanımayan eğitimsizler biçiminde varlıklarını ortaya koymuşlardır. Kentin bu kitleye sağlayacak yeterli düzeyde mekanizmalardan yoksun oluşu ise köylülerin “kendi uyum stratejileri”ni yaratmalarını zorunlu kılmıştır (Kıray, 1998: 184-185). Bu zorunluluk, kendi çözüm stratejilerine dayalı olarak, genel bir ifadeyle kırsal yaşamın yoksul emekçilerini kentte yaşamaya gayret gösteren kent yoksullarına çevirmiştir (Kaya, 2014: 80).

Bahsedilen çerçeve içerisinde; kente göç eden aile bireyleri arasındaki kadın, erkeklerde de olduğu üzere, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmak durumunda kalmıştır. Dolayısıyla,

kente göç eden nüfus ilk olarak nitelik gerektirmeyen iş alanlarında istihdam edilmiş ve çok düşük hayat standardına razı olmak durumunda kalmıştır (Sencer, 1979: 218). Göç üzerine araştırma yapan yazarın dediği gibi “Köylerin gerçeği acı, köylülerin durumu katıdır ama köylü kadınların durumu erkeğe göre daha acı ve daha da katıdır. Gerçekten, kadın erkekten daha çok çalışır ve işlerin en ağırı onun omuzlarının üstündedir” (Caporal II, 2000: 62). Ancak, kente göç eden kadın, köyde yaşadığı sorunların ve ağır yüklerin biçim değiştirmiş halini kentlerde yaşamaktan kurtulamayacaktır.

Köylerde yaşayan kadınların ekonomik etkinliği kente göç eden ya da kentte çalışan kadının ekonomik etkinliğinden farklıdır. Köyde ailesine ait toprak üzerinde ücretsiz olarak çalışan ve işçi statüsünde bulunmayan, ücreti bulunmadığı gibi sigortası ya da emeklilik hakkı gibi sosyal bir takım güvenceleri de olmayan kadın, köydeki emekçi kadının en kısa tanımını oluşturmaktadır (Arıkan, 1988: 4). Bunun yanında kentteki kadın; nitelik gerektirmeyen işte çalışmıyor ve imalat sanayi, hizmet sektörü gibi alanlar içerisinde iş olanağına sahip bulunuyorsa; işçi statüsünü kazanmış, sosyal sigortası ve emekliliği bulunan kadın durumuna gelmiştir. Ancak, erkekte de olduğu gibi kadınların kalıcı bir iş bulabilme süreçleri köyden kente geçişin hemen akabinde gerçekleşebilmiş bir olgu değildir. En azından belli yetkinliğe sahip bulunmayan kadın ya da erkeğin bahsettiğimiz biçimde bir işte çalışır duruma gelmesi genel itibariyle zaman alıcı olmuştur.

Köylerde kadınların üzerine düşen yük geleneksel değerler ve alışkanlıklar ekseninde çok daha fazladır. Dolayısıyla mutfak işlerinden hayvan bakımına, ahırlara, toprak, tarla işlerinden ev işlerine, çocuk bakımından hayvan besiciliğine kadar pek çok işle meşgul olmaktadır. Sayılan işlere ilaveler yapmak mümkündür, ancak kadın kırsal alanda ne kadar çalışırsa çalışsın erkek egemen yapıyı kırabilmesi mümkün olamamaktadır. Üretim süreci içerisinde, büyük bir bölümü üzerine almış olmasına karşın genel olarak erkekle eşdeğer ya da ortak konuma ulaşamamaktadır (Caporal II, 2000: 68-69). Kentsel alan söz konusu olduğunda erkeğin kırsal alanda var olan rahatlığının aynı oranda bu alanlara taşınmadığı görülmektedir. Kente göç eden ailelerde, göç kararının alınması ve ailenin kentte tutunabilmesi erkeğin üzerine yüklenmiş bir sorumluluk olarak görülür. Genel itibariyle ise, kente ilk gelen erkektir ve kadın onu takiben kente göç etmektedir. Dolayısıyla, erkeğin kentte yüklendiği sorumluluk nedeniyle, kırsal yaşamdaki alışkanlıklarını sürdürebilmesi pek mümkün olamamaktadır. Çalışma hayatına atılamayan kadın, kentlerde ev ve çocukların bakımından sorumlu birey olarak öne çıkmaktadır.

Çalışan kadın için de durum farksız değildir; kadın yine ev işlerini çekip çeviren, çocuklarının bakımını üstlenen anne rolünü bünyesinde her zaman barındırmaktadır.

Aslına bakıldığında kırdan kente göçle birlikte ortaya çıkan kentleşme olgusu, kadının eğitilmesinde, uzmanlaşmasında, hane dışında herhangi bir meslek ya da iş kolunda istihdamında ve yine çevreyle eskiye oranla çok daha fazla oranda ilgilenmesinde olumlu etki yapan bir durumdur. Ancak, durumun bu şekilde cereyan etmemesinde ve kadının köy yaşamındaki kapalılığından kentte daha üst seviyede çevreye kapalı duruma gelmesinde çok çocuklu aile yapısının önemli etkisi vardır. Kıray'ın ifadesiyle;“

...kadının topraktan ve çok çocuktan kurtulup yeni modern toplum düzeni ile bütünleşmesi, batıda üç kuşağın yüz yıl kadar bir zamanını almıştır. Şimdi bizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde çok çocukluluk yüksek doğurganlık oranının sürüp gitmesi halinde kadının yeni düzene uyumu çok daha uzun bir zaman alabilir (Kıray, 2006:164-165).

3.2. DP Döneminde Kent, Aile ve Kadın

3.2.1. Kente Uyum Sürecinde Aile ve Kadın

Kırdan kente göçle birlikte ortaya çıkan kentleşme olgusu, en başta etkisini aile üzerinde ortaya koymuştur. Bunun en önemli nedeni ise Türk toplumsal yapısı içerisinde sosyal değişimin konusu ve taşıyıcısının aile olmasıdır. Öyle ki aile, kentleşen toplulukların köklerinin bulunduğu mekanda ya da çevrede geleneksel topluluğun ufak çapta bir örneğini oluşturur. Ayrıca bu alanlarda tüm ekonomik ve sosyal ilişkilerin aile temelinde olduğu göz önüne alındığında kentleşmenin ilk ve en dışlayıcı etkisinin aile üzerinde ortaya çıkması olağandır (Sencer, 1979: 325).

Kırdan kente göç eden bireylerin, bu kadın ya da erkek olsun fark etmez, terk ettikleri çevrede oluşmuş bulunan ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam biçiminden bir anda sıyrılabilmeleri mümkün değildir. İnsan doğası gereği hem kendi alışkanlıklarını hem de toplumsal yaşamın yüzyıllar boyunca kendisine dayattıklarını bir anda terk etmekte zorluk çeker. Bu terk ediş bazen uzun yıllar alabildiği gibi daha kısa bir süreci de ortaya koyabilir. 1950 yılından itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel çevrelerinden kopup ilçe ya da kent merkezlerine göç eden insanlar için de bahsettiğimiz durum tam olarak söz konusu olmuştur. İnsanlar, arkalarında bıraktıkları kökenleriyle ilişkilerini bir anda kesememişler ve kökenleriyle olan bağlarını kentlerden sürdürmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla köylerden

kentlere gelen insanların kaynağının bulunduğu geleneksel toplum yapısı, kent içerisinde de bu yapıyla çeşitli biçimlerde kurulan ilişkilerle sağlanmaya çalışılmıştır. Bu etkileşim, yalnızca gelinen çevreden bir kalıntı olarak değil doğrudan etkileşim biçimiyle de gerçekleşmiştir. Kentte yaşayan ve geleneksel toplum yapısından tam manasıyla kopamayan erkek-kadın tüm bireylerin, çeşitli sürelerle sürdürdükleri bu bağ ve bu bağa bağlı bulunan davranış biçimleri, “geçiş dönemi” (Sencer, 1979: 274) olarak adlandırılan bir zamanı kentlileşme açısından zorunlu kılmıştır. Elbette ki, kırsal alana dayanan toplumsal yaşam biçimi, kentte aile üzerindeki büyük geleneksel bağ oluşturan bir gerçekliktir. Hem ailenin, hem de aile içerisinde en önemli unsuru oluşturan kadının bu geçiş sürecini yaşamaması düşünülemez. Geçiş dönemi olarak adlandırılan bu evre, geleneksel değerler ve yaşam biçiminin, kadın açısından kente uyum sürecini de ifade etmektedir.

Kentlere göç eden insanların, kökenleriyle kurdukları ilişki biçimi açısından önemli bir çalışma ortaya koyan Yakut Sencer, İstanbul’a göç edenlere ilişkin yapmış olduğu anket çalışmasında; bireylerin bu etkileşimlerini haberleşme, yardım etme, yardım görme, gidip-gelme biçiminde gerçekleştirdiklerini saptamıştır. 1950 yılı öncesinde, göçtükleri yerler ile olan bağlar açısından daha kopuk bir ilişki söz konusu iken 1950’den sonra göç eden bireylerdeki köken ile ilişki oranı artış göstermiştir. Yukarıda bahsedilen ilişki biçimlerinden hiçbirini kullanmayıp köken ile ilişkisini kesen insanların oranı 1950 öncesi %45.2 iken sonraki 1950-1954 döneminde %23.1, 1955-1959 döneminde ise %15.0 şeklinde gerilemiştir (Sencer, 1979: 274).

Kente göç eden ve geleneksel bağlarını çeşitli vesilelerle devam ettirmekte olan ve kentin gerektirdiği donanımdan mahrum olan göçmenlerin kente yerleşmeleri vesilesiyle; kent standartlarında düşme (Kıray, 1998: 178) yaşandığı kadar kente olan uyum sürecinde de problemlerin çıktığı görülmüştür. Kente yerleşen köylünün büyük oranda dışa kapalı, kendisine yeter tarzda bir ekonomik çevreye aidiyeti söz konusuydu. Ayrıca, bilindik köy yapısının tek düze biçimde ortaya çıkmış bulunan kültürel bir yapısı vardı ve ancak 20-25 evden meydana gelen durağan bir varlığı söz konusuydu. Yine birlikte olma biçim ve mekânlarının yetersizliği gibi olumsuz nedenlere rağmen bireylerin kent yapısına yönelik gösterdikleri uyum çabaları dolayısıyla zaman içerisinde sinema, kahve gibi mekanlar yeni kentliler için sosyal toplanma alanları olarak ortaya çıktılar (Kıray, 1998: 179). Göçmenlerin, geleneksel yapıdan sıyrılıp kentte yeni sosyal toplanma alanlarını yaratarak

gösterdikleri kente uyum süreci, aile ve kadın açısından da bir takım gelişmeleri ortaya serdi. Bilindiği üzere, kadınlar çalışma hayatına genel itibariyle ekonomik yetersizlikler dolayısıyla girmişlerdir. Bu dönem kadınının esas gayesi, kendi sosyal ve ekonomik yeterliliğini sağlamaktan ziyade aile bütçesine katkı sağlamak, daha doğrusu aile adına ek bir gelir kalemi yaratmaktır. Ancak, çalışma hayatı ile aile hayatı ilişkisinde aile yaşamı aleyhinde bir durum ortaya çıktığında, kadın toplumsal nitelikteki özümsemiş kurallar ve çevre etkisi nedeniyle, ağırlıkla ailesini çalışmaya ya da mesleğine karşı yeğlemiştir (Tezcan: 2).

Kente göçle birlikte, kent yaşamına uyum süreci yaşayan kadın, öncelikle köy yaşamından kalan aile içi statüsünde gerçekleşecek değişimle aşama kat edebilecektir. Kadın, köyde yaşayan köylü kadını sıfatıyla aslında aile tipi işletme biçimi içerisinde tam olarak yer alıyordu ve var gücüyle çalışıyordu. Ne yazık ki, üretim sürecinde göstermiş oldukları ağırlık aile içindeki statülerinde yeterince karşılık bulmaktan uzaktı. Kentteki kadın ise köylü kadın statüsünden daha farklıdır. Kadın kentte bir iş sahibi olduğu kadar evinin de kadınıdır ve ev işlerinden de o sorumludur. Genel olarak hizmet sektöründe yer almakla beraber kamu sektörü içerisinde de yer alabilmektedir. Köylü kadını, kente göç etmekle birlikte, kentli kadın yaşamına doğru evrilmiş ve kentte istihdam alanında yer bulup ailenin çalışan bireyi haline gelerek köydeki yerleşmiş “görmezden gelinme” biçiminden yavaş yavaş çıkmıştır. Kent yaşamı içerisindeki çalışan kadın, aile içindeki erkeğin mutlak egemenliğinin sarsılmasına vesile olmuştur (Tezcan: 2). Ancak bu durum ufak kıpırdanmalar şeklinde cereyan etmiştir. Öyle ki hem erken cumhuriyet hem de DP döneminde, kentte dahi kadının mutlak surette görünür olduğunu söylemek mümkün değildir. Buna karşın, kıra oranla görece görünür olma durumundan bahsetmek mümkün olabilmektedir.

Kırsal alanlarda yaşayan insanların tarım alanında gerçekleştirdikleri üretim, yaşamlarını devam ettirmede en önemli ekonomik alan olarak görülmüştür. Dolayısıyla, toprak ve toprağın işlenmesi aile büyüklüğü üzerinde etki eder bir vaziyet ortaya koymuştur. Kırdan, tarım üretimi gerçekleştiren köylü tüm aile bireylerini bu alana sevk etmiş ve nüfus aile için önemli bir kriter olmuştur. Doğan her çocuk aile işletmesinde çalışan bir güç olarak görülerek sayıca aile bireylerinin artışı söz konusu edilmiştir. Ancak bu durum beraberinde toprağın zamanla doğan çocuklar arasında bölüşümünü getirerek, evlenen çocukların babadan ayrılarak kendi aile işletmelerini oluşturma sürecine girmiştir. Buna önlem

niteliğinde toprağın küçülmemesi ve en tepedeki aile işletmesinin yok olmaması bağlamında erkek çocuklar evlendikten sonra aile işletmelerinde bir pay alıp kendi aile üretimlerine geçmeleri yerine, babaya ait tepe işletmede kalıp bu işletmenin devamını sağlamışlardır. Bu durum beraberinde köylerde, bir babanın evinde birkaç evli çocuktan oluşabilen geniş aile tipini ortaya çıkarmıştır (Sencer, 1979: 331). Bu geniş aile tipolojisinde, doğaldır ki kadın, üretim ve uğraş aşamalarının hemen hemen her kademesinde yer almıştır. Ancak geniş aile içerisinde erkekle eşdeğer bir konuma sahip olamamıştır. Yine ailevi meseleler üzerinde karar alma veyahut da aileyi temsil etme yetileri bulunmamaktaydı. Kadının aile içerisinde güç elde edebildiği yegane durum kadının yaşlanmasıyla oluşmaktaydı. Yaşlanan kadın bu aşamadan sonra evlenmiş erkek çocuklarının annesi sıfatıyla gelin ve torunlara üstün bir konum elde edebilmiştir (Sencer, 1979: 343). Köyden kente göçle birlikte kırdan ortaya çıkan bu aile tipolojisi de değişiklik arz etmiştir. Köydeki üretim biçiminin kentte gerçekleştirilmesinin olanaksız olması ve genel olarak tarım dışı alanda gerçekleşen istihdam nedeniyle kentlere göç eden göçmenler kentin gerektirdiği üzere geniş aile yapısından uzaklaşmışlardır. Kentte aileler, bir baba etrafında toplanan evli çocuklar biçiminde olmayıp evlendikten sonra bağımsız kendi ailesini kuran evli çocukların oluşturdukları kentsel nitelikli çekirdek aileler biçiminde bir yapıya doğru evrilme durumuyla karşı karşıya kalmışlardır.

Özellikle DP dönemi itibariyle geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına doğru gerçekleşen kayma, geçiş ailesi olarak ifade edilebilecek bir aile tipolojisi meydana getirmiştir. Bu meydana geliş, toprağa dayalı ekonomik modelden endüstri alanına doğru geçişin yaşandığı, nüfusların belli oranlarda eskiye nazaran arttığı ve sosyal hayatın, yaşam biçiminin hem kavram olarak hem de biçim olarak hızla değişim ve gelişim gösterdiği topluluklarda ortaya çıkmıştır. Bu değişim ve gelişimin önemli nedenlerinden birisi olarak kırdan kente göç akla getirildiğinde, insan gücünün endüstri merkezlerinde önemi artan bir düzeye ulaşarak özellikle sanayi öbeklerinde geniş aile yerine çekirdek aile yapısının yaygınlaştığı görülür (Günindi, Giren, 2011: 352). Bu gerçeklik temelinde, köylerde genellikle geniş aile yapısı içerisinde bulunan göçmenler, kente göçleri ertesindeki kente uyum sürecinde, kentin nesnel niteliklerini içinde barındıran çekirdek aile yapısına doğru bir geçiş dönemi yaşamıştır. Yeni kentliler açısından düşünüldüğünde evlilik ve aile yapısı hem geleneksel özellikleri hem de çağdaş çekirdek ailenin niteliklerini barındıran bir aile tipi ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla kaynağını iki ayrı çevreden alan ve ikisinin ortası bir yapıda bulunan aileler oluşmuştur. Sonuç olarak kentleşme nedeniyle bu dönemde yeni

kentli ailesi yapısal nitelikteki unsurlarıyla hem geleneksel aile ile hem de çağdaş aile ile etkileşim içerisinde bulunan bir geçiş tipi aile özelliğindedir (Sencer, 1979: 371-372). Dolayısıyla sanayileşme ve kentleşme neticesiyle kentlerde olduğu kadar kırlarda da yayılma gösterdiği görülen çekirdek aile biçimiyle, ortak bir evde ikamet eden birden fazla evli çiftin ve neslin zamanla bu aile tipinden koptukları görülür. Bunun yanında geniş aile tipinin çözülmesi beraberinde akrabalık bağ ve ilişkilerini zayıflatmış, fakat çekirdek aile biçiminin yayılmasıyla da aynı aile içerisinde bulunan üyeler arasındaki bağ ve ilişki artmıştır (Soyyigit, 2002: 71).

Yeni kentli aile biçimi, çocuk sayıları bakımından da değişiklik arz etmiştir. Kırsal alanda aile işletmelerinin emekçileri niteliğinde görülen bireyler, hem ailenin hem de aile işletmesinin devamlılığını sağlamak amacıyla erkek çocuklarına önem vermekteydiler. Bu yüzden de kadın doğumları erkek çocuk olana kadar devam ettirilmekteydi. Bu yapı geleneksel toplumsal yapının bir yansıması niteliğinde kırlardaki doğurganlık oranının artışında önemli bir role sahipti. Ayrıca, kırsal alanda her yeni birey üretim sürecine dahil edildiğinden, kadın, aile bireylerinin çoğalması bağlamında doğurganlığıyla önemli bir işlev yerine getiriyordu. Aile içerisindeki konumu doğurganlık rolüyle belirlenmiş bulunan kadın devamlı surette doğurganlığını arttırmaya zorlanıyordu (Sencer, 1979: 329). Ancak köydeki ekonomik ve toplumsal düzenin tam olarak kentsel toplumsal ve ekonomik düzene paralellik sağlamaması vesilesiyle kadının kırdaki doğurganlık oranının aynı surette kentte görülmesi mümkün olmamıştır. Kentli ailelerin 2-3 çocuktan oluşan çekirdek aile yapısı kentlileşme süreci yaşayan göçmen ailelerine örnek teşkil eder bir durum ortaya koymuştur. Ayrıca, köydeki aile işletmesi biçimindeki ekonomik düzenin kentte göçmenler tarafından sağlanamaması durumu da düşünüldüğünde kentleşmeyle birlikte kadın doğurganlık oranının düştüğü görülmektedir.

Kente uyum süreci içerisinde kadın ve aile geleneksel toplum yapısından çağdaş nitelikteki toplumsal yapıya doğru bir gelişme çizgisi takip etmiştir. Geleneksel toplum yapısıyla kentsel yaşamın çeşitli nedenlere bağlı olarak zorunlu kıldığı çağdaş yapı arasında bir ara tip oluşturan yeni kentliler, bu geçiş evresinde hem geleneksel yapıdan izler taşımışlar hem de kentsel alana ait özellikleri benimseyebilmişlerdir. Dönüşen bu aile yapısı içerisinde kadın kırsal alana oranla aile içerisinde söz hakkına sahip olabilmıştır. Ancak geçiş dönemi tipindeki yeni kentli ailede tam olarak kadın ile erkeğin eşit düzeyde varlıklarından söz edebilme olanağı yoktur.

3.2.2. Gecekondu Alanlarında Aile ve Kadın

Türkiye Cumhuriyeti'nin göç konusunda kitlesel hareketler yaşadığı süreç daha çok 1950'li yıllar itibariyle olmuştur. Türkiye bu süreç içerisinde kitlesel göçün yarattığı pek çok sorunun üstesinden gelebilmek için çeşitli mekanizmalar üretmiştir. Bu mekanizmaların bir kısmı bizzat devlet tarafından oluşturulmuş, bir kısmı ise göç edenler tarafından pratik çözüm niteliğinde ortaya çıkmıştır. Kitlesel göç hareketlerinin yaşandığı 1950'li yıllarda, göç edenler açısından en önemli sorun elbette ki göçülen yerde barınma yani konut sorunu olmuştur. Kitlesel göçün en sarsıntılı boyutlarından birini içeren konut sorununun aileler ve insanlar üzerindeki yıkıcı, sarsıcı etkisini minimal düzeye indirmek manasında gecekondu adı verilen temel barınma mekanları üretilmiştir.

Türkiye'deki kentleşmenin ilk aşamasında ortaya çıkan gecekondu, DP döneminin başlangıcı olan 1950'li yıllar itibariyle kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. 1950'li yılların ortaya çıkardığı gecekonduların kendi içlerinde belirli bir sistematığı mevcuttu. Öyle ki; ilk olarak gecekondu için seçilen mekan kamu arazisi niteliğindeki arsalardı. Ayrıca, köyden ya da kırdan göçenler kamu arazisi üzerinde yapılacak gecekonduyu kendi emekleri doğrultusunda inşa etmekteydiler. Bunun yanı sıra Özer'in de belirttiği üzere;

Kimi durumlarda aile yakın çevresinden yardım alınsa ve hatta belli kurumlarda işçi ya da usta çalıştırılrsa bile ilk kuşak gecekonduların temel özelliği, konut sahibi ile yapımcı ve kullanıcı arasında ayrışma olmamasıdır. Bu dönem gecekondularının bir diğer özelliği de kullanıcının gereksinimlerine göre zaman içinde genişletilebilmesidir. Bu gecekondu, piyasada satılmak üzere değil de belirli bir kullanıcının gereksinimlerine yanıt vermek amacıyla üretilmiştir. İlk kuşak gecekondu, piyasa ilişkilerinin dışındaki mekanizmalarla üretilmiş ve bu süreçte de kullanıcıların gereksinimleri belirleyici olmuştur (Özer, 2004: 117-118).

Türkiye özelinde gecekondu incelendiğinde 1960 yılına kadar geçen zamanda ortaya çıkan gecekonduların temelde yoksul ailelerin konut sorununu çözmek amacıyla yaptıkları ve “masum” olarak nitelendirilebilecek barınma yerleri olduğu görülür. Dolayısıyla 1960'a kadar inşa edilmiş bulunan gecekonduların ticari bir anlamının olmadığını ve özellikle kullanım alanı olarak değerlendirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Demirci, 2013: 48).

Kırdan kente göçle birlikte, kente göçenler tarafından çeşitli aile ve hemşehri ilişkileriyle meydana getirilen gecekondu, kır ile kent arasında oluşmuş ve bir etkileşim mekanı olarak oldukça önemli bir misyonu gerçekleştirmiştir. Kır yaşamında edinilen her türlü adet,

gelenek ve örfler ile zaman zaman kent hayatının çakıştığı ve gecekonducularda yaşayan insanların bu çatışmanın başrolünde oynadığı bir serüven ortaya çıkmıştır. Bu serüvenin içerisinde değer yargılarındaki farklılıklar, tutum, davranış, zihniyet ve içtimai yaşama ilişkin ayrımlar büyük uyum problemleri yaratmıştır. Bu temel farklılıklara ayrıca kentsel mekanın kıra oranla muazzam büyüklüğünü de eklemek gerekir. Başkaca eklenebilecek faktörler olarak kır ile kent yaşamı arasındaki farkı ortaya serer nitelikteki giyim ve kuşamdaki değişimler, günlük olarak kullanılan birtakım ev eşyalarının ve tüketim alışkanlıklarının değişimi ve mesleki olarak kesin bir ayrımın varlığı gecekonducularda yaşayan ailelerin kent kültürüne uyum sağlamasında oldukça derin sorunlar yumağı oluşturmuştur. Bu farklılıkların kısa sürede giderilemeyeceği açık olduğundan, kır ile kent arasındaki geçişkenliği ortaya koyacak nitelikte “gecekondu kültürü” olarak adlandırılan yeni bir yaşam biçiminin doğması kaçınılmaz olmuştur (Koyuncu, 2012: 382). Bu manada gecekondu dendiğinde aslında toplumsal olarak bir hayat tarzından bahsedilmektedir. İlk gecekondu aileleri üzerinde gerçekleştirilen araştırmalardan da anlaşıldığı üzere, özellikle gecekondu ailesinin, sosyolojik olarak alışkanlıklarının ve değer yargılarının hem kıra hem de kente yönelik çift taraflı niteliklerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla, gecekonducularda yaşayan aileler “bir ucu köyde öbür ucu kentte iki aile tipi olarak” tanımlanmışlardır. Bu tanımın gecekonduculara yönelik yapılan ilk araştırmaları takip eden sonraki yıllarda yapılan araştırmalarda da dile getirildiğini görmekteyiz (Demirci, 2013: 40).

Gecekonduyu, aile ve kadın özelinde ele aldığımızda da kır ile kentsel aile yapılarının birtakım özelliklerini içinde barındıran bir aile tipiyle karşılaşılacaktır. Aslında gecekondu ailesi, kentleşme sürecinde çekirdek aileye doğru yönelen bir süreç takip etmiştir. Ancak burada gecekondu ailesini tipik kentsel çekirdek aileden ayıran temel özellikler mevcuttur. Kırılardan kentlere göçen ve gecekonducularda yaşama adım atan aileler, kente geldiklerinde büyük oranda ya akrabalarının ya da hemşehrilerinin yanlarına yerleşmekteydiler. Dolayısıyla, kente göç eden ve gecekonduya yerleşen ailelerin, kentsel çekirdek ailede olduğu gibi akrabalık bağlarından yoksun bulunan bir aile profili sergilemediği açıktır. Akrabalık ilişkilerini devam ettiren ancak kırsal alandaki geniş aile yapısını da tam olarak barındırmayan gecekondu ailelerinin daha doğru bir tanımla “sınırlı bir geniş aile” yapısında olduğu söylenebilir (Kut, 1987: 2, aktaran: Onat, 1993: 23). Onat’ın ifadesiyle gecekondu aileleri “bir veya iki çekirdek aileden oluşan” bir niceliğe

sahiptiler. Ayrıca aileler arasındaki yakın ilişkinin devam etmesi bağlamında gecekondular arasındaki coğrafi mesafe birbirlerine uzak değil de yakın tutulmuştur (Onat, 1993: 23).

Gecekondularda yaşayan ve kente yeni göç etmiş kadının yaşamına bakıldığında ise, gecekondulu kadının halen geleneksel alışkanlıklarını devam ettirmeye istekli ve bunu geniş ölçüde sürdüren bir niteliğe sahip olduğu dikkat çekmektedir. Geleneksel alışkanlıklarını kentte yaşadığı gecekonduda sürdürme gereksinimi hisseden kadın, bunun yanında kentlileşebilme yolunda gayret göstermekte ve kente uyum sağlamaya, ayak uydurmaya gayret etmektedir. Bu dönemde gecekondulu kadın köylü yaşam biçiminden kopmamakta lakin kentli kadın olmaya özenen ve bu anlamda adımlar atan bir durum sergilemektedir (Tezcan: 2). Örnek vermek gerekirse, kadınların kentlerde kendi değer yargılarına, alışkanlıklarına ve geleneklerine uygun arkadaş grubu bulmaları kolay değildi. Buna karşın kadınlar herhangi bir gruba üye olmak ve grup aidiyeti kazanmak konusunda istekliydi. Kıray'ın ifadesiyle "...şalvar yerine geniş elbise ya da bir tür İstanbul hanımefendisi kostümü olarak kabul edilen manto giymek, başını farklı bir biçimde örtmek veya beyaz bir elbiseyle dua etmek gibi kabullenilebilir basit değişiklikler ve gündelik pratikler" gecekondulu yaşamı içerisinde yalnızca akrabalık ve hemşehri ilişkisi bulunan kadınlar için birer "psikolojik tatmin" olarak görülmekteydi (Kıray, 2006: 337). Kıray, toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan bu durumu tampon mekanizma kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Kıray'ın alıntısından da anlaşıldığı üzere, değişme sürecine girmiş toplumlarda ne eski ne de yeni yapıya aidiyeti bulunmayan toplumsal yapı "tampon kurum" olarak ifade edilmiştir. Emre Kongar'a göre Kıray'ın tampon kurumu kavramı "toplumu devamlı bir denge durumunda gören işlevselci yaklaşım ile Ogburn'un kültür boşluğu kuramının birleşimi" niteliğine haiz bir kavram niteliği taşımaktadır (Bulut, 2002: 288-289).

Kıray'ın ortaya koyduklarına benzer nitelikte kabul edebileceğimiz başka bir olay ise Şişli Gecekondularını İhya ve Güzelleştirme Derneği mensuplarının düzenlemeyi planladıkları "Gecekondular Güzellik Kraliçesi Seçimi" yarışmasıdır (Milliyet, 23.07.1952: 3). Köyden kente göçün oldukça yoğun yaşandığı bir dönemde, 1952 yılında planlanan bu yarışma, gecekondulu kadınların kent kültürüne eklemlenme çabalarının bir örneği niteliğindedir. Temmuz ayında çıkan habere göre, eylül ayında yapılması planlanan yarışmanın gerçekleştirildiğine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Buna karşın, gecekondulu

güzellik yarışması girişimi kent kültürüne adapte olmaya yönelik bir hamle anlamında önemli bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Her ne kadar bahsedilen birtakım uygulamalar kente adapteyi ve kentlileşmeyi kadın üzerinden aktarmaya çalışan bir durumu ortaya koysa da; gecekondulu kadınların geleneksel davranış biçiminin değişimi çok hızlı yaşanan bir hadise değildi. Kırsal alanda yaşayan kadınların içselleştirdikleri namus kavramı, giyim kuşamdaki alışkanlıkları ve çeşitli davranış kalıpları gecekonduda halen ağırlıklı biçimde devam ettirilmekteydi. Devam ettirilmeye çalışılan bu anlayış ve kalıplar hem kentli hem de kent yönetimi tarafından kabul görmeyen hatta dışlanmalarına vesile olan bir durum da ortaya çıkarmıştı (Demirci, 2013: 46-47). Buna karşın, kent yaşamının kadın üzerinde önemli değişiklikler meydana getirdiği ise yadsınamaz bir gerçeklikti.

Kentli yaşamına özen dini ritüellerde de gecekondulu kadınına etki eder bir durum arz etmekteydi. Türbeler örneğinde duruma yaklaşan Kıray, türbeler yerleşik İslam inancına uzak bir duruşu temsil etse de, gecekondulu kadınının kentli kadınların dini ritüellerine katıldıklarını ve ağır da olsa belirli bir zaman içerisinde bu mekanlarla bütünleştiklerini belirtir. Aslında geleneksel yapının ağır bastığı gecekondulu yaşamında kadınların dinsel, kültürel ve başka bir takım kurumlarla olan diyaloglarında yüksek oranda güçlükler bulunmaktaydı. Buna karşın göçmen kadınların türbelerde gerçekleşen törenlerde yer almaları ve çeşitli geniş kesimleri bünyesine alabilecek örgütlenmelerde yer edinmeleri, kadınların dinsel yaşam ve algısında değişim yarattığı kadar kentle bütünleştikleri bir evreyi de içermektedir (Kıray, 2006: 337).

Gecekonduda yaşayan kadının çalışma hayatında tam manasıyla yer alamayıp ekonomik alanda var olan eksikliği ve belirli iş kollarına mahkûm olmalarının temel nedeni ise gecekonduda barınan kadınların eğitim seviyelerinin düşük olmasından kaynaklıydı. Bunun yanı sıra; kentteki gecekondulu kadın, şehrin büyüklüğünden kaynaklı olarak hem kocasının hem de aile büyüklerinin “ev dışında çalışmasının doğru olmayacağı, büyük kent yaşamında tehlikelerle karşılaşabileceği ve bunlarla baş edebilecek kadar güçlü olmadığına ilişkin geleneksel baskıları” ile karşı karşıya kalmaktaydı. Dolayısıyla bu durum gecekondularda yaşayan kadınların ev dışında çalışmalarına olanak vermemekte ve bu dönemdeki ev hanımı sayısının çok olmasına sebep olmaktaydı (Tan, 1979: 237, aktaran: Onat, 1993: 25-26). Gecekondulu kadınının ev dışı ekonomik alanda yer alamaması ve

kentte çalışan gecekondulu kadın sayısının azlığı, kadının erkekten bağımsız hareket edebilme olanağını elinden almaktaydı. Köyde aile içi ekonomide yer almış olmasına karşın kentte gecekondulu kadınının “işçi piyasasının emniyet subabı ya da yedekler ordusu niteliğine dönüşmesine” neden olmaktaydı. Durum böyle olunca kentte bağımsız bir gecekondulu kadından bahsetmek olanaksızdır. Kentte, kadın daha çok, aile statüsünü tamamlar şekilde ve ikincil nitelikte çalışabilmekteydi (Onat, 1993: 25-26). Yine, kentlerde görülen bazı gecekondulu mekanlarında aynı yöreden gelen insanların toplandığı ve adına gecekondulu mahallesi denilen alanlar ortaya çıkmıştı. Bu mekanlarda yaşayan aileler ekonomik olarak ele alındığında geldikleri kırdaki ekonomik düzeylerinin üzerinde gelire sahip olmalarına karşın kentli ailelere nazaran gelirleri düşüktür. Ancak net bir şekilde gecekondulu halkının gelir seviyesinin ne olduğunu ortaya koymak mümkün değildir (Demirci, 2013: 26). Bunun yanı sıra gecekondulu mahallelerinin ekonomik gelir seviyesi yüksek bulunan mahallerin hemen bitişiğinde yer alması da toplumsal bir kaostan yaşanması ihtimalini akla getirmiştir. DP döneminde gerçekleşen ve belirli bir düzeyin üstünde zengin mahallerin yanında oluşturulan gecekondularla ilgili, dönemin muhalefet partilerinden olan Hür Parti’nin dikkat çeken uyarıları söz konusu olmuştur. Gecekondulara dair görüşlerini bir bülten halinde beyan eden parti sekreterliği, konuyla ilgili endişelerini şöyle dile getiriyordu:

Gerek başka memleketlerde tarihi tecrübelerden alınan dersler, gerekse bugün Ortadoğu memleketlerinde görülen hadiseler bize açıkça şunu göstermektedir ki; gelişen, zenginleşen bir memlekette büyüyen, kalabalıklaşan şehirlerde, zenginlerin oturduğu mahalleler yanında gecekondular gibi sefalet mahallelerinin meydana gelişi, bu memleketler için çok ciddi meseleler yaratmakta, içtimai ahengi bozmakta ve tezatlar doğmasına imkan vermektedir. Birçok memleketlerde olduğu gibi, bu mıntikalar müfrit cereyanların kuvvetlenmesine imkan veren cemiyet için zararlı unsurların barınmasını kolaylaştıran müsait zeminler haline gelmektedir. 6/7 eylül hadiselerinin bu bakımdan mütalâası Türkiye için bu konuda dikkat ve teyakkuz icap ettiren bir ihtarın verilmiş olduğunu ifade eder (Milliyet, 17.01.1958).

Hür Parti Genel Sekreterliği’nin yapmış olduğu saptamalar ve uyarılar yerinde ve ülkede baş gösterecek çeşitli olayların önceden haber verilmesi niteliğinde önem arz etmektedir. Öyle ki parti kurmaylarının 6/7 Eylül olayları nezdinde gecekondulu sorununa temas etmeleri oldukça dikkat çekicidir. Dolayısıyla 1955’te cereyan eden olayları, yalnızca siyasi nitelikleri üzerinden değerlendirmek partiye göre eksik görülmektedir. Olayların sosyolojik bir altyapısı niteliğinde, zenginler ve fakirler üzerinden okunması gerekliliğini zorunlu görmektedirler. Öyle ki; çeşitli şehirlerde yaşanan yağma olaylarının yaşanmasında yalnızca siyasi değil, partiye göre, zengin gayrimüslimlerle fakir gecekondulular arasındaki ekonomik ve sosyolojik karşıtlıkların da etkisi olmuştur. Elbette

bu konu üzerinde derin araştırmalar yapılmalıdır. Çünkü, bu dönem Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi gerilimlerin azınlıklar üzerinde çeşitli politik hamlelere yol açtığı bilinmektedir.

Yine kentlerde belirli ekonomik düzeyin üzerinde yaşayan insanların barındığı mahaller ile hemen yanlarında oluşturulan gecekondu mahallelerine yönelik, ekonomik yapıdaki uçurumu yansıtır mahiyette dönemin gazetelerinde değişik haberlere ve köşe yazılarına rastlanabilmektedir. Örneğin; Halit Kıvanç 1955 yılında katıldığı bir toplantıda, kentlerdeki gecekondu mahalleleri ile sosyete mahallerini karşılaştırarak gecekondu ailelerinin gelir seviyelerinin düşüklüğünü ifrat ve tefrit niteliğinde oldukça ironik bir bağlantıyla ortaya sermektedir:

...Şişli Sosyetesı'nın hemen yanı başında Mecidiyeköy gecekondualarının bulunması, bittabi İstanbul'a has garipliklerdendir. Muhakkak ki dün 'Kuştepe' yahut buraya yerleşenlerin koyduğu isimle 'Anadolu Mahallesi'ndeki kahvede 'Gecekonduları Güzelleştirme Derneği'nin kasasında 177 lira 91 kuruş bulunduğu söylenirken, Şişli'deki bir apartmanda da evin hanımını güzelleşmesi için berbere verdiği 200 lirayı kocasından istemekle meşguldü. Yahut ki Derneğin iki bin liralık bütçesi, aynı anda Şişli'deki palasların birinde, masanın üzerinde, açılmış poker kağıtlarının arasında yatmaktaydı... (Milliyet, 22.08.1955: 3).

Kentlilere oranla gecekondu ailelerinin gelir seviyelerinin düşük olmasında gecekondu kadınlarının erkeğe bağımlı olarak ev kadını statüsünde bulunmalarının da etkisi olmuştur. Hatta gecekondu ailesinde ekonomik zorlamalar vesilesiyle çalışmak durumunda kalan kadın, genellikle daha çok yarım günlük ve niteliksiz işgücü olarak çalışma hayatına katılabilmektedir (Onat, 1993: 49). Kadın için ortaya konan durum, kente göçün ilk evrelerinde erkek açısından da benzer bir nitelik taşımıştır. Kırdan kopup kente göç eden insanlar kent ekonomisine kısa süre içerisinde eklemlenemeyince, doğal bir refleks şeklinde geçimlerini sağlayabilmek adına düzenli olmayan geçici iş kollarına yönelmişlerdir. Kapıcılık, pazarcılık, işportacılık ve minibüsçülük gibi çeşitli çalışma alanlarının oluşması kentte tutunmaya çalışan göçmenler nedeniyle olmuştur. Kalıcı bir iş bulamayan göçmen nüfus, bunun sonucunda marjinal olarak nitelendirilebilecek alanlara yönelmekte ve bunlar arasında gidip gelmektedir. Dolayısıyla bu dönemin çalışma yaşamında iş alanlarının göçmenler tarafından sıklıkla değiştiği söylenebilir (Demirci, 2013: 37). Ancak, kenti kıra seçen göçmen, iki kesim arasındaki gelir farklılığını düşünerek kente göçmektedir ve kentte iş bulma olanağının yüksek olduğu kanaatindedir. Barınma-konut sorununu da gecekondu bölgelerine yerleşerek çözmeye çalışan göçmenler, sanayi sektöründe genel itibarıyla düşük vasıflı olmaları dolayısıyla istihdam edilemeyip

geleneksel ve küçük sanat alanlarına ve enformel işlere yönelmektedirler. Kentte çeşitli vesilelerle çalışma imkanı bulabilen göçmenler için kentleşme süreci daha hızlı bir durum arz ederken, kente göç edip herhangi bir iş kolunda yer alamayıp işsiz kalanlar için kente uyum gecikmektedir. Kentte iş bulamayan göçmen, geçimini sağlayabilmek, para kazanabilmek için yasal olmayan yollara da sapabilmektedir (Es, Ateş, 2004: 222). Dolayısıyla; kente göç edip gecekonduya yaşamını idame ettirmeye çalışan insanlar, geçimlerini sağlayabilecek bir iş edinemediklerinde suç işleyebilecek duruma gelebiliyorlardı. 1958 yılında gerçekleşen bir suç, gecekondulu yaşam içerisinde illegal yollara hangi sebeplerle girilebildiği hususunda önemli bir ipucu vermektedir. Afyon'dan bildirilen ve Milliyet gazetesinde yer alan haber şöyleydi:

Gecekondusunu tamir ettirmek üzere esrar satıcılığına başlayan biri yakalanmıştır. Malatya'nın Çilişik köyünden Reşit Aydın 217 numaralı katarla Konya'da şehrimize gelirken katar Müfettişi Süleyman Büyükkönder'in durumdan şüphelenmesi üzerine eşyaları aranmış ve 9 kilo esrar ele geçirilmiştir. Reşit Aydın bu esrarları Elbistan kazasında Hüseyin adında birinden aldığını, İzmir'e götürüp satacağını ve İzmir'de Kanlıçeşme Gültepe'deki gecekondusunu tamir ettireceğini söylemiştir (Milliyet, 27.12.1958: 3).

Gecekondu mahallelerinde yaşayan erkekler de kadınlar da çeşitli nedenlere bağlı olarak suç unsuru teşkil edecek davranışlarda bulunabilmekteydiler. Yukarıda verilen örnek erkeğin suça karışma durumunu ortaya koyarken kadınlara ilişkin vakaların da ortaya çıktığı görülmüştür. Gecekonduların bir oldubitti şeklinde kentte var olmaları, hem zabıta hem de polisleri harekete geçiren bir mevzuyu da teşkil edebiliyordu. Haksız işgal niteliğindeki bu durumu ortadan kaldırmak üzere gecekonduların bir kısmının yıkılması kararı da verilmiştir. Ancak bu karar, zaten kentte kendisini geçindirebilecek düzeyde bir geliri olmayan aileler için, barınma sorununun da ortaya çıkması demek oluyordu. Ailesiyle yaşadığı gecekonduların yıkılmasına müsaade etmek istemeyen ev ahailerinin zabıta ve polislerle kavga düzeyine ulaşan münakaşaları gerçekleşebiliyordu. 1955 yılında gerçekleşen örnek bir olayla gecekondulu kadınların suça gecekondularını kurtarabilmek adına da karışabilecekleri görülmektedir:

Necla Çakmak ve Saniye Ulaş adında iki kadın, vazifeli polis memuruna hakarete bulunmak ve kendisini dövmeye kalkışmak suçlarından dolayı bugün adliyeye verilecektir. Beşiktaş'ta Yenidoğan Sokağı'nda 105 sayılı gecekonduda oturan Veysel Çakmak adında birinin, gecekondusuna bir oda daha ilave ettiğini gören vazifeli memur Halit Göçmen, müdahale etmiş ve yapılan işin kanunsuz olduğunu söylemiştir. Bu müdahaleye fena halde kızan Veysel'in karısı Necla ve annesi Saniye, memurun üstüne yürümüş, son derece ağır kelimelerle kendisini tahkir etmiştir (Milliyet, 21.02.1955).

Elbette, yukarıda bahsettiğimiz olay, gecekondu bölgelerinde yaşanan tipik olaylardan bir tanesiydi. Barınma alanlarının elinden alınmasını istemeyen kadınlar, kanuna karşı gelerek

kolluk güçlerine karşı durabilmekte, hatta onlarla şiddete varan durumlar içerisine girmektedirler. Gecekondu kadınlarımızın yukarıda bahsettiğimiz örnek olay dışında çok daha farklı suç unsuru teşkil eden durumlar içerisine girdikleri de görülmektedir. Köy ile kent yaşamı arasında bocalama evresini ifade eden gecekondu yaşam, ne yazık ki erkeklerde olduğu gibi kadınlarımız üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır.

Kentlere göç eden göçmenlerin, yaşadıkları gecekondu kente adapte olmaları anlamında önemli bir mekan olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu mekanlarda yaşayan insanların kentin gerektirdiği vasfa sahip olmamalarından kaynaklı olarak, en başta ekonomik sıkıntılarla baş etmek durumunda kalmışlardır. Barınma sorununun gecekondu ile çözümü gündelik işlerde çalışan kadınlar açısından tatmin edici bir kent yaşantısı doğurmamaktaydı. Buna kentin sosyal ve kültürel yapısı da eklendiğinde, kadının kırdan kente göçün ilk evresinde büyük sıkıntılarla karşı karşıya kaldığı açıktır. Buna karşın gecekondu ailelerinin, aile içerisindeki üyeleri arasındaki dayanışması pek çok problemle savaşabilme gücünü ortaya çıkarmıştır. Aile içerisinde bahsedilen dayanışmanın var olabilmesindeki en önemli rol ise kadına düşmekteydi. Öyle ki kadın, aile içerisinde hem anne hem de eş görevlerini yüklenmiştir. Dolayısıyla, kadının kente karşı gösterdiği uyum ve kadının kentlileşebilme düzeyi, direk olarak ailelerin de kentlileşebilmesinde birincil olarak etkiye sahip olmuştur (Onat, 1993: 30). Kadının ortaya koyduğu bu etkinin yanında gecekonduların da kentlileşmenin gerçekleşmesinde önemli bir mekan olarak ortaya çıktığı malumdur. Her ne kadar 1950 yılından 1980 yılına değin geçen otuz senelik ara dönemde gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların yoksulluk içerisinde yaşamlarını devam ettirdikleri gerçeği ortadaysa da, bu yoksulluk gecekonduları yaratan hemşehri dayanışmasıyla en aza indirilmeye çalışılmıştır (Baloğlu, 235). Dolayısıyla, özellikle DP döneminde kırdan kente göçen göçmenlerin, hem kentte barınmaya çalıştıkları gecekondu hem de kente uyum sağlamaya istekli ve arzulu kadınlar vasıtasıyla, kent kültürünü belirli oranlarda edinebilmeleri kolaylaşmış ve hızlanmıştır. Ancak bu bütünleşme adımları kolay bir süreç olarak ortaya çıkmamış büyük buhranların yaşanmasına vesile olmuştur. Yaklaşık yetmiş yıllık bir süreci ifade eden bu deneyim, günümüzde dahi benzer sorunları içeren bir yapıyı arz etmektedir. Özellikle gecekondu sorunu, günümüzde dahi tam olarak çözülebilmemiş değildir.

DP döneminde ortaya çıkmış ya da yaygınlaşmış bulunan göç ve kentleşme problemlerine dair pek çok mesele günümüzde de belli oranlarda etkilerini devam ettirmektedir. Bu etki

devam etmekle birlikte bu dönemden artakalan, belirli biçimde ve olumlu anlamda aşılın yollar olmuştur. Özellikle aile ve kadın açısından kat edilen mesafe oldukça önemlidir. Göçün yarattığı kentleşmeyle birlikte aile ve kadının yaşamındaki değişim aile içerisindeki davranış biçimlerinde değişimler yaratmıştır. Bu değişen roller içerisinde en önemlilerinden birisi Onat'ın da belirttiği üzere, ev içindeki kadın-erkek rolleri üzerinde olmuştur. Kentleşmeyle birlikte ev içindeki işbölümünde erkeğin rolü artarken, ev dışı işbölümünde de kadının rolünün arttığı görülmüştür. Özetle belirtmek gerekirse; kıra oranla kentte aile içerisinde kadın ile erkek arasındaki duygusal iletişim artmış, kadının çok çocuktan yana olan bakış açısı değişmeye başlamış ve aile planlaması konusunda farkındalık artış göstererek erkek çocukları kadar kız çocuklarının da eşit seviyede eğitim hayatı içerisinde olması gerektiği kanaati yaygınlaşmıştır (Onat, 1993: 49). Dolayısıyla, büyük buhranlara neden olsa da göç ve kentleşme kadın üzerinde büyük etkiler doğurmuş ve kadının bilinçlenmesinde ve hayata bakışındaki değişimde önemli etkiler ortaya çıkarmıştır.

SONUÇ

1950-1960 yılları arasını kapsayan DP döneminin; göç, kentleşme ve kadın bağlamında incelenmeye çalışıldığı çalışmamızda, özellikle bu üç olgunun birbirini tetikleyen, etkileyen ve zincir niteliğinde birbirine bağlı bulunan özellikler taşıdığı vurgulanmaya çalışıldı. Genel kabul olarak “ailenin, bir grubun evi-barkı, çoluk çocuğu ile bir yerden başka bir yere taşınması, yani yer değiştirmesi” olayı olarak tanımlanan göç faaliyetleri, DP döneminde kırdan kente yaşanan bir olgu niteliğinde ve geçmiş yıllara nazaran büyük oranda ortaya çıkmaya başladı. Göçün bu dönemde yoğun bir biçimde yaşanır olması durumu, beraberinde kentlerde büyük yığılmalara neden olarak kentlerin fiziksel ve sosyolojik özellikleri üzerine etki yaptı. DP’nin tarım sektörü üzerinde ortaya koyduğu politikalar, tarım alanlarını içeren köylerden pek çok insanın kentsel alanlara yönelişini doğurdu. Bu yöneliş, itici nedenlerden kaynaklandığı kadar çekici ve iletici faktörlerin de etkisiyle yoğunluk kazandı. Dolayısıyla göç olgusu, aslında yalnızca ekonomik yönü bulunmayan ayrıca toplumsal ve siyasal etkenleri de içinde barındıran bir bütünleşmeyi içermekteydi.

Çalışmamızda özellikle erken cumhuriyet döneminde ortaya çıkan göç faaliyetleri, DP döneminde yaşanan göç hareketlerini daha anlaşılır bir zeminde kavrayabilmek açısından önemli bir veri olarak ele alındı. Erken cumhuriyet döneminde gerçekleşen iç göç hareketleri daha çok doğu illerinden gerçekleşen ve çeşitli isyanlar neticesiyle ortaya çıkan sürgün ya da zorunlu yer değiştirme biçimindeydi. Bunların dışında 1923-1945 yılları arasında Türkiye’de önemli sayılabilecek bir iç göç hareketinden bahsetmek mümkün değildir. Daha çok bu dönemdeki göçler kırdan kente ya da kentten kente yaşanan ve memur tayinleri, eğitim-öğretim amaçlı ve evlilik dolayısıyla gerçekleşen göçler niteliğinde ortaya çıkmaktaydı. Ancak, II. Dünya Savaşı sonundan itibaren özellikle DP dönemini içerisine alacak şekilde Türkiye’de kırlardan kentlere yönelik büyük göç hareketleri ortaya çıktı.

DP döneminde gerçekleşen büyük orandaki göçler neticesiyle, kentleşme oranının da erken cumhuriyet dönemine nazaran önemli değişiklikler arz ettiği görülmektedir. Ayrıca kentleşme olgusu, çalışmamızda üzerinde durduğumuz üzere, yalnızca demografik-nüfussal bir durum olarak görülmemelidir. Kentleşme, beraberinde sosyolojik, kültürel ve ekonomik düzeyde sonuçlar doğuran bir nitelikte düşünülmelidir. Bu nitelikler, 1923-1950

dönemini kapsayan yıllarda, DP dönemine oranla daha az etki eder bir vaziyet ortaya koymuştu. Öyle ki, bu dönemde gerçekleşen kentleşme düzeyi, kırdan kente yaşanan göç faaliyetlerinin bu dönemde sınırlı olması vesilesiyle oldukça düşük düzeyde kaldı. Buna karşın, kırsal ekonomik manada çözülmesinin hız kazandığı 1950-1960 yılları arasında kırdan kente göç önemli derecede artış gösterdi ve bu durum kentleşmenin hızlanması durumunu ortaya çıkardı.

Kentleşme hareketinin hem DP döneminde hem de öncesinde nasıl bir seyir izlediği, etkenlerinin ve etkilerinin nasıl ortaya çıktığı konusu, özellikle üzerinde durulan bir mevzu olarak aktarılmaya çalışıldı. Buna bağlı olarak Türk aile yaşantısında ve ailenin temel belirleyicisi rolündeki kadının, bu süreçten nasıl etkilendiği hususu, çeşitli istatistik veriler üzerinden çözümlenmeye çalışıldı. Nüfusun kırsal alandan kentsel alana yönelik hareketi, yalnızca mekânsal özelliklerin değişim gösterdiği bir yapı arz eder durumda değildi. Mekanın değişmesi, sosyal, ekonomik ve kültürel manada değişimlerin önünü açtı. Bu değişimin ana belirleyicisi elbette ki aile olacaktı. Aile biçiminin, ekonomik kaynaklarının, ailelerin geleneksel yapılarının değişimi toplumun da değişim yaşaması gerçeğini ortaya çıkardı.

Kırdan kente yaşanan göç, beraberinde kentleşmeyi doğurdu. Kırsal alandan çıkıp kente yerleşen göçmen aileler, geleneksel değerlerini korumanın yanı sıra kente ayak uydurmanın yollarını aradılar ve bu anlamda önemli değişimler ortaya koydular. Kentin kültürel ve çehresel yapılarına etki ettikleri kadar kendileri de kentten etkilenir bir durum yarattılar. Dolayısıyla bu durum, özellikle kadınlarımız üzerinde büyük değişimler ortaya çıkardı. Kırsal aile içi üretim sürecinde yer alıp tarımsal alanda ücretsiz işçi niteliğinde çalışan kadın, şehirde aile tipolojisinin büyük oranda değişimiyle birlikte, aile ekonomisine katkı sunan, kendi ayakları üzerinde -kısmen de olsa durabilen- ve aile içinde kira oranla sözü dinlenen ve karar alma mekanizmasına dahil olan bir yapıya doğru evrildi. Kadın üzerinde bahsettiğimiz bu dönüşüm ve değişimin en somut örneği, çalışmamızda da ortaya koyduğumuz üzere, kırdan kente göç eden ailelerde kentle birlikte oluşan “kız çocuklarının da erkek çocukları kadar eğitim görmeleri” algısının büyük oranda yerleşmiş olmasıdır.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, DP dönemi olarak ele aldığımız 1950-1960 yılları arasında, kırdan kente çeşitli nedenler ve faktörler neticesiyle iç göçler artmış ve bu göçler kentleşme dediğimiz olgunun ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Kentleşme nedeniyle,

kentlere göçen ailelerin kentlileşme bilinçlerinde önemli ilerlemeler ortaya çıkmış ve bu durum en çok aile içerisindeki kadın üzerinde etki doğurmuştur. Her ne kadar Türkiye’de gerçekleşen kentleşmenin düzenli ve planlanabilir bir kentleşme olmadığı açıksa da, tüm olumsuzluklara karşın kadının toplumsal alanda yer edinmesi, aile içerisinde eskiye oranla daha çok söz sahibi olabilmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilen bir birey olması yolunda göç ve kentleşmenin büyük etkisi olmuştur. Ancak bu durum, elbette ki istenilen düzeyde gerçekleşebilmiş bir durum arz etmemektedir. Bırakın DP dönemindeki on yıllık süreci, günümüzde dahi kadının toplumsal ve ekonomik alandaki varlığı tam olarak istenilen düzeye ulaşamamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abadan Unat, Nermin, **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.

Afetinan, A., **Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982.

Ahmad, Feroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)**, Ahmet Fethi (çev.), 3. Baskı, İstanbul, Hil Yayınları, 2007.

Akkoyunlu Ertan, Kırılcım, **Kent ve Kentli Hakları**, Ankara, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2014.

Bal, Hüseyin, **Kent Sosyolojisi**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2011.

Bal, Hüseyin, **Kentsel Yapı ve Kentleşme Süreci (Isparta-Van Karşılaştırması)**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2003.

Berktaş, Fatmagül, **Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004.

Caporal, Bernard, **Kemalizm Sonrasında Türk Kadını II (1923-1970)**, Ercan Eyüboğlu (çev.), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000.

Caporal, Bernard, **Kemalizm Sonrasında Türk Kadını III (1923-1970)**, Ercan Eyüboğlu (çev.), Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 2000.

Çaha, Ömer, **Sivil Kadın**, Ankara, Savaş Yayınları, 2010.

Demokrat Parti Programı 1946, Ankara, TBMM Kütüphanesi, 1946.,

Devlet İstatistik Enstitüsü, 2000 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 2000.

Doğramacı, Emel, **Türkiye’de Kadının Dünyası ve Bugünü**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.

Donovan, Josephine, **Feminist Teori**, Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan (çev.), 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014.

Eke, Ali Erkan, **Anakent Yönetimi ve Yönetimlerarası İlişkiler**, Ankara, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.

Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014, Ankara, T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları, 2015.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İstanbul, Yordam Kitap, 2014.

Görmez, Kemal, **Kent ve Siyaset**, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, 1997.

Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 2 – (22 Mayıs 1950 – 20 Kasım 1961), İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz (haz.), Ankara, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013.

İçduygu, Ahmet, Erder, Sema, Gençkaya, Faruk, “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları: 1923-2013: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere”, **MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009**, İstanbul, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014.

İçke, Ayşen, **Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri (1935-1991)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

İpek, Nedim, **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, 2. Baskı, Samsun, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

İsbir, Eyüp G., **Şehirleşme ve Meseleleri –Çevre, Mesken, Yönetim-**, 2. Baskı, Ankara, Gazi Büro Kitabevi, 1991.

İsbir, Eyüp G., **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ankara, Ocak Yayınları, 1986.

İstatistik Göstergeler 1923-2011, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, 2012.

İstatistik Göstergeler 1923-2002, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, 2003.

İşçi, Metin, **Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme**, İstanbul, Der Yayınları, 2000.

Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967, Ankara, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, 1963.

Kaplan, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasî Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1998.

Karpat, Kemal H., **Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Bahar Tırnakçı (çev.), 1. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Kaya, Erol, **Kentleşme ve Kentlileşme**, İstanbul, Okutan Yayınları, 2007.

Kaya, Gazanfer, **Kentleşmenin Toplumsal Boyutları (Adıyaman Örneği)**, 1. Baskı, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2014.

Keleş, Ruşen, Unsal, Artun, **Kent ve Siyasal Şiddet**, Ankara, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 507, 1982.

Keleş, Ruşen, **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.

Keleş, Ruşen, “Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlikler: Bölgelerarası Sosyal Adalet Dengesi”, **Yedinci İskan ve Şehircilik Haftası Konferansları, 11–13 Kasım 1964**, Ankara, İskan ve Şehircilik Derneği Yayınları No: 2, 1964.

Keleş, Ruşen, **Kentleşme Politikası**, 10. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

- Keleş, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.
- Kıray, Mübeccel B., **Kentleşme Yazıları**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1998.
- Kıray, Mübeccel B., **Toplumbilim Yazıları**, Ankara, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayın No: 7, Toplum Bilimleri Araştırma Merkezi Yayınları, 1982.
- Kıray, Mübeccel B., **Toplumsal Yapı, Toplumsal Değişme**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2006.
- Kongar, Emre, **21. Yüzyılda Türkiye**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2001.
- Lefebvre, Henri, **Kentsel Devrim**, Selim Sezer (çev.), 2. Baskı, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2013.
- Mumford, Lewis, **Tarih Boyunca Kent Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2007.
- Mutlu, Ahmet, **Kentli Hakları ve Türkiye**, Konya, Çizgi Kitabevi, 2010.
- Okutan, Atakan, **Türkiye’de Kentleşme ve Siyasal Yapı**, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1995.
- Onat, Ümit, **Gecekondu Kadınının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci**, Ankara, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 1993.
- Orhan, Osman Zekayi, **Türkiye’de Tarımsal Destekleme ve Taban Fiyatları Politikası**, İstanbul, İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Ortaylı, İlber, **Osmanlı Toplumunda Aile**, 11. Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.
- Özkalp, Enver, Kocacık, Faruk, **Davranış Bilimlerine Giriş**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:173, 1993.
- Özyakışır, Deniz, **Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., 2013.
- Sencer, Yakut, **Türkiye’de Kentleşme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1979.
- Sezal, İhsan, **Şehirleşme**, İstanbul, Ağaç Yayıncılık, 1992.
- Suher, Hande, **Şehircilik**, İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, 1996.
- Şahin, Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim-Bugünkü Durum**, 9. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2007.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları**, Ankara, 2013.
- Tekeli, İlhan, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1982.

- Tekeli, İlhan, **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, 1. Basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.
- Tekeli, İlhan, “Kentleşmenin Tanımı ve Kentleşmeye İlişkin Kavramlar”, **Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Tekeli, İlhan, **Göç ve Ötesi**, 2. Basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- Tümertekin, Erol, **Türkiye’de İç Göçler**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1968.
- Tümtaş, Mim Sertaç, **Kent, Mekan ve Ayrışma**, 1. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık, 2012.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu (ed.), İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014.
- Weber, Max, **Şehir Modern Kentin Oluşumu**, Musa Ceylan (çev.), Don Martindale&Gertrud Neuwirth (ed.), 9. Baskı, İstanbul, Yarın Yayınları, 2010.
- Yaraman, Ayşegül, **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**, 1. Baskı, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1999.
- Yücel, M. Serhan, **Demokrat Parti**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001.
- Zaim, Sabahaddin, **Türkiye’de Nüfus Meselesi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1973.
- Zihnioğlu, Yaprak, **Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
- 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Şirin Tekeli (Yay. Haz.), İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.

Tezler

- Adıyaman, Kadriye, **Kentleşme Sürecinde Türkiye ve Kent Kimliği**, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Altındal, Yonca, **Kadınların Siyasal Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açidan Değerlendirilmesi**, (Yüksek Lisans Tezi), Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007.
- Anaç, Ethem Murat, **Türkiye’de Kent Planlama: Gelişimi, Kuramlar ve Çalışmalar**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Bayrakçı, Erdal, **Türkiye’de Siyasetin Kent Yönetimine Etkisi**, (Doktora Tezi), İzmir, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

- Çılgın, Kumru, **“Milli Hicabı Aşmak” Üzere: 1940-1960 Arası CHP ve DP Dönemi Kent Politikaları**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2010.
- Demirci, Ercan, **Kentleşmenin Bir Sonucu Olarak Gecekondu ve Gecekonduya Alternatif Çözümler**, (Yüksek Lisans Tezi), Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2013.
- Koçer, Dilara Nergishan, **Demokrat Parti Döneminde Kadın: 1950-1960 Arası Kadın Dergilerinde Kadın İmaja**, (Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Komşu, Ufuk Cem, **Türkiye’de Kent Sorunları ve Yetişkin Eğitimi “Mersin Karaduvar Mahallesi Örneği”**, (Doktora Tezi), Ankara, A. Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- Kök, Selen, **Kent Yoksulluğu ve Siyaset: Ankara Örneği**, (Doktora Tezi), Ankara, A.Ü. SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2011.
- Nakhoul, Tuğçe Elif, **Uluslararası İşgücü Göçü ve Türkiye**, (Uzmanlık Tezi), Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014.
- Özdemir, Hakan, **Kent ve Göç: Malatya Örneği**, (Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2008.
- Soyyigit, Rahime, **Sanayileşmenin Türk Ailesi Üzerine Sosyal Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2002.
- Şensoy, S. Eyüp, **Köy, Kent ve Göç Van İline Çevre İl ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım**, (Yüksek Lisans Tezi), Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Tatlı, Canan, **Demokrat Parti Döneminde Toplumsal ve Sosyal Hayatta Kadın**, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, İ.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008.
- Yıldırım, Aziz, **Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Yücel, Nazlı, **Küreselleşme-Yerelleşme Bağlamında Kent ve Kentleşme**, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Gazeteler

Milliyet Gazetesi, 29.11.1950; 12.09.1950; 23.07.1952; 22.08.1955; 21.02.1955; 16.01.1958; 17.01.1958; 27.12.1958.

Makaleler

Akşit, Elif Ekin, “Üç Osmanlı Feminizmi ve Doğu Kadınları”, **Doğudan Dergisi 7: Kadın: Direniş ve Tahakküm**, Eylül-2008, s.84-91.

Aksoy, Zeynep, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Kış-2012, C.5, S.20, s.292-303.

Alacahan, Osman, “Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2010, C.11, S.1, s.289-298.

Alver, Köksal, “Kent İmgesi”, **Kent Sosyolojisi**, Köksal Alver (ed.), Ankara, Hece Yayınları, 2012, s.9-32.

Arıkan, Gülay, “Kırsal Kesimde Kadın Olmak”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Aralık-1988, C.5, S.2, s.1-16.

Ayata, Ayşe Güneş, “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Şirin Tekeli (Yay. Haz.), İstanbul, İletişim Yayınları, 1993, s.293-312.

Baloğlu, Filiz, “Kentsel Yoksulluk: İstanbul’dan Küçük Bir Kesit”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, 2005, S.31, s.231-249.

Başel, Halis, “Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2007, S.53, s.515-542.

Bulut, Selda, “Mübeccel Kıray’ın İletişim Alanına Katkıları”, **İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi**, 2002, S.15, s.285-309.

Çakır, Sabri, “Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs-2011, S.23, s.209-222.

Çelik, Abdullah, Aykanat, Şuayip, “Komünlerin (Belediyelerin) Ortaya Çıkışı ve İşlevleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz-2007, C.6, S.22, s.101-115.

Ekici, Fatma Yaşar, “Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişime Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi”, **The Journal Of Academic Social Science Studies**, Winter-2014, Number: 30, s.209-224.

Elma, Fikret, “Türkiye’nin Belediyecilik Deneyimi ve Azerbaycan Belediyeciliği”, **Journal of Qafqaz University**, 2007, Number: 20, s.168-178.

Eryılmaz, Bilal (1995), “Yerel Yönetim Sendromu”, **Yeni Türkiye**, Mayıs-Haziran, Yıl: 1, S.4, s.340-346.

- Es, Muharrem, Ateş, Hamza, “Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2004, S.48, s.205-248.
- Eyce, Berrin, “Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi**, 2000, S.4, s.223-243.
- Fındıkoğlu, Z. F., “Türk Aile Sosyolojisi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 1945, C.11, S.3-4, s.252-282.
- Gökçimen, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, **Yasama Dergisi**, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık-2008, S.10, s.5-59.
- Günindi, Yunus, Giren, Songül Yaşa, “Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi”, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, 2011, S.31, s.349-361.
- Güzel, Şehmus, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.3, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.858-864.
- Güzel, Şehmus, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Toplumsal Değişim ve Kadın”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.867-876.
- Işık, Şevket, “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, **Ege Coğrafya Dergisi**, 2005, S.14, s.57-71.
- Işık, Şevket, “Türkiye’de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2008, C.10, S.3, s.159-181.
- İçduygu, Ahmet, Biehl, Kristen, “Türkiye’ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi”, **Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya Örnekleri**, Ahmet İçduygu (der.), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.9-72.
- Kanca, Osman Genç, “1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, C.9, S.19, s.47-63.
- Karabulut, Sezen, “1950’lerde Kadının Sosyalleşmesinde Basının Önemi: ‘Kadın Gazetesi Örneği’”, **BELGİ**, Kış 2011/I, S.1, s.87-97.
- Karakaş, Mehmet, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent: Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, C.III, S.1, s.121-132.
- Karaman, Yasemin, “Planlı Dönemde Kadın Eğitimi Politikamız”, **AÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1994, C.27, S.1, s.401-427.
- Karataş, Evren, “Türkiye’de Kadın Hareketleri ve Edebiyatımızda Kadın Sesleri”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages. Literature and History of Turkish or Turkic**, 2009, Volume 4/8, s.1652-1673.

- Kaygalak, Sevilay, “Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği”, **Praksis (2)**, 2001, s.124-172.
- Kaymaz, İhsan Şerif, “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Güz-2010, S.46, s.333-366.
- Keleş, Ruşen, “Kent ve Kültür Üzerine”, **Mülkiye Dergisi**, 2005, 29 (246).
- Koç, İsmet vd., **Türkiye’nin Demografik Dönüşümü**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2008.
- Koç, İsmet, “Türkiye’de Aile Yapısının Değişimi: 1968-2011”, **Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler, Öneriler**, Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu (ed.), İstanbul, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, 2014.
- Koçak, Yüksel, Terzi, Elvan, “Türkiye’de Göç Olgusu. Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **KAÜ İİBF Dergisi**, 2012, C.3, S.3, s.163-184.
- Koyuncu, Ahmet, “Türkiye’de Göç ve Kentleşme”, **Kent Sosyolojisi**, Köksal Alver (ed.), Ankara, Hece Yayınları, 2012, s.379-393.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Şehir”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 2010, C.38, s.441-446.
- Makal, Ahmet, “Türkiye’de Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın Emegi”, **Çalışma ve Toplum**, 2010, S.2, s.13-39.
- Metin, Abdullah, “Kimliğin Toplumsal İnşası ve Geleneksel Kadın Kimliğinin Aktarımı”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012, C.2, S.1, s.74-92.
- Nebati, Nurettin, “Şehirli Kimdir”, Bölüm IV, **Şehir Üzerine Düşünceler –I**, Hasan Taşçı, Nurettin Nebati (ed.), İstanbul, Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Yayınları, 2014, s.72-88.
- Nişancı, Ensar, “Modern Türkiye’de Kadının Kimlik Tasarımı”, **Kadın Çalışmaları Dergisi**, 2006, S.1, s.106-116.
- Öz, Cihan Selek, Yıldırım Alp, Sinem, “Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeciliğin Rolü”, **I. Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, 22-23 Ekim, 2009**, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, s.453-463.
- Özdemir, Hakan, “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, **Akademik Bakış Dergisi**, Mayıs-Haziran 2012, S.30, s.1-18.
- Özel, Mehmet, “Kentsel Gelişme ve Kentleşme Sürecinde Niğde”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Aralık-2005, C.5, S.2, s.120-144.
- Özer, Sevilay, “Demokrat Parti Dönemi Zirai Makineleşme Hareketleri ve Sonuçları”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Nisan-2014, S.31, s.61-80.

- Özer, İnan, “Kentsel Ekonomik Araştırmalar Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu (KEAS-2003)**, 2004, C.2, DPT-PAÜ, DPT Yayınları, Ankara, s.112-119.
- Pustu, Yusuf, “Küreselleşme Sürecinde Kent ‘Antik Site’den Dünya Kentine”, **Sayıştay Dergisi**, 2006, S.60, s.129-151.
- Sağ, Vahap, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (Doç. Dr. Feramuz AYDOĞAN’ın Anısına)**, 2001, C.2, S.1, s.9-23.
- Takım, Abdullah, “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, **A. Ü. SBF Dergisi**, 2012, C.67/2, s.157-187.
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi**, 31.05.1950. Dönem: IX, C.1, s.41-92.
- Topal, A. Kadir, “Kavramsal Olarak Kent Nedir ve Türkiye’de Kent Neresidir?”, **DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2004, C.6, S.1, s.276-294.
- Turhanoglu, Aysin, Koçak, F., “Türkiye’nin Kentleşme Deneyimi (I): (1923-1980)”, **Kent Sosyolojisi**, Fatime Güneş (ed.), Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2978, 2013, s.200-227.
- Tutar, Hüseyin, Özyakışır, Deniz, “TR2 Bölgesinden İstanbul’a Göç Hareketlerinin Nedenlerine İlişkin Bir Araştırma”, **Sosyoloji Konferansları No: 47**, 2013, S.1, s.31-58.
- Türkdoğan, Orhan, “Türk Ailesinin Genel Yapısı”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992.
- Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler**, Mustafa Turgut, Semiha Feyzioğlu (ed.), İstanbul, T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014.
- Ünal, Vehbi, “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Bahar-2013, C.6, S.26, s.588-602.
- Ündücü, Cemile Arıkoğlu, Türk, Fahri, “Kamu Hayatında Türk Kadını”, **Türklük Bilimi Araştırmalar**, 2012-Bahar, S.XXXI, s.31-53.
- Yaprak, Şenol, “Türkiye’de Kadınların İş Yaşamındaki Durumunun Analizi”, **Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları**, Gülseren Ağrıdağ (ed.), Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2015, s.490-495.
- Yılmaz, Abdurrahman, “Uluslararası Göç: Çeşitleri. Nedenleri ve Etkileri”, **Turkish Studies**, Winter-2014, Volume 9/2, s.1685-1704.
- Yılmaz, Ensar, Çitçi, Salih, “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Kış-2011, C.10, S.35, s.252-267.

Zihnioğlu, Yaprak, “Kadın Kurtuluş Hareketlerinin Siyasal İdeolojiler Boyunca Seyri (1908-2008)”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce -Dönemler ve Zihniyetler-**, C.9, 1. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s.805-817.

İnternet Kaynakları

Berktaş, Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”, **Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No: 7**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, 2004, s.1-30, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf

Çan, Fatih, “Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi”, <http://www.fka.org.tr/SayfaDownload/Kentle%C5%9Fme%20Sempozyum%20Bildiri%20Metni%20-%20M.%20Fatih%20%C3%87AN.pdf> (Erişim Tarihi: 11.02.2016).

Demokrat Parti Programı 1946, Ankara, TBMM Kütüphanesi, 1946, <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/KUTUPHANEDE%20BULUNAN%20DİJİTAL%20KAYNAKLAR/KITAPLAR/SİYASİ%20PARTİ%20YAYINLARI/200805461%20DEMOKRAT%20PARTİ%20PROGRAMI%201946/200805461%20DEMOKRAT%20PARTİ%20PROGRAMI%201946.pdf> [Erişim Tarihi: 21.12.2016]

Ecevit, Yıldız, ”İşgücüne Katılım ve İstihdam”, Bölüm 2, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, 2008, TÜSİAD-KAGİDER, (Yayın No. TÜSİAD-T/2008-7/468), (Yayın No. KAGİDER-001), İstanbul, s.115-213, <http://www.tusiad.org.tr/FileArchive/KADINRAPOR.pdf>

Es, Muharrem, Ramazan, Şengül, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Gebze Örneği”, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ES-Muharrem-%C5%9EENG%C3%9CL-Ramazan-T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE-KENTSEL-YOKSULLUK-GEBZE-%C3%96RNE%C4%9E%C4%B0.pdf>

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1587

http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf

<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-43/cumhuriyetin-75-yilinda-tarihsel-surec-icinde-turk-kadinin-dunu-ve-bugunu>

<http://www.britannica.com/topic/human-migration>

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/viewFile/1023005957/1023005481>

<http://www.migm.gov.tr/AvrupaKonseyi/KentSart-1.pdf>

<http://www.tdk.gov.tr>

https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj6zMK_3p_SAhXEuRoKHQVRDLEQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FPreIstatistikMeta.do%3Fistab_id%3D477&usq=AF

QjCNGHY2scV9AsyB8kSwi1iIb6EATnVA&sig2=_gDZ40HDcV8SMQwDgGPGJg [Erişim Tarihi: 21.02.2017].

Öztürk, Mustafa, “Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2007, S.52, s.245-264, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/viewFile/1023000169/1023000157> [Erişim Tarihi: 10.03.2017].

Sarıkoçuncu, Ali, “Cumhuriyetin 75. Yılında Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadınının Dünyü ve Bugünü”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Mart-1999’dan ayrı basım, C.XV, S.43, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-43/cumhuriyetin-75-yilinda-tarihsel-surec-icinde-turk-kadinin-dunu-ve-bugunu> [Erişim Tarihi: 11.01.2017]

Tabakoğlu, Ahmet, “Osmanlı Toplumunda Aile”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara, 1992, http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf [Erişim Tarihi: 10.03.2017]

Tabakoğlu, Ahmet, “Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi 1**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf, [Erişim Tarihi: 10.03.2017].

Tezcan, Mahmut, “Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünyü Bugünü Geleceğı (Sosyo-Kültürel Açıdan)”, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf [Erişim Tarihi: 15.01.2017].

Toprak, Zafer, **Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan ‘Arsiulusal Kadınlar Birliğı’ Kongresine (1923-1935)**, s.5-12, dergipark.ulakbim.gov.tr/iukad/article/download/1023012363/1023011595

Uyar, Hakkı, “Türkiye’de ve Dünyada Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, **Aydınlanma 1923**, Kış-2004, S.51, <http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf>

www.migm.gov.tr

Yörükoğlu, Fuat, “Türk Belediyeciliğinin Gelişim Süreci”, **Mevzuat Dergisi**, Yıl: 12, Sayı: 135, Mart 2009, <http://www.mevzuatdergisi.com/2009/03a/02.htm> [Erişim Tarihi: 17.02.2017].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ORKUT, Emine
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 22.03.1987 - Ankara
Medeni hali : Evli
Telefon : 0505 846 06 41
e-mail : emineorkut@gmail.com

Eğitim

Derece

Yüksek lisans

Lisans

Eğitim Birimi

Gazi Üniversitesi/Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Hacettepe Üniversitesi/Uluslararası İlişkiler Bölümü Lise

Çankaya Anadolu Lisesi

İş Deneyimi

Yıl

2011

Yer

Yenimahalle Belediyesi

Teftiş Kurulu Müdürlüğü

Görev

Müfettiş

Yabancı Dil

İngilizce, Almanca

Hobiler

Kitap okumak, Yürüyüş yapmak

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..

